

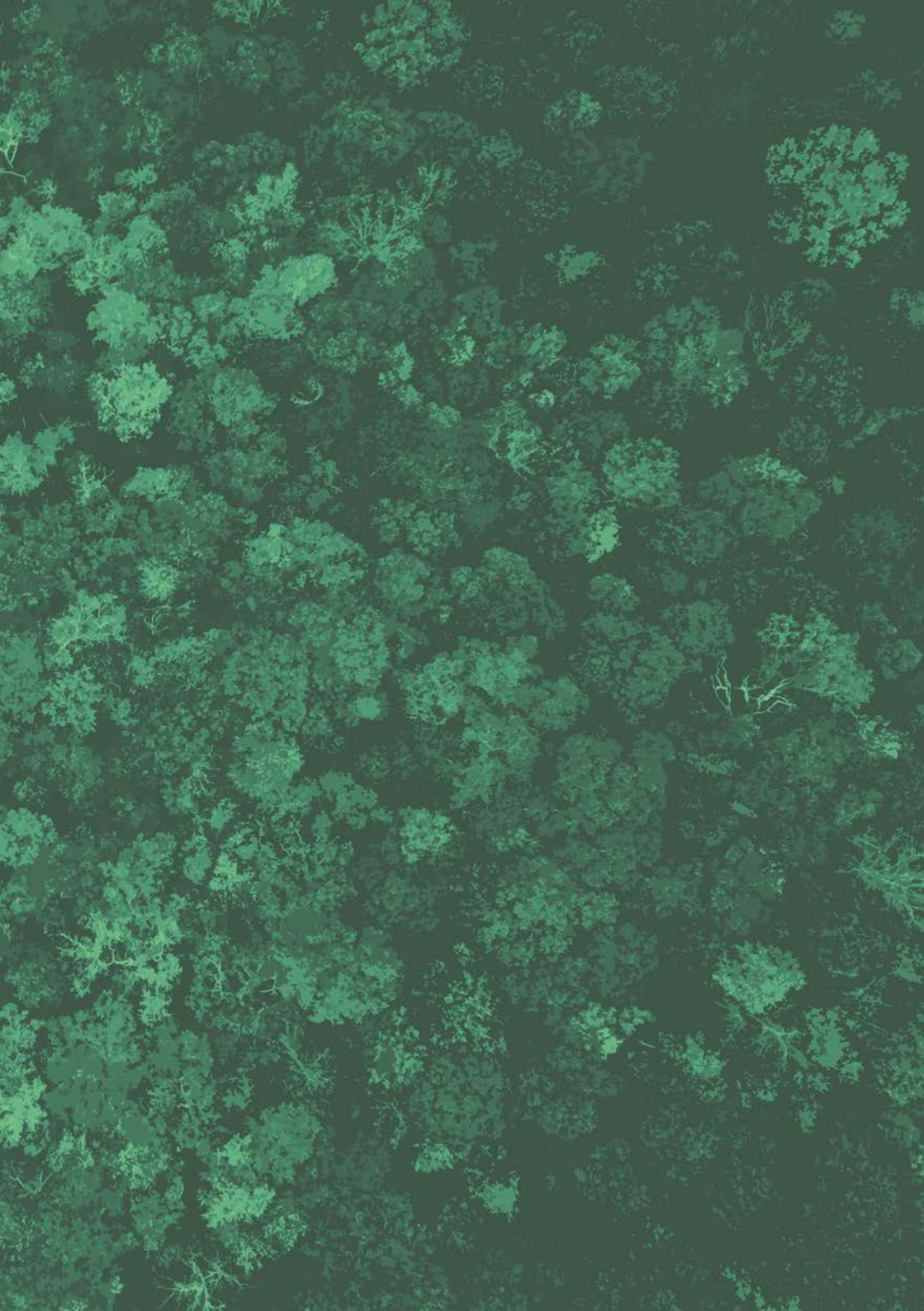

Pactes verds en temps de pandèmies

EL FUTUR ES DISPUTA ARA

Alfons Pérez

Títol: *Pactes verds en temps de pandèmies. El futur es disputa ara*

Autor: Alfons Pérez

 @Alfons_ODG

Suport a la investigació i redacció: Mario Díaz, Pilar Fontseré,

Josep Nualart, Judit Alonso

Revisions de contingut: Olga Margalef, Mònica Guiteras, Javier Lechón,

Nicola Scherer, Blanca Bayas, Joana Bregolat, Eduard Vázquez, Anna Pérez,

Guimar Vargas, Emma Avilés, Samuel Martín-Sosa i Marta Conde

Revisió i traducció al català: L'Apòstrof, SCCL

Traducció a l'anglès: Joanne Craven

Disseny i maquetació: Atajo Comunicación SCCL

Impressió: Cooperativa Cevagraf

Editors:

Libros en Acción, La editorial de Ecologistas en Acción

c/ Marqués de Leganés, 12. 28004 Madrid

Tel.: 91 531 27 39 · Fax: 91 531 26 11

Observatori del Deute en la Globalització

c/ Girona, 25, principal 1a. 08010 Barcelona

observatori@odg.cat · Tel: 93 301 17 93 · www.odg.cat

Icaria editorial

Bailèn, 5. 08010 Barcelona

www.icariaeditorial.com

ISBN: 978-84-9888-986-4

Amb el suport de:

El contingut d'aquest document és responsabilitat exclusiva de l'Observatori del Deute en la Globalització i no reflecteix necessàriament l'opinió de les seves financeres.

Vostè és lliure de:

- Compartir: copiar i redistribuir el material en qualsevol mitjà o format
- Adaptar: remescalar, transformar i crear a partir del material.

El licenciadador no pot revocar aquestes llibertats mentre compleixi amb els termes

de la llicència:

- Reconeixement: Heu de reconèixer adequadament l'autoria, proporcionar un enllaç a la llicència i indicar si s'han realitzat canvis. Pot fer-ho de qualsevol manera raonable, però no d'una manera que suggereixi que té el suport del licenciadador o el rep per l'ús que fa.
- No comercial: No pot utilitzar el material amb fins comercials.
- CompartirIgual: Si remescla, transforma o crea a partir del material, haurà de difondre les seves contribucions sota la mateixa llicència que l'original. No hi ha restriccions addicionals: No pot aplicar termes legals o mesures tecnològiques que legalment restringeixin realitzar allò que la llicència permet.

Avisos:

No ha de complir amb la llicència per a aquells elements del material en el domini públic o quan la seva utilització estigui permesa per l'aplicació d'una excepció o un límit.

No es donen garanties. La llicència pot no oferir tots els permisos necessaris per a la utilització prevista. Per exemple, altres drets com els de publicitat, privacitat, o els drets morals poden limitar l'ús del material.

Pactes verds en temps de pandèmies

EL FUTUR ES DISPUTA ARA

Alfons Pérez

Índex

1.	Introducció	9
2.	Què puc trobar en aquest llibre?	12
3.	Els pactes verds: diversos i heterogenis	16
	Per què en plural?	16
	Breu història dels pactes verds	17
	Una possible categorització segons la seva narrativa	20
	Què contenen aquests pactes verds?	24
	El Pacte Ecosocial del Sud	28
	Per què centrar l'anàlisi en el Pacte Verd Europeu?	31
4.	Creixement verd, més amb menys?	34
	Deslocalització de la producció i externalització de l'impacte ambiental	39
	Períodes històrics de crisi econòmica	42
	La importància de l'escala global	44
	El sector serveis per desmaterialitzar l'economia	45
	Innovació tecnològica i regulació	47
	Superar el creixement verd amb alternatives al PIB	48
5.	Extractivisme verd: límits biofísics i impactes	54
	Matèries primeres crítiques per a la transició energètica	58
	Distribució geogràfica de les matèries primeres crítiques	62
	Impactes de la mineria en comunitats i ecosistemes	65
	Mineria i reciclatge a Europa	69
	Accedir als recursos: deute extern i tractats de comerç i inversió	74
	La transició postextractivista	77

6.	La recuperació verda i el Pacte Verd Europeu	84
	El sector públic al rescat del sector privat	86
	El paper de les institucions financeres europees	88
	El paper dels Estats	91
	La recuperació verda i els fons europeus	96
	El Next Generation EU i el Mecanisme per a la Recuperació i la Resiliència	100
	Quins són els riscos d'aquests fons?	102
	Podem finançar la recuperació amb altres instruments?	105
7.	Treballs digitals i treballs essencials	110
	La digitalització del treball	111
	Treballs essencials i socialment necessaris	115
8.	Rentat verd durant la pandèmia	120
	El sector miner	121
	El sector dels hidrocarburs	123
	L'hidrogen, un sector emergent	124
9.	Pacte verd com a alternativa o una alternativa al pacte verd?	130
	Cap a un pacte verd?	136
10.	Reflexions finals	141
	Bibliografia	145

T'animem a comunicar
sobre aquest llibre amb els hashtags:

#PactesVerdsPandemies
#PactosVerdesPandemias
#GreenDealsPandemics

 @twitt_odg

I. Introducció

Encara no ens havíem recuperat de la crisi financera del 2008 quan, de manera totalment inesperada, un virus microscòpic i obstinadament contagiós va irrompre en les nostres vides i es va propagar pel món a través dels canals teixits per la globalització. El seu impacte en l'economia ha estat sever, però culpar de tot la COVID-19 seria massa fàcil. La pandèmia ha accelerat l'arribada d'un nou cicle de crisi que mai no va desaparèixer del tot i que s'entrellaça i s'amplifica amb altres reptes globals del segle XXI.

Pactes verds en temps de pandèmies s'ha redactat i actualitzat en aquest context complex, inquietant, incert i, per a algunes persones, dramàtic. La seva intenció neix de la certesa que, tot i viure en un moment d'intersecció d'emergències (sanitària, climàtica, ambiental, feminista, etc.) i de restriccions de tot tipus (confinaments totals, parcials, perimetrals, tancaments sectorials, tocs de queda, etc.), no volem ser meres espectadores del futur que ha de venir.

Cada vegada més, podem trobar més coincidència en el diagnòstic entre la classe política. I és que la ciència pressiona. D'una banda, declara que estem a prop del col·lapse ecològic, amb un augment continuat de les emissions de CO₂ i amb la pèrdua massiva de biodiversitat. D'altra banda, certifica que l'avanç de l'activitat humana en els ecosistemes facilita el salt de virus d'animals a la nostra espècie, com ha passat amb la COVID-19. Amb aquests arguments, és difícil no reconèixer que alguna responsabilitat deu tenir el model econòmic i els seus màxims beneficiaris.

Sota l'assumpció d'aquesta situació crítica ara acrescuda per la pandèmia, van néixer, fa poc més d'un any, nombroses propostes institucionals que plantejaven programes de reformes de l'economia. El concepte que les aglutina és el Green New Deal, un corrent dinàmic que ha estat percebut com una finestra d'oportunitat per fer visibles altres pactes verds de naturalesa, origen, enfocament i profunditat ben diversos. Tant és així que podem trobar posicions neoliberals i neokeynesianes, com el Pacte Verd Europeu, posicions progressistes dels demòcrates als EUA, protagonitzades per Alexandria Ocasio-Cortez, coalicions d'activistes i investigadors europeus que van publicar el Nou Pacte Verd per a Europa, organitzacions llatinoamericanes postextractivistes que han impulsat el Pacte Ecosocial del Sud o pactes verds feministes que tracen les seves demandes des de l'ecofeminisme.

L'arribada de la pandèmia a Europa, en comptes de fer callar les polítiques verdes de les institucions, ha establert una "relació virtuosa" entre elles: el Pacte Verd Europeu ha passat a ser el marc de referència per a la recuperació econòmica. El pacte era cridat a ser la nova estratègia de creixement d'una economia verda i digital que ressitueix la Unió Europea com un actor més protagonista de l'escenari global. Doncs bé, la pandèmia, en comptes de subordinar aquest pla, l'ha projectat al capdamunt de les agendes polítiques; però els seus problemes i controvèrsies associades emergeixen amb més força: creixement verd sota el supòsit que es pot créixer i, a la vegada, reduir dràsticament el consum i les emissions; extractivisme per a la transformació tecnològica sense importar massa la seva viabilitat biofísica o els impactes en comunitats del Sud global; ocupació sota una

digitalització que masculinitza el treball i que vol més màquines i menys persones, i una recuperació verda amb instruments com el Next Generation EU, carregat de milers de milions de diners públics, que està ampliant el “consens verd” de les grans corporacions per l’oportunitat que ofereix per transformar el seu model de negoci.

Davant d’aquesta situació, caldria preguntar-nos què podem fer. Sembla lògic pensar que és el moment de connectar-nos més i millor, teixir xarxa i generar fronts comuns des de la diversitat. És important abordar temes de fons i complexos, com la desmercantilització, la despatriarcalització i la descolonització de les nostres pràctiques i imaginaris, sota la construcció o no d’un pacte verd que ens serveixi com a element tàctic. Però també convocar-nos per entrar a debatre temes que preocupen la gent; segurament els dos més rellevants són, ara mateix, la salut i el treball.

Amb tots aquests elements, *Pactes verds en temps de pandèmies* apunta a aquest moment històric on les institucions estan prenent una gran quantitat de decisions a molta velocitat, unes decisions que poden determinar les nostres vides i les de les properes generacions. Per tant, caldrà redoblar esforços i tenir molta cura, perquè el futur es disputa ara.

2.

Què puc trobar en aquest llibre?

Pactes verds en temps de pandèmies. El futur es disputa ara té diverses intencions que estan condensades en el títol. Primer, dos plurals que pretenen, d'una banda, mostrar la diversitat de pactes verds que han nascut en poc més d'un any i, de l'altra, constatar que la COVID-19 és una pandèmia, però també ho són el capitalisme, el patriarcat i el colonialisme.

Des d'aquesta intenció, de tenir una mirada àmplia, multidimensional i de complexitat, el text s'obre amb un primer capítol que explica breument l'origen dels pactes verds neoliberals, keynesians, decreixentistes, postextractivistes, ecofeministes, etc., i justifica la necessitat de centrar-se en l'anàlisi crítica del Pacte Verd Europeu (PVE) perquè és, alhora, el més important a escala global i la nova estratègia de recuperació verda per a la Unió Europea.

Després d'aquesta breu explicació, el capítol sobre creixement verd aborda les diferències entre el desacoblament relatiu i l'absolut, i incideix en els efectes de l'externalització de la producció i la innovació tecnològica, i el miratge del desacoblament absolut a escala global.

Amb aquesta reflexió, el capítol 4 explora la base material de la renovació tecnològica, que implica, bàsicament, aprofundir en l'extractivisme. La cursa per aconseguir matèries primeres crítiques com ara cobalt, liti, níquel, neodimi o disprosi se sustenta en projeccions de demanda que superen els límits biofísics i que poden generar una infinitat de conflictes socioambientals.

Tot seguit trobem el capítol central, "La recuperació verda i el Pacte Verd Europeu". En aquest capítol s'analitza una primera fase de rescat corporatiu amb diners públics sense criteris ambientals ni socials, i una segona de

recuperació pretesament verda on es mobilitzen gran quantitat de recursos públics sota el pla Next Generation EU. El capítol aprofundeix en les conseqüències que el Next Generation EU afavoreixi les grans corporacions. També s'examinen les condicions que imposa la UE als Estats per rebre els diners perquè podrien comportar una intervenció de les sobiraniaes nacionals i generar sobreendeutament futur.

Després d'aquests tres capítols troncats, s'exploren més breument les conseqüències del Pacte Verd Europeu en el sector del treball, posant l'accent en els impactes de la digitalització i la necessària aposta pels treballs essencials i socialment necessaris. També es revisen diferents estratègies de les corporacions per intensificar el seu rentat verd en temps de pandèmia.

Per acabar, es reflexiona sobre les alternatives amb la intenció d'abordar la complexitat i esbossar una estratègia per ser debatuda sobre la utilització o no del concepte de "pacte verd" com a marc de discussió política i com a element tàctic.

A més, el text es nodreix de nombrosos quadres que intenten aclarir conceptes, aprofundir en temes rellevants i obrir reflexions que poden apuntalar idees. Tot això amb la intenció que *Pactes verds en temps de pandèmies* tingui una orientació més pedagògica i divulgativa, però reconeixent que el text inclou passatges tècnics i complexos que necessitaran una digestió més lenta.

Quedi aquí la intenció de l'Observatori del Deute en la Globalització de posar a la vostra disposició un correu per contactar-nos, sia per dubtes personals o per muntar grups de lectura, presentacions del llibre, intervencions o allò que la vostra creativitat imagini. Que no us faci cosa, utilitzeu-lo!: pactes.verds@odg.cat

Bona lectura!

3.
Els pactes verds:
diversos i heterogenis

3.

Els pactes verds: diversos i heterogenis

Per què en plural?

Perquè sota l'etiqueta de Green New Deal han florit moltes i diverses propostes¹ que, aprofitant la finestra d'oportunitat, recullen una llarga trajectòria de treball de col·lectius, organitzacions, campanyes i xarxes. Encara que l'essència fundacional del Green New Deal parteix d'una intervenció institucional a gran escala, això no exclou que avui dia puguin néixer i ser reconeguts com a pactes verds una altra classe de propostes. De fet, el Green New Deal sorgeix amb més força en un moment històric recent d'una major consciència i mobilització ecologista, i es converteix en hegemònic. Precisament per aquest motiu, perquè el Green New Deal és també conseqüència d'un treball de fons dels moviments socials, la nostra intenció en aquest capítol és donar visibilitat a pactes verds que, sota altres noms –ecosocials, ecofeministes, decreixentistes, postextractivistes, postcapitalistes, transició justa, etc.–, tenen una vocació transformadora des de baix i una intenció d'incidència política.

Breu història dels pactes verds

La referència històrica que inspira la idea d'un Nou Pacte Verd és el New Deal de l'expresident dels EUA, Franklin D. Roosevelt. L'any 1933, Roosevelt va proposar un paquet de polítiques socials, econòmiques i finances que incloïen reformes bancàries, programes d'assistència social urgent, programes agrícoles, ajudes al treball i projectes d'ocupació pública per respondre a la Gran Depressió després del crac econòmic de 1929. La ràpida implementació i profunditat de les seves reformes fou deguda a la forta pressió de la classe treballadora que, amb protestes, aldarulls i vagues, agitava els carrers de les principals ciutats dels EUA². Així doncs, el New Deal va acabar sent un paraigua d'intervenció institucional que, sota una forta pressió social, va reorganitzar pràcticament totes les àrees de l'administració per respondre a un moment d'emergència.

El nou ús d'aquesta terminologia no va arribar fins als anys 90, que és quan apareixen les primeres referències destacables al Nou Pacte Verd dins de l'acadèmia i en els debats polítics³. Poc després, el 2007, just en el període previ a les eleccions que donarien la presidència dels EUA a Barack Obama, Thomas Friedman, el tres vegades premi Pulitzer i columnista de *The New York Times*, va argumentar que el candidat que aconseguís posicionar una agenda ambiental i de transformació industrial, a la qual va anomenar Nou Pacte Verd, tindria un clar avantatge en la cursa electoral.

En els anys següents, van anar apareixent propostes sota el mateix nom, com la publicació *Un nou pacte verd*, del *think tank* The New Economic Foundation⁴, que pretenia solucionar el triple repte de la crisi, el canvi climàtic i els alts preus del petroli. També es va llançar el document dels Verds Europeus⁵, més centrats en la modernització verda i les renovables; o el llibre *Un acord verd global*, del Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient, que inclou el paper de la comunitat internacional en el futur verd⁶.

Tot i que el veritable tret de sortida del que avui coneixem com a pactes verds el va donar Alexandria Ocasio-Cortez. La congressista nord-americana va presentar al febrer de 2019⁷, gràcies a la feina de popularització i disseny del moviment Sunrise^l, un Nou Pacte Verd per als EUA⁸. És un pla amb una gran ambició per combatre el canvi climàtic creant ocupació en indústries verdes i impulsant la transició energètica a través de 15 projectes mobilitzadors i 15 principis guia per aconseguir zero emissions netes, sense especificar en quin any s'aconseguirien⁹. El pla, que va ser rebutjat pel Senat Republicà, té molt d'impuls tecnològic, però també inclou objectius socials. Aquests objectius van en la direcció de crear llocs de treball d'alta qualitat; d'oferir formació per a les persones treballadores afectades per la transició; d'expandir l'estat de benestar proporcionant atenció mèdica gratuïta i habitatges assequibles a tota la ciutadania; de fomentar la justícia ambiental, i reparar l'opressió històrica de les comunitats en situació de vulnerabilitat¹⁰. Poc després, durant les primàries presidencials del 2020 del Partit Demòcrata, Bernie Sanders va presentar el seu pacte verd, que incloïa elements radicals per a la realitat nord-americana, com la prohibició de les importacions i exportacions de petroli i gas; la prohibició de la mineria a cel obert i la fracturació hidràulica (*fracking*); una moratòria sobre els permisos per perforar en terres públiques, i una reducció del 71% de les emissions per al 2030 amb la finalitat de compensar una part del deute climàtic amb el Sud global¹¹.

Per a aquesta actualització i impuls dels pactes verds, han tingut una rellevància molt important les evidències científiques de l'informe *Escalfament global d'1,5 °C*¹², que donava poc més d'una dècada per actuar i evitar el desastre climàtic. Al caliu d'aquestes evidències científiques, van sorgir nous moviments internacionals, com Fridays for Future¹³, Extinction Rebellion¹⁴ o By2020WeRiseUp¹⁵, que cridaven a l'acció per frenar la crisi climàtica i ambiental. A més, la població en general va començar a

^l Sunrise és un moviment dels EUA que lluita contra el canvi climàtic i per crear milions de feines ben remunerades. Va sorgir el 2017 per influir en les primàries demòcrates i després es va centrar a aconseguir un consens en el Partit Demòcrata perquè donés suport a un Nou Pacte Verd.

preocupar-se més per la situació d'emergència climàtica. Per aquest motiu més institucions, partits polítics, corporacions, organitzacions socials i ecologistes, etc. van prendre posicions respecte als pactes verds.

En el context europeu, hi ha gran diversitat de propostes. Per exemple, la Unió Europea va presentar a finals de 2019 el Pacte Verd Europeu¹⁶, el partit laborista del Regne Unit va proposar el seu propi pacte¹⁷ i grups d'activistes i acadèmics van publicar el Nou Pacte Verd per a Europa¹⁸. Igualment, podem trobar infinitat de posicionaments de grans organitzacions ecologistes, com WWF, Greenpeace, Friends of the Earth, etc.

Encara que tota aquesta producció de pactes verds no només afecta el Nord global. Des de diferents indrets del planeta, s'han llançat propostes com el Pacte Ecosocial del Sud¹⁹ o el Pacte Roig: acció indígena per salvar la nostra Terra,²⁰ uns acords que trenquen amb la mirada euroamericanocèntrica. El Pacte Ecosocial del Sud, per exemple, és un conjunt de propostes integrals que contenen la transformació tributària solidària, l'anul·lació dels deutes externs dels Estats, la creació de sistemes nacionals i locals de cures, la renda bàsica universal o la construcció de societats postextractivistes.

Així mateix, el moviment feminista ha fet propostes per a un pacte verd feminista establint aliances amb el moviment de justícia climàtica²¹. A les demandes per a una transició justa, el reconeixement i el respecte dels pobles indígenes o la fi del racisme ambiental, afegixen la prioritització d'un altre tipus de lideratges, la justícia de gènere i els drets humans en la formulació de polítiques i en el discurs públic a través de la ruptura de les estructures de poder dominades pel patriarcat.

Una possible categorització dels pactes verds segons la seva narrativa

Com hem vist, la proliferació de pactes verds i la seva gran diversitat de propostes polítiques requereix una anàlisi detallada, sobretot si del que es tracta és de tenir un mapa més clar dels seus plantejaments. En aquest sentit, el treball fet per Ricardo Mastini, Giorgos Kallis i Jason Hickel en el seu article “A Green New Deal without growth?”²² pot ajudar-nos a comprendre millor les diverses narratives que impulsen els diferents pactes. En aquest treball, els autors aprofundeixen en l'anàlisi narrativa del New Deal de Roosevelt, dels pactes verds de les institucions i dels promoguts per grups socials, i fan especial èmfasi en el decreixement i en la possibilitat o no de desenvolupar un creixement verd.

Mastini, Kallis i Hickel proposen categoritzar la narrativa d'aquesta manera: New Deal, pacte verd 1.0 i 2.0 i decreixement. La intenció dels autors és comparar les narratives dels pactes verds amb el decreixement. La nostra proposta, en canvi, és incloure el decreixement com una categoria dels pactes verds i afegir-ne dues més: la postextractivista i la feminista.

La categorització quedaria així:

New Deal: es refereix al pacte després de la Gran Depressió emprès per Franklin D. Roosevelt.

Pacte verd 1.0: inclou els pactes que comporten una modernització ecològica enfocada en inversió en solucions tecnològiques amb poca regulació per reduir les emissions. Busquen aprofitar la inversió capitalista per finançar recerca i desenvolupament, subsidis suaus i mecanismes de mercat. Poden ser considerats exercicis tecnocràtics.

Pacte verd 2.0: inclou pactes que impulsen la regulació ambiental, la inversió pública i la propietat pública d'actius en el sector energètic, les polítiques per a una transició justa, incloent-hi la garantia d'ocupació, la desmercantilització i l'accés universal als serveis bàsics, i les polítiques per reduir l'ús de recursos.

Decreixement: inclou pactes que fan una crítica a la impossibilitat biofísica del creixement econòmic continu i del creixement verd, i aposten per la justícia social i ambiental basada en el decreixement del consum de matèria i energia.

Postextractivista: inclou pactes que aposten per superar les societats extractivistes i acabar amb el capitalisme, el neocolonialisme, el racisme i el patriarcat. Així mateix, advoquen pel reconeixement i respecte de pobles indígenes, afrodescendents i comunitats camperoles.

Feminista: inclou pactes que busquen la fi de les estructures de poder del patriarcat i del domini de la natura. Reconeixen l'ecodependència i la interdependència: l'espècie humana depèn d'ecosistemes sans (aire, aigua, terra fèrtil, etc.) per sobreviure i de les relacions socials i de les cures. Aquests pactes aposten per posar fi als diversos sistemes d'opressió envers les dones i amb mirada interseccional, fent referència als col·lectius LGTBQIA persones racialitzades, migrades o refugiades, pobles indígenes o originaris, persones amb discapacitat o diversitat funcional, infància i adolescència, i gent gran, entre d'altres.

Les categories no són compartiments estancs i no poden classificar de manera perfecta o inequívoca els diferents pactes verds, ja que molts d'aquests recullen diferents sensibilitats. També pot resultar controvertit incloure el decreixement, el postextractivisme o el feminisme com a categories dels pactes verds. La seva inclusió respon, com es comentava a l'inici de capítol, a la necessitat de visibilitzar alternatives a la retòrica oficial que porten anys gestant-se, tenen en compte una mirada profunda, multidimensional i sistèmica, i poden apuntar sense limitacions a problemes estructurals del capitalisme, el patriarcat o el colonialisme.

Taula 1.

Comparació de narratives de diferents categories de pactes verds. Modificat a partir de “A Green New Deal without growth?”²³

	Objectius	Orígens	Expressió
New Deal	Ocupació Estímul agregat de la demanda.	Sindicats, presidència dels EUA (Franklin D. Roosevelt), New Deal Coalition.	Programes, projectes de treball públic, reformes financeres i regulacions.
PV 1.0	Estímul al creixement. Ocupació i estàndards ambientals.	Economistes keynesians, UNEP, presidència de Barack Obama, G20.	Articles d'opinió, propostes polítiques del Partit Verd dels Estats Units i els Verds europeus, G20, inversions verdes en sectors bàsics.
PV 2.0	Mitigació del canvi climàtic. Ocupació. Justícia social i ambiental.	Coalició de base roja-verda dels EUA. Moviments, Nou Consens, Ala esquerra del Partit Demòcrata dels Estats Units, Partit Verd del Regne Unit, Partit Laborista del Regne Unit, DiEM25.	Articles d'opinió, resolució 109 de la Cambra dels Estats Units, plataforma laboral GND, descarbonització i estratègia econòmica. Projecte de llei 2017-19, informes de polítiques.
Decreixement	Abolir la cerca del creixement. Reduir totes les pressions ambientals. Autonomia / límits, justícia social i ambiental.	Activistes ambientals de base, ciències socials i ambientals, i acadèmia.	Articles i llibres acadèmics, peces d'opinió.
Postextractivista	Posar fi a les societats extractivistes i les relacions antiecològiques, colonials, etnocèntriques i patriarcal Reconeixement i respecte de pobles indígenes, afrodescendents i comunitats camperoles.	Activistes ambientals del Sud global, pobles indígenes, originaris i afrodescendents, camperols, acadèmics.	Articles d'opinió, llibres acadèmics, assemblees constituents de Bolívia (2006-07) i Equador (2007-08). Eslògan “Mantenlo en el subsuelo”.
Feminista	Justícia de gènere, racial, ètnica, de diversitats funcionals i LGBTQIA, entre altres. Reconeixement del lideratge i participació de les comunitats, en primera línia, de la veu i experiències de les dones i identitats dissidents. Compromís en la defensa dels drets humans i els drets de la natura. Vindicació de la importància metabòlica dels treballs de reproducció social i de cures.	Organitzacions de dones, identitats dissidents, feministes i activistes per la recuperació dels béns comuns i naturals. Activistes descolonials, comunitàries, antiextractivistes i per la justícia ambiental. Ambients acadèmics.	Articles d'opinió, manifestos públics, campanyes comunicatives, pràctiques activistes-comunitàries, i llibres-manuals de bones pràctiques.

Resultats	Països de prevalença	Exemples	
Reforma de Wall Street, alleujament per a agricultors, seguretat social, canvi de poder polític per a la Democratic New Deal Coalition.	EUA.	New Deal.	New Deal
Estímul fiscal verd de 513.000 milions de dòlars del G20.	EUA, Xina, Corea del Sud, UE.	Pacte Verd Europeu. Informe de política del PNUMA "Global Green New Deal". Informe "A Green New Deal", de la New Economics Foundation.	PV 1.0
Posicionament de candidats en eleccions dels EUA, sensibilitzar el públic (exemplificat per tendències de Google).	EUA, Regne Unit, UE.	Green New Deal (Ocasio-Cortez, Bernie Sanders).	PV 2.0
Conferències Biennial De-growth International, conferència de postcreixement en el Parlament Europeu (2018), discurs acadèmic, radicalització de les ONG ambientals i grups activistes.	França, Estat espanyol, Itàlia, Regne Unit.	Green Deal for Europe A Green New Deal for an Ecological Economy (sèrie de propostes) ²⁴ .	Decreixement
Resistències locals i xarxes contra l'extractivisme agroindustrial, miner i fòssil Reivindicació del bon viure o Sumak Kawsay i altres cosmovisions per col·lectius no indígenes. Iniciativa ITT-Yasuni.	Equador, Bolívia, Colòmbia, Xile, Argentina, Brasil, Mèxic, Perú, Veneçuela.	Pacte Ecosocial del Sud CJA and the Green New Deal. Centering Frontline Communities in the Just Transition ²⁵ The Red Deal: Indigenous Actions to Save Our Earth.	Postextractivista
Projecció d'una multiplicitat de veus de dones i comunitats en lluita contra el canvi climàtic, al costat de l'entrada de diverses reivindicacions feministes en el debat, p. ex., la centralitat del treball de cures, les demandes de redistribució de la riquesa i el treball i la comprensió desigual dels impactes dels sistemes d'opressió sobre els cossos i territoris. Sensibilització.	EUA, Regne Unit, UE, Fiï-Pacífic, aliança ecofeminista panafricana (Sud-àfrica, Senegal, Moçambic, Kenya, Burkina Faso, República Democràtica del Congo, Madagascar, Nigèria, Sierra Leone, Uganda, Guinea-Conakri, Zimbabue).	A Feminist Agenda for a Green New Deal ²⁶ UK Women's Budget Group and WEN (Women's Environmental Network) ²⁷ Feminist Fossil Fuel Free Future. Ecofeminist Impact Assessment. Global Feminist Decolonial Green New Deal ²⁸ .	Feminista

Què contenen aquests pactes verds?

Tal com comentem, el seu enfocament, la seva orientació i les seves propostes són molt diverses. Sense ànim d'entrar en una anàlisi comparativa exhaustiva, és interessant contrastar les propostes institucionals amb les de la societat civil.

Entre els pactes institucionals destaca, sens dubte, el Pacte Verd Europeu (en endavant PVE). Però, de la mateixa manera, revisarem el Nou Pacte Verd per a Europa, que té molt de resposta al PVE, i el Pacte Eco-social del Sud, una iniciativa llatinoamericana que trenca amb les mirades del Nord global.

El Pacte Verd Europeu

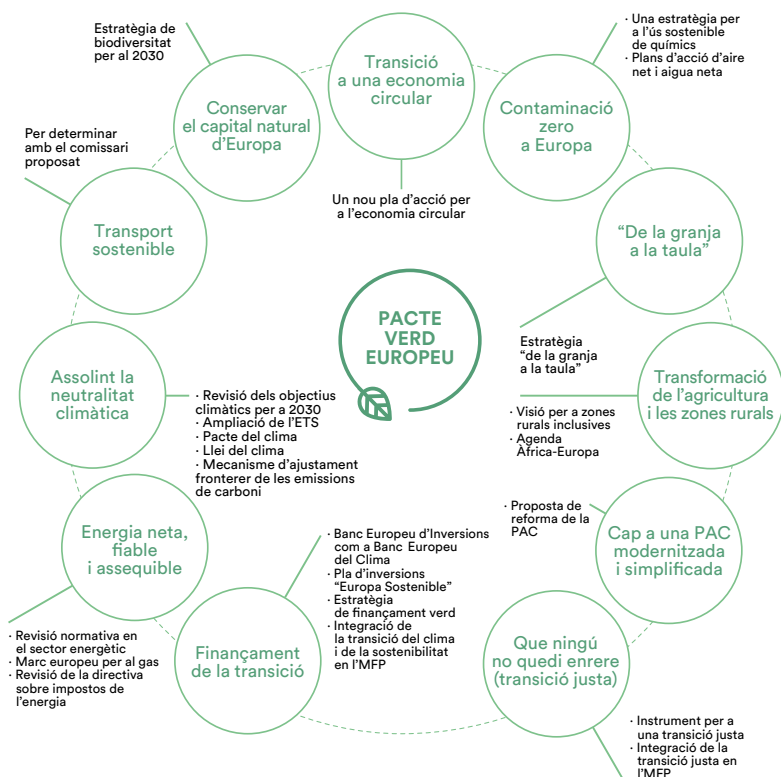
El PVE és un marc programàtic de reformes amb un gran abast sectorial, una enorme mobilització de recursos econòmics i que opera al mercat únic més gran del món. El seu document fundacional de l'11 de desembre de 2019 s'obre amb un diagnòstic que podria ser compartit per molts altres pactes verds: “L'atmosfera s'està escalfant i el clima canvia d'any en any. Dels vuit milions d'espècies de la planeta, un milió està en risc d'extinció. Estem contaminant i destruint boscos i oceans”.

Encara que poc després, assevera: “Reducir encara més les emissions és un repte que exigirà una inversió pública massiva i un esforç més gran per dirigir el capital privat. (...) Aquesta inversió inicial també representa una oportunitat per situar amb fermesa Europa en un nou camí de creixement sostenible i integrador”.

Aquesta idea de la “transformació d'un desafiament urgent en una oportunitat única” està molt present en el text del PVE. La Unió Europea veu el PVE com l'oportunitat de tenir un lideratge global, en una esfera internacional monopolitzada pels EUA i la Xina, si és la primera que duu a terme

unes profundes reformes verdes que serveixin per reforçar el seu model econòmic i de mercat.

Figura 1
Iniciatives, estratègies i polítiques
sota el marc del Pacte Verd Europeu²⁹.

La Figura 1 mostra totes les iniciatives incloses al PVE, i les directives, plans o estratègies que s'hi associen. Els principals sectors afectats són l'energia, el transport i l'agricultura, amb l'objectiu d'aconseguir la neutralitat climàtica i la contaminació zero, i transitar cap a una economia circular. Amb aquesta finalitat, articula una proposta de finançament que, d'una banda, involucra actors com el Banc Europeu d'Inversions i, de l'altra, busca transversalitzar el PVE en el pressupost europeu i crear nous instruments com el Fons de Transició Justa.

Potser una de les coses més importants a destacar és que, a diferència del que es podria esperar, l'arribada de la pandèmia ha reforçat l'impuls del PVE. En altres moments de crisi econòmica les polítiques ambientals han quedat subordinades als plans de recuperació; a hores d'ara, en canvi, el PVE, que ja tenia molt de pla de reactivació econòmica, és l'esperança europea d'una futura economia modernitzada per la implantació massiva de tecnologia verda i digital, i el camí i l'horitzó il·lusionadors per a institucions, empreses i inversors. Sobre els impactes del PVE a diferents nivells, es dedicaran els capítols següents.

El Nou Pacte Verd per a Europa

El Green New Deal for Europe o Nou Pacte Verd per a Europa neix d'una coalició d'activistes i investigadores europees amb una clara vocació de reacció i incidència en el PVE, alhora que proposa alternatives que es concreten en 10 pilars:

1. Estar a l'altura de l'escala dels reptes que presenta la ciència. Hem d'evitar que la temperatura passi de l'escenari d'1,5 °C, invertint el 5% de PIB europeu en mesures per a la transició i transformació dels sistemes de producció, consum i relacions socials.

2. Pressionar perquè els recursos inactius vagin per a l'interès públic a través de l'emissió de bons verds del Banc Europeu d'Inversions.

3. Empoderar la ciutadania i les seves comunitats per mitjà de mecanismes d'assemblees ciutadanes i governs locals per assegurar un sistema energètic democràtic, el suport a les comunitats més afectades per la crisi climàtica i els drets de les persones treballadores.

4. Garantir les ocupacions decents, d'alta qualitat, qualificades i estables, i reconèixer el paper de la cura en la nostra economia, garantint no només que siguin reconegudes i recompensades, sinó també que les activitats que contribueixin a la regeneració dels nostres sistemes naturals tinguin un paper central en la nostra economia.

5. Elevar el nivell de vida creant prosperitat pública en comptes de benefici privat, substituint els estímuls al consum per inversions en serveis públics i drets socials, com són la salut, l'educació, els serveis socials, l'art i la cultura; i reduint les hores de treball per tenir més espai per fer comunitat.

6. Consolidar la igualtat social i econòmica i posar fi a la financerització, reconeixent les barreres de raça, origen, identitat de gènere, orientació sexual, edat i capacitat que impedeixen aquesta igualtat.

7. Invertir en el futur com a oportunitat per reimaginar-lo incloent-hi una R+D+I que desenvolupi noves i estimulants solucions que no siguin cooptades pel poder corporatiu.

8. Posar fi al dogma del creixement infinit, abandonant el creixement com a mesura de progrés i adoptant mesures més holístiques del progrés humà que avaluin la igualtat, el medi ambient, la felicitat o la salut.

9. Donar suport a la justícia climàtica al món reconeixent les seves responsabilitats històriques i el seu llegat colonial, garantint una vida digna per a les refugiades climàtiques i assegurant que la seva transició ecològica no impliqui un augment de l'extractivisme al Sud global.

10. Comprometre's a l'acció immediata. El Green New Deal no és un marc, un tractat o un acord. És un conjunt d'accions concretes que ens mouen ràpidament cap als nostres objectius climàtics.

El Nou Pacte Verd per a Europa inclou elements importants de democràcia participativa, economia de les cures, serveis públics, finances justes i interseccionalitat, que no apareixen en el text del PVE o, almenys, no amb la mateixa intenció i intensitat. Però també confronta el creixement econòmic, l'extractivisme, el neocolonialisme i la financerització, fet que suposa una crítica frontal a l'estructura financera i a l'aposta per les tecnologies verdes i digitals del PVE. A més, aquest pacte ha posat damunt de la taula mesures davant la COVID-19 relacionades amb les cures, com un estàndard europeu de salut i cures o un ingrés mínim per a cures. Així mateix, proposa generar un programa de compra pública d'habitatges buits a Europa, crear treballs públics verds, rebaixar la setmana laboral a quatre dies i substituir l'indicador del PIB per un Indicador de Progrés Genuí^{II}, format per 9 indicadors ambientals, 10 socials i 7 econòmics.

El Pacte Ecosocial del Sud

El Pacte Ecosocial del Sud és una iniciativa d'un grup de persones i organitzacions que reuneix pobles indígenes, acadèmiques, investigadores, activistes, etc. de diferents països llatinoamericans amb la motivació “de construir, amb urgència, dinàmiques socials capaces de contrarestar i respondre a les dinàmiques de reacomodament capitalista, concentració de riquesa i destrucció d'ecosistemes que sorgeixen enmig de la crisi de la COVID-19, i de configurar, conjuntament, un horitzó col·lectiu de transformació per a Amèrica Llatina que garanteixi un futur digne”.

^{II} L'Indicador de Progrés Genuí (IPG) és una mesura dissenyada per tenir més en compte el benestar d'una comunitat, regió o estat, en què només una part pertany a la salut de l'economia. Incorpora també factors ambientals i socials que no té en compte el PIB, i es proposa com a substitut o complement d'aquest. Més informació disponible a: Gross National Happiness USA. (s.d.). Genuine Progress Indicator. Recuperat de <https://gnhusa.org/genuine-progress-indicator/>

El context que descriu el Pacte Ecosocial del Sud es podria resumir en aquest paràgraf:

“La crisi despallada per la pandèmia ha potenciat les desigualtats i mostra que el nostre futur està en joc. Una part de la població està tancada, una altra part afronta contagi, repressió i fam. Els pobles indígenes i afroamericans estan exposats a una nova onada d'extermini; la violència patriarcal i racista i els feminicidis han augmentat. Mentrestant, vells i nous grups de poder aprofiten l'emergència per assegurar que el 'retorn a la normalitat' o 'la nova normalitat' no els deixi sense beneficis.”

El Pacte Ecosocial de Sud mostra la seva clara vocació de denúncia contra el capitalisme, el patriarcat, el colonialisme, el racisme i l'ús de la pandèmia per aprofundir en aquestes estructures d'opressió. Al seu torn, el text fundacional del pacte reconeix que s'obre una finestra d'oportunitat per construir “el nostre futur des de tenir cura de la vida”. La proposta, que es defineix com un pacte social, ecològic, econòmic i intercultural per a l'Amèrica Llatina, vol convocar a tota mena d'actors com moviments socials, organitzacions territorials, gremials, comunitats, etc., però també governs locals, servidors públics, parlamentàries i magistrades, per canviar relacions de força mitjançant diferents instruments com plebiscits, proposicions de llei o altres moltes estratègies d'incidència real.

El pacte es concreta en unes mesures que busquen articular la justícia redistributiva, de gènere, ètnica i ambiental, que combinen el protagonisme de les institucions públiques i el de pràctiques construïdes des de baix:

1. Transformació tributària solidària per emprendre reformes com els impostos a les herències, a les grans fortunes, als megaprojectes, a les rendes financeres, que permetin redistribuir la riquesa.

2. Anul·lació dels deutes externs dels Estats i construcció d'una nova arquitectura financera global.

3. Creació de sistemes nacionals i locals de cures, promovent polítiques públiques que enllacin les cures amb la protecció social.

4. Una renda bàsica universal que unifiqui la política social a través de la introducció d'una renda bàsica per a totes i una reducció de la jornada de treball que permeti repartir les tasques de cures.

5. Prioritzar la sobirania alimentària amb polítiques que apuntin a la redistribució de la terra i a l'accés a l'aigua, i que prioritzin la producció agroecològica, agroforestal, pesquera, camperola i urbana, promovent el diàleg de sabers.

6. Construcció d'economies i societats postextractivistes que protegeixin la diversitat cultural i natural, i donin una sortida ordenada i progressiva a la dependència del petroli, carbó i gas, a la mineria, la desforestació i els grans monocultius.

7. Recuperar i enfortir espais d'informació i comunicació des de la societat, tant mitjans de comunicació, com en carrers, places o espais culturals.

8. Autonomia i sostenibilitat de les societats locals i enfortir l'autodeterminació dels pobles indígenes, camperols, afroamericans, i les experiències comunitàries urbanes populars, a més de desmilitaritzar territoris, democratitzar el crèdit i la sobirania energètica local.

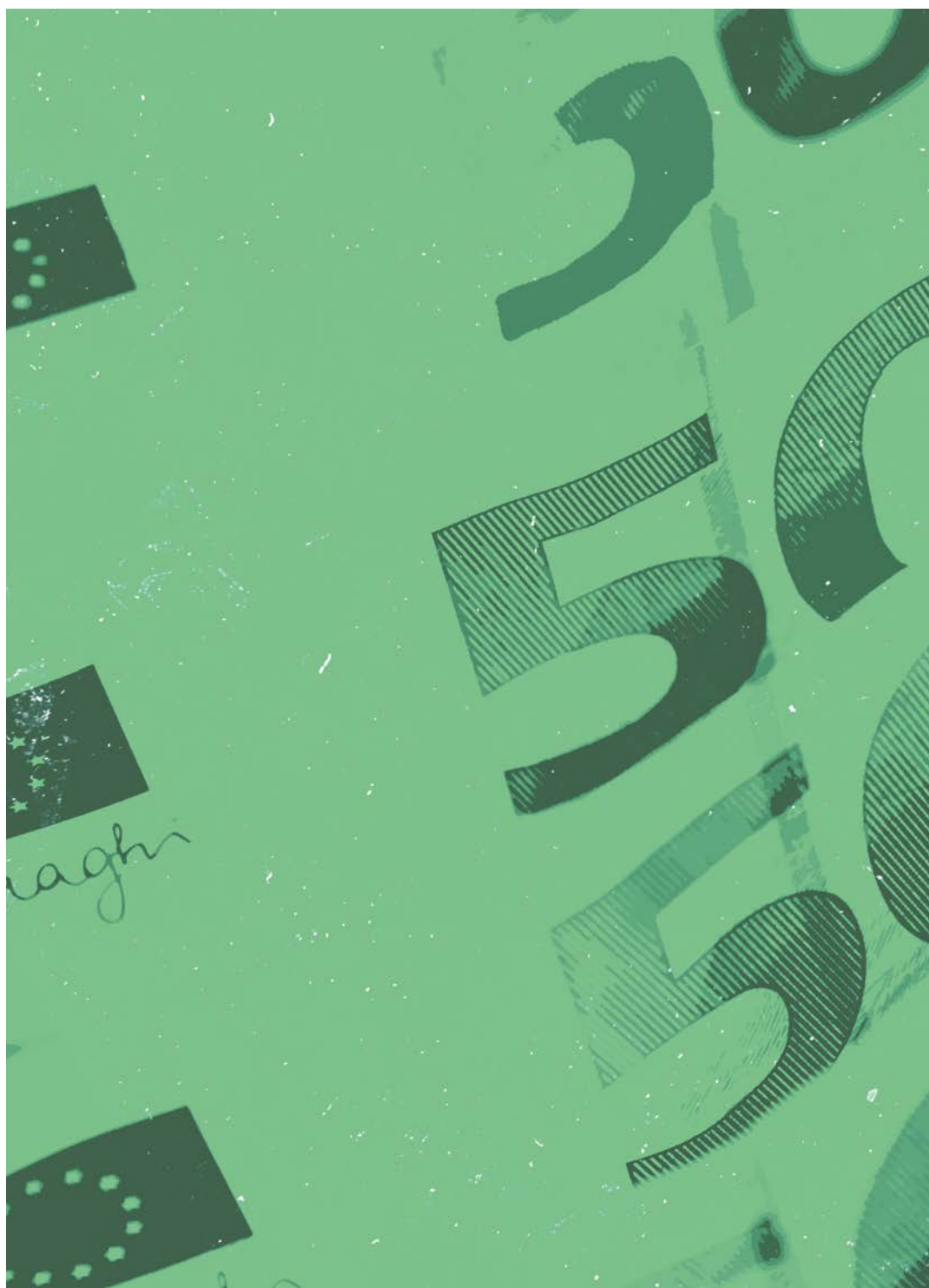
9. Una integració regional i mundial sobirana que afavoreixi sistemes d'intercanvi local, nacional, regional i la introducció de noves monedes paral·leles al dòlar.

El Pacte Ecosocial de Sud recull noves propostes i sensibilitats com, per exemple, l'anul·lació dels deutes, les sobirania populars, el postextractivisme, l'autodeterminació dels pobles indígenes, camperols, afroamericans, i les experiències comunitàries urbanes populars.

Per què centrar l'anàlisi en el Pacte Verd Europeu?

Els propers capítols del llibre abordaran diferents dimensions del PVE, però amb perspectiva global i actualitzant diversos aspectes relacionats amb els impactes de la pandèmia. Els pactes verds que no parteixen de les institucions, com el Pacte Ecosocial del Sud o el Nou Pacte Verd per a Europa i molts altres, seguiran les seves pròpies estratègies d'extensió, sumant més col·lectius i organitzacions, i ampliant la seva capacitat d'incidència. Però, mentrestant, el PVE avança amb totes les seves propostes.

Tal com comentàvem al principi d'aquest capítol, entre els diferents pactes verds, el PVE està aprovat i, com a tal, és el més gran del món, en termes de població afectada, dimensió de mercat, abast sectorial i mobilització de recursos econòmics. Un autèntic assaig a gran escala que pot marcar una ruta a seguir per altres potències mundials. D'aquí ve la seva importància i la necessitat de fer-ne una anàlisi crítica. A més, el PVE ha sortit reforçat en temps de pandèmia i s'ha convertit en el marc de referència per a la recuperació econòmica. S'ha accelerat la seva implementació i constitueix l'esperança per projectar un nou impuls al creixement econòmic basat en la injecció de diners públics, a través de programes com el Next Generation EU, i la implantació massiva de tecnologies verdes i digitals.

4.

Creixement verd,
més amb menys?

4. Creixement verd, més amb menys?

“El Pacte Verd Europeu que presentem avui
és la nova estratègia de creixement per a Europa.”

Ursula von der Leyen, presidenta de la Comissió Europea

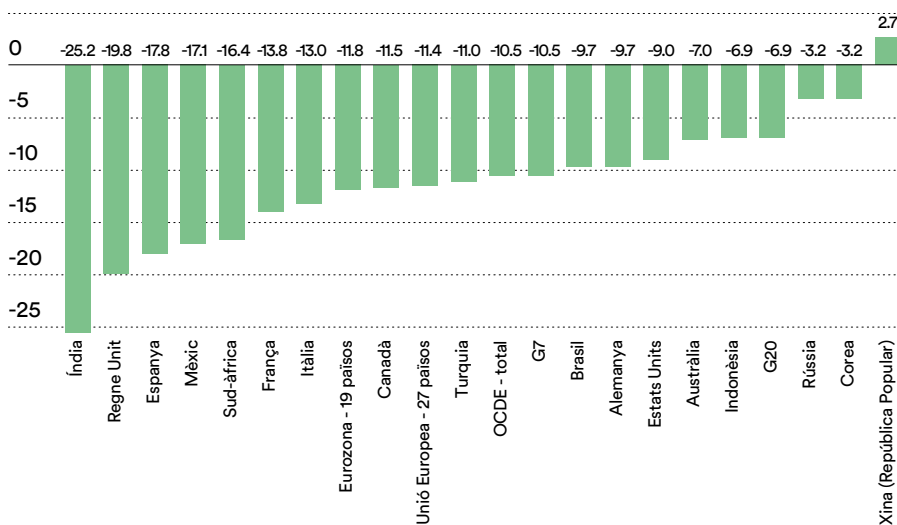
La Unió Europea (UE) impulsa una “estratègia de creixement [...] on el creixement econòmic estigui desacoblat de l’ús de materials”³⁰. És a dir, la UE aposta per un creixement econòmic verd^{III} que utilitzi els recursos naturals de manera sostenible.

La necessitat de sostenir i amplificar el creixement econòmic, sigui aquest verd o no, sempre és present en els debats de les institucions, ja que consideren el PIB com el màxim indicador de la salut de l’economia. En aquest sentit, la pandèmia ha estat certament letal. El segon quadrimestre de l’any 2020 serà recordat pels seus rècords històrics negatius: l’Índia va registrar una caiguda del 25,2% del PIB; el Regne Unit, del 19,8%; l’Estat espanyol, del 17,8%. La mitjana de la UE-27 va ser de l’11,4% i del 10,5% per als països de l’Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics (OCDE).

III L’Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics (OCDE) el defineix així: “El creixement verd significa fomentar el creixement i el desenvolupament econòmics i al mateix temps assegurar que els béns naturals continuïn proporcionant els recursos i els serveis ambientals dels quals depèn el nostre benestar. Per aconseguir-ho, ha de catalitzar inversió i innovació que apuntalin el creixement sostingut i obrin pas a noves oportunitats econòmiques”. Més informació a: www.oecd.org/greengrowth/49709364.pdf

Gràfic 1.

Resultats de creixement econòmic del segon trimestre de 2020 respecte del trimestre anterior

Font: OCDE Quarterly Data³¹

Sota aquesta situació, molt probablement, com ja va passar després de la crisi financera del 2008, la recuperació del camí del creixement prendrà molta centralitat en els espais de debat institucional i la política pública, però aquesta vegada a Europa sembla que serà suposadament verda.

L'anomenat “creixement verd” es basa en la idea que és possible un desacoblament absolut entre creixement econòmic i impacte ambiental a través dels avenços en innovació tecnològica, un ús més eficient dels recursos naturals o l'ús intel·ligent d'incentius econòmics. En altres paraules, pressuposa que podem augmentar la producció de béns i serveis al mateix temps que es redueix el consum d'energia i materials, i es generen menys residus i emissions. No obstant això, aquesta teoria, com veurem, és altament problemàtica.

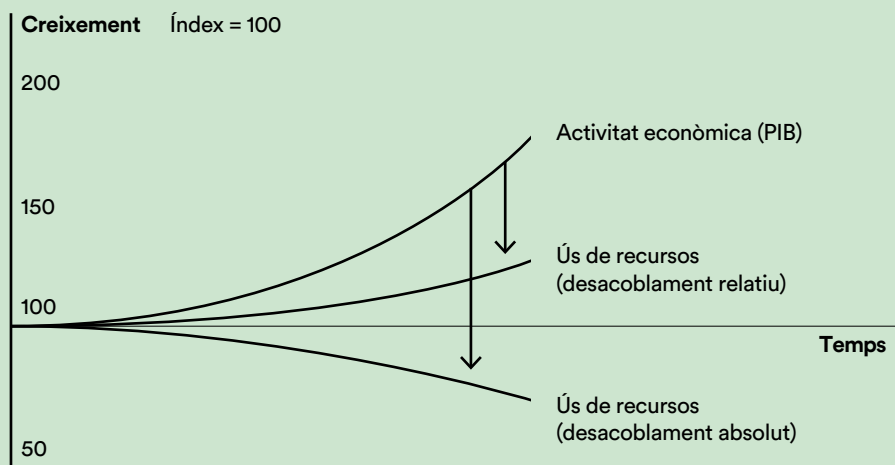
Quadre 1.
Desacoblament relatiu i absolut

Per continuar el capítol, hem d'aturar-nos un moment i definir *desacoblament relatiu i absolut*, ja que són part central dels arguments crítics al creixement verd.

El desacoblament relatiu té lloc quan la taxa de creixement econòmic és positiu i més gran que la taxa de creixement de l'impacte ambiental, que també és positiva. S'aconsegueix millorar l'eficiència, però no és suficient per reduir l'impacte ambiental en conjunt.

El desacoblament absolut té lloc quan la taxa de creixement econòmic és positiva i la taxa de creixement de l'impacte ambiental és negativa. S'aconsegueix millorar l'eficiència en uns rangs tan grans que es redueix l'impacte ambiental en conjunt.

Figura 2.
 Activitat econòmica, desacoblament relatiu
 i desacoblament absolut en l'ús de recursos.

Nota: l'eix de les X marca l'evolució temporal i l'eix de les Y és un índex normalitzat que comença en el valor 100 i que suma els valors dels percentatges de creixement de cada variable.

Font: Absolute and relative decoupling: resource use and GDP³²

Posem un exemple pràctic per entendre la diferència entre desacoblaments: una cooperativa fabrica bombetes LED i les seves vendes creixen un 3% cada any. Implementa un pla d'eficiència en la producció i aconsegueix que les emissions només augmentin un 1%. Per tant, millora l'eficiència per unitat però en la suma total, com que la producció segueix augmentant al 3%, les emissions segueixen creixent. En aquest cas ha assolit un desacoblament relatiu.

Després es proposa anar més enllà i aconsegueix que, tot i seguir creixent un 3% anual, les emissions baixin un 1%. Ha millorat tant el procés productiu que el volum total d'emissions també es redueix. En aquest cas, haurà aconseguit un desacoblament absolut.

La teoria del creixement verd descansa sobre la premissa que és compatible desenvolupar un creixement econòmic continu i un ritme prou elevat de reducció de l'impacte ambiental per prevenir els riscos del canvi climàtic i de les diferents dimensions de la crisi ecològica³³. Aquesta teoria ha estat el tema central i la resposta dominant a la crisi ambiental i ecològica a les polítiques nacionals i internacionals des de la Conferència sobre el Desenvolupament Sostenible de Rio+20 el 2012, i ha rebut sobretot el suport d'organitzacions multilaterals internacionals com el Banc Mundial³⁴, el Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient³⁵ o l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics³⁶. Malgrat que cada institució té diferents maneres de definir el creixement verd, totes coincideixen en els mecanismes necessaris per assolir-lo: millores i innovacions tecnològiques i de substitució que incrementin l'eficiència ecològica de la nostra economia, i un sistema de governança que acceleri aquest procés a través de les regulacions i els incentius correctes.

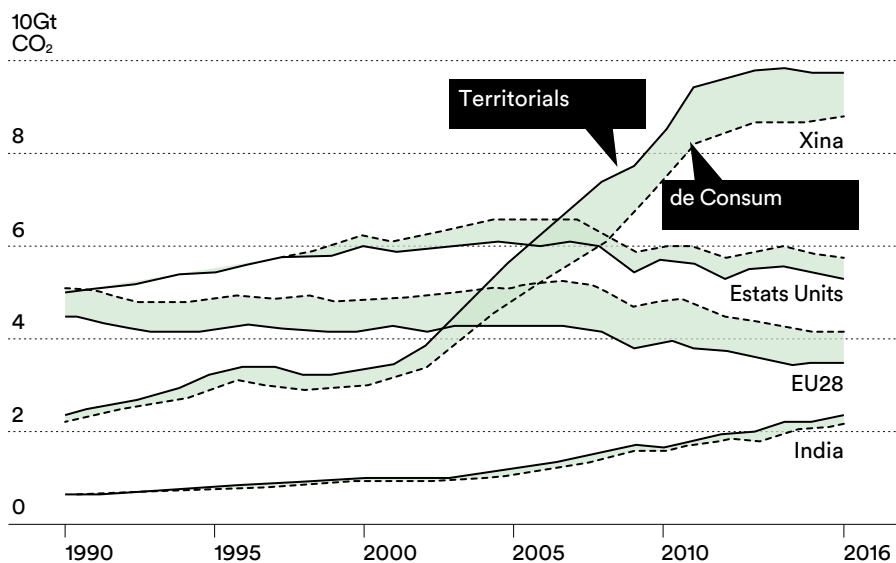
Havent vist la definició, la intenció i els actors que promouen el creixement verd, ara veurem alguns dels seus aspectes més controvertits.

Deslocalització de la producció i externalització de l'impacte ambiental

La mateixa Comissió Europea fixa com a objectiu en el PVE aconseguir “una economia competitiva, moderna i eficient en recursos on no hi hagi emissions netes de carboni el 2050”³⁷. Per demostrar la seva capacitat de desacoblar el creixement i les emissions, i assolir la neutralitat climàtica, declara que “entre 1990 i 2017, les emissions de CO₂ han baixat un 22% mentre l'economia creixia un 58%”. En realitat, en aquest període de temps es van externalitzar processos industrials cap a llocs amb més desregulació i mà d'obra barata³⁸.

Gràfic 2.

Emissions de CO₂ anuals territorials i de consum, per regions seleccionades

Font: Global Carbon Budget (2018) ³⁹

Taula 2.
Emissions globals per càpita i històriques
per cada país o regió

	Estats Units	Xina	Unió Europea	Índia	Rússia	Japó
Emissions territorials 2018 (% emissions globals)	15	28	9	7	5	2
Emissions de consum 2017 (% emissions globals)	16	24	12	6	4	3
Responsabilitat històrica d'emissions (1870-2018) (% emissions globals)	25	13	22	3	7	4
Responsabilitat històrica d'emissions (1990-2018) (% emissions globals)	20	20	14	5	6	4
Emissions per càpita el 2018 respecte mitjana mundial	+245%	+45%	+39%	-59%	+143%	+89%

Nota: les emissions territorials es refereixen a les generades en el mateix territori i les emissions de consum també contenen les emissions associades als béns de consum importats, totes expressades en percentatge d'emissions globals. Tant les emissions per càpita com les responsabilitats històriques només comptabilitzen les emissions territorials.

Font: Global Carbon Project ⁴⁰

Tant el Gràfic 2 com la Taula 2 mostren que la UE és principalment importadora, per la bretxa entre les emissions territorials i de consum, i la Xina just a l'inrevés, ha augmentat el seu perfil exportador en les dues últimes dècades amb més emissions territorials que de consum. Hi ha una relació entre aquests dos factors, perquè la UE ha multiplicat per més de quatre el valor de les importacions des de la Xina, i ha passat de 90.420 milions d'euros el 2002 a 420.800 milions d'euros el 2019. L'any 2019 la Xina va representar el 20,5% de les importacions de la UE⁴¹. Per tant, qualsevol consideració sobre la reducció d'emissions de la UE sense incloure la seva responsabilitat exterior resulta incompleta.

Pel que fa als materials, la problemàtica és exactament la mateixa. L'informe anual "Green Growth Indicators 2017"⁴² va concloure que hi ha molts països que han assolit un desacoblament relatiu i on l'economia està millorant la seva eficiència respecte als recursos. L'informe fins i tot proclama que, en alguns països de la UE, s'ha aconseguit un desacoblament absolut entre el creixement econòmic i l'ús de materials. Tanmateix, en el càlcul no s'inclouen els impactes de materials relacionats amb la producció i el transport de béns importats⁴³. Això és especialment rellevant en una economia globalitzada on el Nord global externalitza molta de la seva producció al Sud global^{IV}.

IV Cal distingir els indicadors que poden servir per caracteritzar el fenomen de l'externalització, com la petjada material i la petjada de carboni, que inclouen variables de consum com la producció i el transport a l'exterior, d'indicadors com el "consum domèstic de materials" (DMC, sigles en anglès), que no inclou els efectes del comerç.

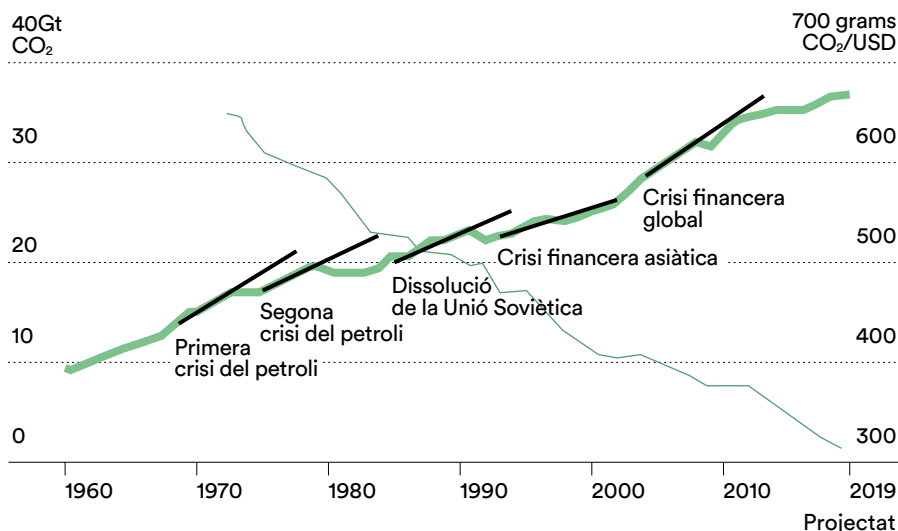
Períodes històrics de crisi econòmica

Si mirem l'evolució històrica de la reducció d'emissions a la UE, trobarem que entre 1990 i 2008 les emissions van caure un 11%, una caiguda seguida d'una reducció del 15% entre 2008 i 2017. No obstant això, la meitat de la davallada d'emissions entre 2008 i 2017 va tenir lloc entre 2008 i 2009 per la crisi econòmica. Excloent-ne aquests dos anys, el descens de les emissions a la UE en els darrers 25 anys ha estat del 0,7% a l'any⁴⁴.

Els objectius inicials de la UE de reduir el 40% de les emissions per al 2030 s'han vist superats per la proposta de la Comissió d'augmentar-los al 55%⁴⁵ i l'aprovació, el passat 11 de desembre de 2020, d'aquest percentatge per part del Consell Europeu⁴⁶, el que significarà un 8% de reducció anual entre 2020 i 2030. Aquesta davallada majúscula d'emissions està condemnada al fracàs si la UE no introdueix canvis prou estructurals i ràpids en la manera d'afrontar l'emergència climàtica.

Encara que sembla pertinent excloure els períodes de crisi econòmica dels balanços d'emissions per tal de conèixer l'abast real de les polítiques aplicades, a la fi sempre s'acaben sumant en positiu. Davant d'aquesta situació, caldria fer dues consideracions. La primera, i bastant òbvia, és que les institucions no han de tenir en compte les crisis cícliques del sistema econòmic com un actiu per a la seva acció climàtica. La segona consideració és que, històricament, les sortides de les crisis no han suposat un canvi de lògica en el terreny ambiental o climàtic. La recuperació econòmica i del creixement ha comportat un efecte rebot i les sortides han estat més contaminants⁴⁷.

Gràfic 3.
Emissions globals de CO₂ i intensitat de CO₂
en diferents moments de crisi

Font: Rapid growth in CO₂ emissions after the 2008–2009 global financial crisis, Global Carbon Project ⁴⁸

El Gràfic 3 mostra diferents moments històrics de crisi econòmica: les crisis del petroli, la dissolució de l'URSS o la crisi financera del 2008. Després d'una lleugera caiguda de les emissions, la recuperació econòmica va comportar recuperar la senda de creixement de les emissions en termes globals. Tot això amb un descens de la intensitat de CO₂, és a dir, un descens de les emissions necessàries per generar una unitat de PIB, un descens, però, que queda totalment absorbit pel constant creixement global de l'economia.

Sobre aquest punt s'ha escrit molt en temps de pandèmia. Per bé que encara és prematur valorar quines seran les conseqüències finals en termes d'emissions i impacte ambiental, al principi de les mesures de confinament es va viure una espectacular caiguda de les emissions d'entre el 17% i el 25%⁴⁹. Ara bé, en poc temps la situació va virar, sobretot perquè es va

posar en marxa la fàbrica global xinesa, que representa més d'un quart de les emissions globals, però amb les responsabilitats repartides en els països importadors, com vèiem en el punt anterior⁵⁰.

La importància de l'escala global

Cal recalcar que, quan ens referim a emissions de carboni o ús de recursos, allò que realment compta en termes d'escalfament global o d'esgotament de recursos és el còmput global. Per exemple, les emissions de diòxid de carboni a l'atmosfera en relació amb l'economia global van caure des de 730 g de CO₂ per dòlar el 1960 fins a 330 g el 2016, una davallada del 54% en mig segle⁵¹. És a dir, es produeixen béns i serveis amb menys emissions per unitat monetària. No obstant això, les emissions segueixen creixent en termes absoluts perquè es produeixen molts més béns i serveis, i la millora en l'eficiència queda absorbida per l'augment en la producció. A escala global, no hi ha cap evidència d'un desacoblament absolut. De fet, a escala global, la quantitat de CO₂ emesa a l'atmosfera a dia d'avui és un 60% superior al 1990⁵².

Però l'objectiu quan ens referim al CO₂ no és simplement reduir les emissions, sinó que resulta de vital importància mantenir les emissions totals dins el pressupost de carboni previst per tal d'evitar entrar en escenaris de pujada de la temperatura global d'1,5 o 2 °C^v. Segons les previsions de l'IPCC^{vi}, en un escenari de creixement global d'un 3%, es necessitaria un desacoblament absolut a escala global del 10,5% anual, és a dir,

^v L'escalfament global no és ni serà, en un futur, homogeni a tot el planeta. A causa d'una sèrie de processos de retroalimentació agrupats sota el que s'anomena "amplificació àrtica o amplificació polar", sabem que les temperatures mitjanes anuals pujaran molt més en aquestes regions. Avui dia l'augment de temperatures en altes latituds de l'hemisferi nord (60-90N) és ja de 3,5 graus.

Més informació: <http://www.realclimate.org/index.php/archives/2006/01/polar-amplification/>

^{vi} El Panell Intergovernamental sobre Canvi Climàtic és una organització de les Nacions Unides que té com a missió proveir el món d'una opinió objectiva i científica sobre el canvi climàtic, els seus impactes i riscos naturals, polítics i econòmics, i les opcions de resposta possibles.

al mateix temps que es creix el 3% caldria una davallada del 10,5% de les emissions a l'any si volem evitar un escenari d'1,5 °C, o un 7,3% per evitar-ne un de 2 °C⁵³.

La teoria del creixement verd proposa que aquest desacoblament és possible. No obstant això, el ritme més alt de desacoblament absolut aconseguit en la història de l'economia moderna va ser menor del 3% i fou just als anys posteriors a la crisi del petroli dels anys 70⁵⁴. Fins i tot els models més optimistes estimen que el màxim ritme de desacoblament a escala global només pot arribar a un 3% anual respecte a unes taxes de creixement econòmic d'un 3%^{55,56}.

El sector serveis per desmaterialitzar l'economia

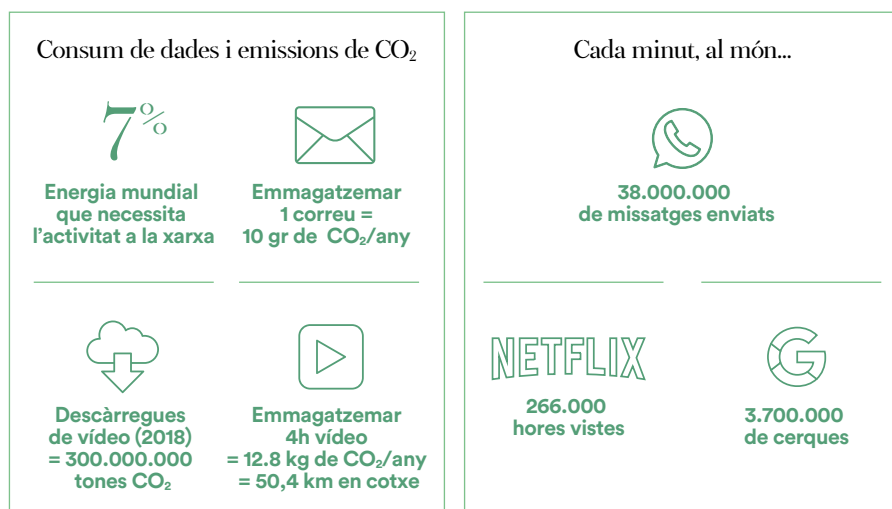
El sector serveis engloba subsectors com el comerç, les comunicacions, els centres de trucades, el turisme, l'hostaleria, l'oci, la cultura, els serveis públics, les finances, etc.

Una de les tesis a favor d'un possible desacoblament absolut és la transició d'una economia basada en la manufactura a una economia de serveis, especialment impulsada per la digitalització, permetent que les tecnologies de la informació i la comunicació i el sector financer prenguin posicions de lideratge en el sector serveis.

Però l'argument del desacoblament i la desmaterialització de l'economia de serveis no queda sustentat en dades a escala global. Un augment del percentatge de PIB mundial cap a l'economia de serveis d'un 63% a un 69% del 1997 al 2015⁵⁷ no s'ha traduït en un descens de les emissions de cap tipus, sinó en tot el contrari.

Aquest fet encara és més rellevant amb l'arribada de la COVID-19 i l'increment en l'ús de les eines digitals per al treball i l'oci. La digitalització pot donar una falsa sensació de desmaterialització de l'activitat productiva. Darrere les pantalles dels nostres ordinadors, tauletes i mòbils, hi ha un sistema que ens ofereix una quantitat ingent de dades disponibles de manera permanent. Això significa mantenir i ampliar antenes, amplificadors, servidors, etc., i el seu consum energètic és molt elevat i creixent, i representa cada vegada més una porció més gran del consum total d'energia mundial. A més, les tecnologies de la digitalització depenen de l'extracció d'alumini, cadmi, cobalt, coure, gal·li, indi, liti, neodimi, níquel i molts altres elements crítics dels quals disposem de manera limitada; els seus impactes els tractarem en el capítol 5.

Figura 3.
L'impacte del nostre consum d'internet.

La Figura 3 aporta dades interessants del que impliquen accions tan quotidianes com enviar un correu o veure o descarregar un vídeo. De fet, Internet necessita uns 100 milions de servidors repartits en centres de dades (els més grans reben el nom de granges de servidors), uns 300 cables de fibra òptica submarins (entre els actius i els que estan en construcció, uns 900.000 quilòmetres), i antenes i *routers* per fer arribar paquets d'informació, finalment, als nostres dispositius digitals⁵⁹.

Els consums energètics de les grans tecnològiques, pel que fa a les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), estan connectats a mixts elèctrics^{VII} intensius en carboni. L'any 2017, l'energia elèctrica per a les TIC d'Alibaba.com provenia, en un 67%, de centrals tèrmiques de carbó. En el cas d'Amazon.com, aquesta procedència era d'un 30% i en el de Microsoft, d'un 31%⁶⁰.

Innovació tecnològica i regulació

L'argument estrella per sostenir la teoria del creixement verd és el de la innovació tecnològica, acompanyada per unes polítiques governamentals encertades que la promoguin. Com hem comentat al principi del capítol, aquest és l'argument que fan servir les principals institucions multilaterals internacionals com l'OCDE, el Banc Mundial o el Programa de Nacions Unides per al Medi Ambient (UNEP, segons les sigles en anglès). Per això recorren a estudis que analitzen possibles escenaris projectats en el futur sota diferents variables^{61,62,63}.

Entre els indicadors utilitzats per a la projecció trobem: ràtio d'innovació tecnològica, que definiria la velocitat relativa en què els avenços tecnològics anirien apareixent i influint en els processos productius; preu al carboni com a mecanisme de mercat per desincentivar l'ús de combustibles

VII El mix elèctric és la combinació de fonts de generació que serveixen per cobrir la demanda elèctrica.

fòssils; impostos a l'extracció de recursos per desincentivar processos extractius; un altre tipus de canvis regulatoris, de planificació i aprovisionament per part del govern; taxa de creixement econòmic o nivell de població.

El resultat d'aquests estudis és que, en el millor dels escenaris (un increment progressiu en el preu del carboni, una ràtio molt alta d'innovació tecnològica, alts nivells de taxació, etc.), es produeix un desacoblament relatiu, però mai un desacoblament absolut. És més, els resultats de desacoblament relatiu acostumen a ser molt pobres quan es té en compte l'anomenat "efecte rebot" perquè l'increment de l'eficiència per unitat d'un producte o servei queda superat pel superior ús d'aquest producte o servei.

Aquests models suggereixen que un desacoblament absolut a escala global no és possible en un context de creixement econòmic continuat, atès que els augments de productivitat per millores en l'eficiència juntament amb l'efecte rebot tendeixen a incrementar la demanda efectiva total.

Superar el creixement verd amb alternatives al PIB

Al llarg del capítol hem vist que no hi ha cap evidència que el desacoblament absolut per a les emissions pugui ser prou ràpid i durador per complir els objectius de l'Acord de París^{VIII}. Per a l'ús de materials, la situació és més pessimista i els desacoblaments es relacionen amb la deslocalització i l'externalització de la producció. Ni l'economia de serveis ni la innovació tecnològica no són suficients per contrarestar la base energètica i material que sustenta el creixement econòmic.

Dit això, cal destacar que la narrativa del creixement verd associada al PEV es construeix sota aquests arguments i escapa a l'evidència dels límits biofísics, els sostres de materials i energia, i la capacitat màxima d'absorció de residus que té el planeta. Allò que resulta encara més preocupant és que, amb la pandèmia, la teoria del creixement verd estarà molt més present. L'obsessió per augmentar el PIB vinculant-lo a la generació d'ocupació i el benestar serà, sens dubte, un dels cavalls de batalla de la recuperació econòmica. Per això també serà el moment de rebatre la retòrica oficial amb les contradiccions abans exposades i elaborant propostes des de la teoria del decreixement⁶⁴ o del postcreixement⁶⁵. Però alhora es poden proposar alternatives al PIB com a indicador-objectiu principal, de vegades quasi únic, de la governança econòmica, sabent que comptabilitza accions i processos altament destructius per al teixit social i la sostenibilitat de la planeta: venda d'armes, reconstrucció després de desastres ambientals, obsolescència programada, etc.

Abans de posar exemples alternatius al PIB, hem de reconèixer que una economia dissenyada per satisfer les necessitats de les persones ha

^{VIII} L'Acord de París, assolit el 2015, té com a objectiu evitar que l'increment de la temperatura mitjana global del planeta superi els 2 °C respecte als nivells preindustrials i busca, a més, promoure esforços addicionals que facin possible que l'escalfament global no superi els 1,5 °C.

d'anar més enllà del desenvolupament d'indicadors alternatius; requereix l'elaboració de polítiques que no prioritzin el creixement econòmic. A més, la construcció d'indicadors i índexs sempre pot ser controvertida perquè, sovint, pretenen representar una realitat complexa. De tota manera, la recuperació econòmica pot ser un bon moment per exigir l'ús d'altres indicadors, com ja apuntava el Nou Pacte Verd Europeu amb l'Indicador de Progrés Genuí.

En aquest sentit, hi ha panells de múltiples indicadors que ofereixen més diversitat i dimensions d'anàlisi. Un d'aquests panells és l'Enfocament de Desenvolupament a Escala Humana (EDEH), que té com a missió reflectir el grau de satisfacció de les necessitats bàsiques. Aquesta eina va ser pensada per ajudar les comunitats a desenvolupar-se sense la necessitat del creixement econòmic. L'EDEH està basat en nou necessitats humanes universals que cal satisfer per poder dur una vida satisfactòria: subsistència, protecció, afecte, comprensió, participació, oci, creació, identitat i llibertat. L'important d'aquest enfocament és que diferencia les necessitats, finites i conegudes, dels satisfactors, que són la manera que tenim de satisfer les necessitats. Els satisfactors varien segons el context històric, geogràfic, cultural, etc.⁶⁶

També podem trobar propostes més institucionals com el Marc d'Estàndards de Vida de Nova Zelanda, un panell d'indicadors amb dotze categories de benestar que inclou habitatge, salut, seguretat, connexions socials, medi ambient i identitat cultural⁶⁷.

El potencial d'aquest tipus de panells és la separació de necessitats bàsiques dels béns monetitzats i econòmics, amb la qual cosa aconseguim una divisió conceptual entre la satisfacció personal i el consum material.

5.
Extractivisme verd:
límits biofísics i impactes

5. Extractivisme verd: límits biofísics i impactes

El Pacte Verd Europeu i la seva estratègia de creixement verd se sustenten en una base material que cal tenir en compte. En el cas del PVE, igual que per a altres pactes verds institucionals, la tecnologia és un pilar central de la pretesa transformació del model econòmic per assolir la neutralitat climàtica.

L'impacte de la COVID-19, tal com comentàvem al capítol anterior, no ha fet més que accelerar aquesta agenda de tecnologia verda i digital que incrementarà les necessitats d'“extracció verda” i, per tant, la pressió sobre els territoris amb reserves de matèries primeres crítiques^{IX}. Aquestes matèries primeres no estan disponibles en quantitat infinita; hi ha colls d'ampolla insalvables per a algunes, sobretot si la seva demanda global

^{IX} Alerta: Les matèries primeres crítiques són els recursos minerals considerats crítics per a l'economia i la seguretat nacional. Aquest terme va ser introduït per l'exèrcit dels Estats Units durant els preparatius per a la Segona Guerra Mundial. Més informació:

<https://www.ecologistasenaccion.org/wp-content/uploads/2019/12/Informe-Mineria-Especulativa-en-Espana.pdf>

s'incrementa fortament. Per bé que la retòrica dels pactes verds institucionals parla de “justícia”, de “no deixar ningú enrere” o del principi de “no causar dany significatiu”^x, paradoxalment, la proposta implica avançar la frontera extractiva i ampliar les àrees d'extracció, processament i subministrament de matèries primeres, uns processos que tenen severos impactes en les persones i els ecosistemes, tal com veurem més endavant.

En el cas de la UE, la Comissió Europea és conscient que, entre 1970 i 2017, es va triplicar l'extracció anual global de matèries primeres i que aquesta no para de créixer, un fet que representa un risc global. Més del 90% de la pèrdua de biodiversitat i de l'estrès hídric en zones d'explotació són causats per processos extractius i de processament de matèries primeres, combustibles i aliment. Per solucionar-ho, la Comissió proposa una nova economia circular^{xi} a través d'una “total mobilització de la indústria” juntament amb “un desacoblament absolut entre el creixement econòmic i l'ús de materials”, apostant de nou per la innovació tecnològica en una lògica imperativa de creixement econòmic⁶⁸.

Com hem vist en el capítol 4, si tenim en compte només el consum intern en els càlculs, podem observar com la Unió Europea ha augmentat l'eficiència en l'ús de materials del voltant d'un 40% durant el període 2000-2018, mentre l'economia va créixer un 30%. Però si tenim en compte les matèries primeres relacionades amb la producció i el transport de béns importats, el consum no ha parat de créixer a la UE, així com la seva dependència física. El 2017, el volum total dels béns importats era tres vegades més gran que els exportats.

^x El principi “do not significantly harm” o no causar dany significatiu es refereix a evitar que una població estigui exposada a més riscos per una acció.

^{xi} L'economia circular és una estratègia que té per objectiu reduir tant l'entrada de matèries primeres com la producció de residus, tancant els cicles o fluxos econòmics i ecològics dels recursos.

Taula 3.
Dependència material (per categoria) entre 2000-2017
per als països de la UE. Unitats en percentatge
de materials importats respecte al total.

Dependència	2000	2007	2017
Biomassa (%)	8,6	10,5	10,7
Minerals metàl·lics (%)	62,4	68,5	54,4
Minerals no metàl·lics (%)	2,1	2,5	2,7
Materials d'energia fòssil (%)	48,1	56,6	63,8
Dependència total (%)	18,5	20,7	23,2

Font: Eurostat⁶⁹

Aquesta dependència estructural de la UE té conseqüències més enllà de les seves fronteres i, per tant, hi ha una responsabilitat exterior dels territoris importadors respecte a tota la cadena de subministrament.

Quadre 2. Dependències i polítiques de seguretat

La percepció de la dependència i la seguretat té molt d'emocional, i per això recórrer-hi és un recurs habitual de la comunicació política. Tradicionalment, el poder polític ha elaborat una narrativa que vincula fortament la dependència (material, energètica, alimentària, etc.) amb la vulnerabilitat del territori que la pateix i les persones que l'habiten. Això legitima i habilita unes polítiques de seguretat per garantir el subministrament des d'un ampli espectre d'acció: des de mesures toves de diplomàcia fins a mesures dures d'ocupació i militarització de territoris.

A la Unió Europea, ho hem vist fa molt poc amb la Unió de l'Energia⁷⁰ i la seguretat energètica. La idea subjacent en els documents oficials era que la UE era altament dependent de les importacions d'energia que provenien, en la seva gran majoria, de la Federació Russa de Vladímir Putin. Per tant, es demanava un esforç diplomàtic i financer per diversificar els subministradors i restar poder al monstre rus a través de la construcció de vies alternatives de proveïment d'energia. Sota aquest mantra de dependència, vulnerabilitat i diversificació, i amb l'acció diplomàtica i financera necessària, es va promoure un dels projectes energètics més cars i polèmics de la història de la UE: el Corredor de Gas del Sud, un megagasoducte que connectarà el règim corrupte i opressor de l'Azerbaidjan amb el sud d'Itàlia, a través de més de 3.500 km de recorregut i un pressupost de 45.000 milions de dòlars. Aquest absurd projecte en termes climàtics, de transició energètica i de racionalitat econòmica, ha tingut tot el sentit per al rentat de cara de la família Aliyev, que governa la República del Caucas des de la caiguda de l'URSS, i per a empreses com British Petroleum (BP), principal promotora del projecte. Tot per la seguretat energètica⁷¹.

A aquests arguments cal sumar que la vulnerabilitat i la inseguretat no es produeixen tan sols en els països que necessiten el subministrament. La dependència també impacta en els territoris d'explotació i exportació que, segons el pes relatiu que tingui aquesta activitat en la seva economia, poden estar més exposats als mercats internacionals; a l'increment de la desigualtat interna, amb unes elits nacionals i transnacionals capturant el negoci; al desmantellament de sectors no relacionats amb l'activitat extractiva, i a un fort impacte en les comunitats i grups socials en situació de vulnerabilitat.

Al capdavant, les polítiques de seguretat són autèntics tentacles neocolonials que només tenen en compte una mirada parcial i esbiaixada de la realitat. Aquestes polítiques configuren fronteres mòbils que es poden estendre per acaparar recursos, o bé replegar-se com murs infranquejables per impedir el pas de persones migrades o refugiades⁷².

Matèries primeres crítiques per a la transició energètica

L'últim informe de la Comissió Europea sobre matèries primeres crítiques (2018) emfasitza el fet que hi ha matèries primeres crítiques essencials per a la transició energètica que “són irremplaçables en la construcció de panells solars, turbines eòliques, cotxes elèctrics i il·luminació de baix consum”⁷³. També mostrava com hi ha 27 elements crítics^{XII} que juguen un paper fonamental en l'economia europea, el 62% dels quals prové de la Xina⁷⁴. Per això, la Comissió deixa molt clar en la declaració del PVE que “l'accés als recursos és una qüestió de seguretat estratègica per implementar el Pacte Verd” i que és imprescindible “assegurar l'oferta de matèries primeres sostenibles, en particular les necessàries per a la tecnologia renovable, digital, espacial i de defensa”⁷⁵.

Aquesta cursa de la UE per assegurar-se els recursos estratègics s'ha de situar en un context global de competència on altres països també pugnan per aconseguir aquests recursos. Per això, tal com s'apuntava en el capítol anterior, és important mantenir la mirada en l'escala global si volem entendre els colls d'ampolla en el subministrament de matèries primeres crítiques.

XII Un material crític, segons el Panell Internacional de Recursos, és aquell que té una alta importància econòmica, que pot sofrir riscos de subministrament (geogràfics o geopolítics) i per al qual no existeix avui dia un substitut viable comercialment.

En aquest sentit, l'estudi “Abastament responsable de minerals per a les energies renovables”, elaborat per Earthworks per l’Institute for Sustainable Futures (ISF)⁷⁶, afirma que “caldrà una nova mineria per satisfer la demanda a curt termini, i hi ha noves mines que ja estan en desenvolupament vinculades amb les energies renovables per extreure’n cobalt, coure, liti, terres rares^{xiii}, níquel, etc. Si no són utilitzades amb responsabilitat, tenen el potencial de generar impactes socials i ambientals”.

L'estudi d'Earthworks projecta un futur per tal de no superar un augment de temperatura d'1,5 °C i aconseguir la descarbonització del sistema energètic global el 2050. Amb aquest objectiu proposa cinc escenaris diferents^{xiv} per a la demanda de matèries primeres: demanda total (eficiència en l'ús de materials com l'actual i sense reciclatge de materials), reciclatge actual (eficiència en l'ús de materials com l'actual i amb les ràtios actuals de reciclatge de materials), reciclatge potencial (igual que l'anterior però millorant en reciclatge), tecnologia futura (millora en l'eficiència però sense reciclatge) i l'escenari de demanda mínima (millora d'eficiència i reciclatge).

La publicació conclou que “la demanda acumulada per a energies renovables i tecnologies d'emmagatzemament podria excedir les actuals reserves de cobalt, liti i níquel^{xv}”. La Taula 4 resumeix aquests colls d'ampolla per a les matèries primeres més importants que són necessàries per a la fabricació de la tecnologia renovable.

XIII Les terres rares no són realment terres, però van heretar el nom de la química perquè als òxids se'ls anomenava terres. Les anomenades terres rares són un conjunt de 17 elements químics: escandi, itri i els 15 elements del grup dels lantànids (lantani, ceri, praseodimi, neodimi, prometeu, samari, europi, gadolini, terbi, disprosi, holmi, erbi, tuli, iterbi i luteci).

XIV Els escenaris van ser desenvolupats per l'Institute for Sustainable Futures (ISF) a la University of Technology Sydney (UTS) associats amb la German Aerospace Centre (DLR), Institute for Engineering Thermodynamics, Department of Systems Analysis and Technology Assessment (STB).

XV Els tres elements es fan servir per a la fabricació de les bateries d'ió de liti o Li-Ió, dissenyades per a l'emmagatzematge d'energia elèctrica. El liti s'empra per a la producció de l'electròlit i l'ànode de la bateria, i el níquel i el cobalt, per al càtode. Per a la resta d'elements, consulteu l'informe: http://www.earthworks.org/cms/assets/uploads/2019/04/MCEC_UTS_Report_lowres-1.pdf

Taula 4.

Resum de riscos en la projecció futura de demanda

		Demanda anual el 2050 respecte a l'extracció actual		Demanda acumulada respecte a recursos i reserves
Alumini		< 5% de l'extracció en tots els escenaris		< 5% de les reserves en tots els escenaris
Cadmi		< 5% de l'extracció en tots els escenaris		< 5% de les reserves en tots els escenaris
Cobalt		> 500% de l'extracció en tots els escenaris		> 100% de les reserves en tots els escenaris i dels recursos en l'escenari de demanda total
Coure		< 50% de l'extracció en tots els escenaris		< 20% de les reserves en tots els escenaris
Disprosi		> 500% de l'extracció en tots els escenaris		< 20% de les reserves en tots els escenaris
Gal·li		< 50% de l'extracció en tots els escenaris		< 5% de les reserves en tots els escenaris
Indi		< 50% de l'extracció en tots els escenaris		> 50% de les reserves en l'escenari màxim
Liti		> 100% de l'extracció en tots els escenaris		> 100% de les reserves en la majoria dels escenaris
Manganès		< 50% de l'extracció en tots els escenaris		< 20% de les reserves en tots els escenaris
Neodimi		> 500% de l'extracció en tots els escenaris		< 20% de les reserves en tots els escenaris
Níquel		> 100% de l'extracció en tots els escenaris		> 100% de les reserves en els escenaris màxims
Plata		< 50% de l'extracció en tots els escenaris		> 50% de les reserves en l'escenari màxim
Seleni		< 20% de l'extracció en tots els escenaris		< 20% de les reserves en tots els escenaris
Tel·luri		> 100% de l'extracció en tots els escenaris		> 50% de les reserves en l'escenari màxim

Nota: la primera columna reflecteix l'augment de la demanda anual a l'any 2050 respecte al 2018 per tal de veure en quines matèries primeres crítiques s'exerceix més pressió, i la segona columna suma les demandes del 2018 al 2050 i les compara amb les reserves i els recursos per tal de veure si és biofísicament possible la projecció.

Taula 5.

Pic de la demanda anual per a energies renovables
i emmagatzematge comparat amb l'extracció actual (2017))
en l'escenari d'1,5 °C

	Tonelades		% de l'extracció anual		Any de pic de la demanda	
	Demanda total	Demanda mínima	Demanda total	Demanda mínima	Demanda total	Demanda mínima
Alumini	18.852.177	17.822.832	3%	3%	2036	2033
Cadmi	700	479	3%	2%	2035	2028
Cobalt	1.966.469	747.427	1788%	679%	2050	2031
Coure	5.626.579	4.493.216	29%	23%	2050	2033
Disprosi	11.524	7.299	640%	406%	2050	2031
Gal·li	89	57	28%	18%	2035	2028
Indi	276	181	38%	25%	2035	2028
Liti	4.112.867	727.682	8845%	1565%	2050	2033
Manganès	6.438.599	2.447.220	40%	15%	2050	2031
Neodimi	94.687	59.118	592%	369%	2050	2031
Níquel	6.581.326	2.501.469	313%	119%	2050	2031
Seleni	404	289	12%	9%	2035	2028
Argent	9.926	6.646	40%	27%	2035	2027
Tel·luri	834	555	199%	132%	2035	2028

Nota: demanda total i demanda mínima responen als escenaris plantejats anteriorment. El percentatge d'extracció anual es compara amb l'extracció total de 2017 i l'any de pic de la demanda mostra l'any en què la demanda serà màxima.

Font: "Abastament responsable de minerals per a les energies renovables",
Earthworks⁷⁸

La Taula 5 ofereix dades que revelen que la demanda per a energies renovables i emmagatzematge excedeix els nivells d'extracció actual per a gairebé la meitat dels elements: cobalt, disprosi, liti, neodimi, níquel i tel·luri.

En el cas del liti té una projecció que va del 1.565%, en l'escenari més baix, al 8.845% en el més alt, respecte de l'extracció actual. El cobalt estaria entre 679% i 1.788%, el neodimi entre 369% i 592%, el níquel entre 119% i 313% i el disprosi entre 406 i 640%. Per al cobalt, el níquel i el liti, com mostrava la Taula 4, les projeccions per al 2050 superen les reserves i faria biofísicament inviable aquesta possibilitat.

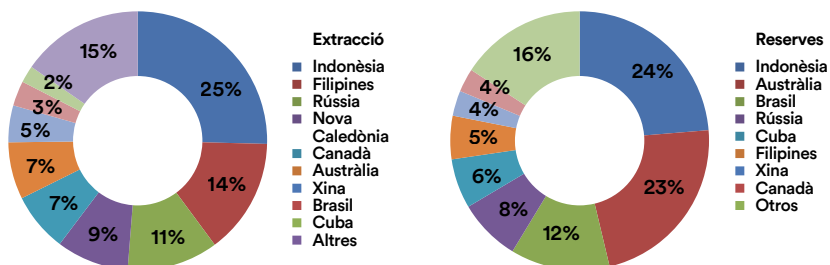
A més, cal tenir en compte que les energies renovables no estan, actualment, entre els principals sectors que demanden matèries primeres crítiques i hauran de competir amb sectors tan estratègics com la construcció, l'aviació, la tecnologia nuclear, l'electrònica i la indústria d'armament⁷⁹. Per aquest motiu, la cursa i la competència per aconseguir-les augmentaran en els propers anys.

Per tancar aquest punt cal dir que l'estudi d'Earthworks, com la majoria de treballs d'aquesta mena, no qüestiona el creixement econòmic ni planteja una gestió de la demanda energètica que la redueixi dràsticament.

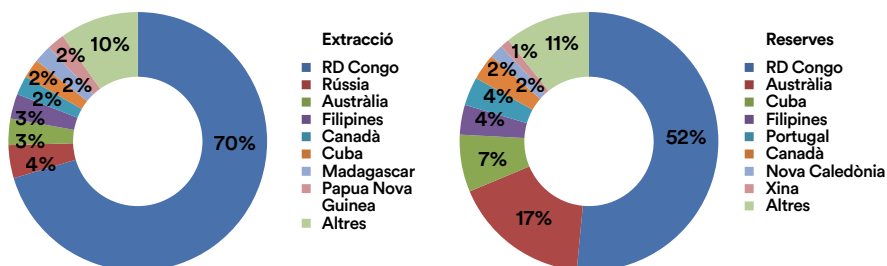
Distribució geogràfica de les matèries primeres crítiques

La distribució geogràfica de l'extracció actual i de les reserves d'aquestes matèries primeres crítiques dibuixen un mapa certament diferent del de l'extracció dels combustibles fòssils. Mentre l'Orient Mitjà ha estat l'epicentre geoestratègic per al subministrament d'hidrocarburs, ara el focus es posa sobre altres zones de la planeta. Les regions clau per a l'explotació d'aquests elements es concentren en el Sud global i en regions com l'Àfrica subsahariana, el sud-est asiàtic, Amèrica del Sud, Oceania i la Xina.

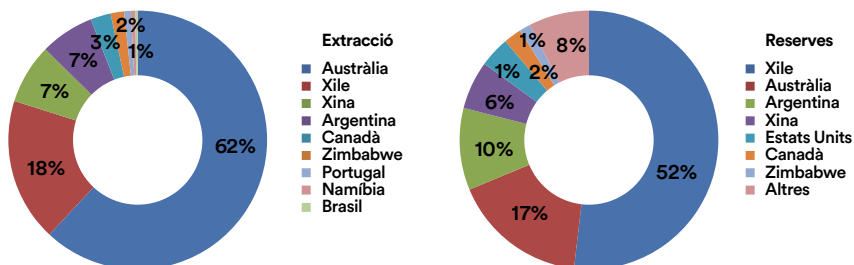
Gràfic 4.
Extracció i reserves globals de níquel el 2018

Gràfic 5.
Extracció i reserves globals de cobalt el 2018

Gràfic 6.
Extracció i reserves globals de lití el 2018

Per poder avaluar la situació actual i futura cal distingir entre extracció, reserves i recursos. L'extracció de matèries primeres ja es practica i no dreix la demanda de mercats nacionals i internacionals. Les reserves es refereixen a les matèries primeres viables d'extreure legalment, econòmicament i tècnicament. Finalment, els recursos són el resultat del procés d'exploració i es valoren mitjançant models geocientífics⁸¹. Per tant:

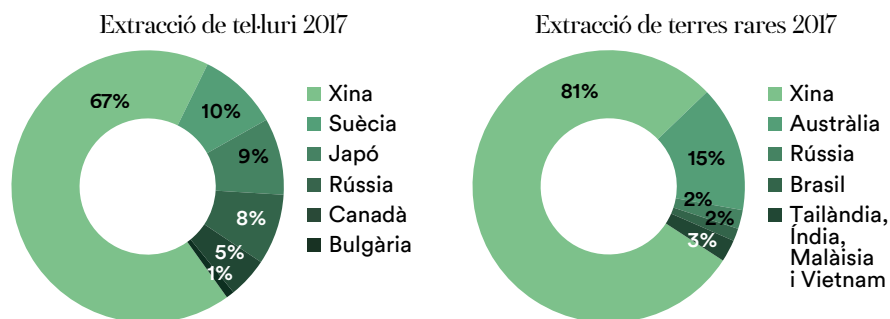
Extracció: els gràfics anteriors permeten veure una forta concentració de l'extracció de liti a Austràlia (62%)¹⁶, de níquel a Indonèsia (25%) i de cobalt a la República Democràtica del Congo (70%).

Reserves: Xile té un 51% del liti, Indonèsia el 24% del níquel, molt a prop del 22% d'Austràlia, i la República Democràtica del Congo, el 51% del cobalt⁸².

Recursos: la majoria dels recursos de cobalt es trobarien al Congo, Zàmbia, Austràlia, Cuba, Canadà i Rússia. Per al níquel, els nous descobriments han sofert una sensible caiguda i s'ha iniciat l'exploració en zones de més complexitat com l'est-centre d'Àfrica i el subàrtic⁸³. En canvi, s'ha incrementat la troballa de liti, liderada per Bolívia, Argentina i Xile, i seguida per Austràlia, la Xina, el Congo, Canadà i Mèxic. També països europeus com Alemanya, República Txeca, Estat espanyol, Portugal, Àustria i Finlàndia tenen recursos d'aquest mineral⁸⁴.

A part de la distribució geogràfica del cobalt, el liti i el níquel, l'extracció d'altres elements de vital importància per a la transició energètica^{xvii} es concentra a la Xina: el 81% de l'extracció de les terres rares, un 67% del tel·luri i més del 50% de l'alumini mundial, segons dades de 2017.

Gràfic 7.

Font: "Abastiment responsable de minerals per a les energies renovables", Earthworks⁸⁵

Impactes de la mineria en comunitats i ecosistemes

L'estudi d'Earthworks adverteix que, amb aquest escenari futur de demanda, els impactes de l'extracció i el processament poden ser greus. Entre les seves preocupacions descriuen que la mineria de cobalt pot generar contaminació per metalls pesants en l'aire, l'aigua i el sòl. També pot comportar impactes per a la salut dels miners i les comunitats properes a les mines, com passa per exemple a la República Democràtica del Congo, on el cobalt s'extreu en una de les deu àrees més poblades del món. Actual-

^{xvii} El neodimi i el disprosi s'utilitzen per a les bateries dels cotxes elèctrics i per als imants de les turbines eòliques.

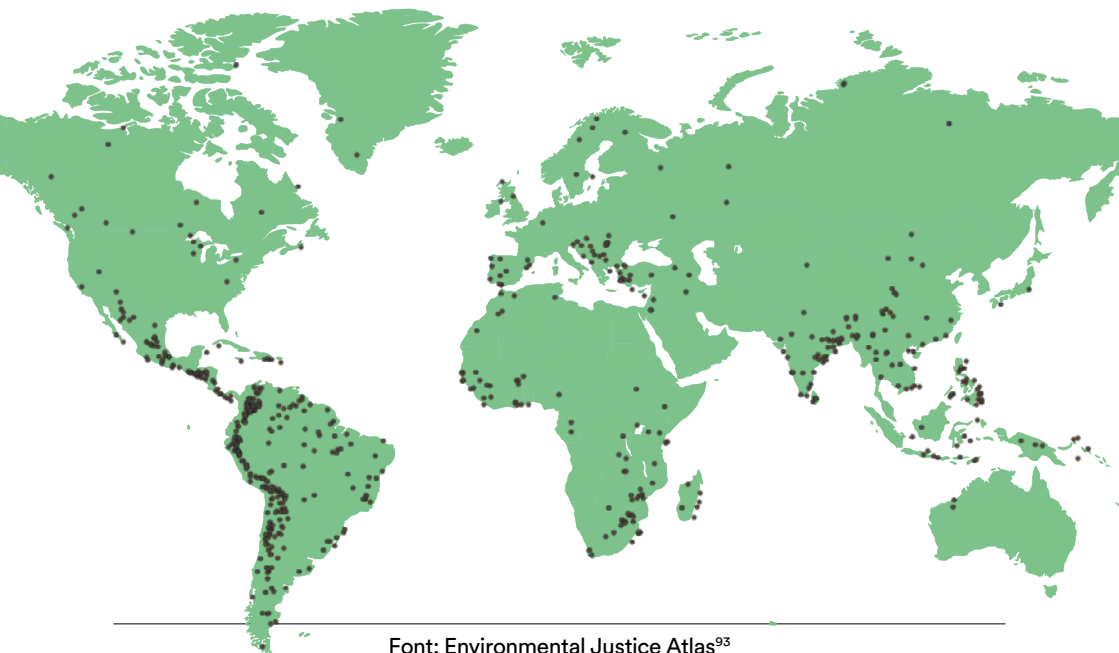
ment hi ha noves mines proposades al Congo, Austràlia, Canadà, Indonèsia, EUA, Panamà i Vietnam.

En el cas de l'extracció del liti, l'impacte més greu es podria produir en el "triangle del liti", entre Argentina, Xile i Bolívia, per la possible contaminació dels recursos hídrics i els efectes que pot tenir en les comunitats que en depenen. Igual passa amb l'extracció de níquel, que pot afectar des dels recursos d'aigua dolça fins als ecosistemes marins de Canadà, Rússia, Austràlia, Filipines, Indonèsia i Nova Caledònia⁸⁶.

De fet, els possibles impactes provocats per l'activitat extractiva són un tema crònic, estructural i ben actual. En aquests moments hi ha nombrosos focus de conflicte socioambiental miner. L'Atles Global de Justícia Ambiental (EJOLT)⁸⁷, elaborat per investigadores de la Universitat Autònoma de Barcelona, registra 648 conflictes socioambientals a escala global relacionats amb la mineria. Entre aquests, ja apareixen conflictes relacionats amb les matèries primeres crítiques necessàries per a la transició energètica: des de la lluita dels treballadors de la mina de cobalt de Bouazar, al Marroc, que denuncien unes condicions de treball properes a l'esclavitud⁸⁸, fins a la contaminació de l'aigua i dels ecosistemes de les mineres Glencore-Katanga al Congo⁸⁹, amb amenaces i violència contra activistes. Altres greus conflictes actuals són les pluges àcides i les emissions de diòxid de sofre provocades també per Glencore a Zàmbia⁹⁰, les lluites del poble indígena Karonsi'e Dongi contra la minera Vale, S. A., a Indonèsia⁹¹ i el conflicte obert pels recursos de liti al desert de sal d'Uyuni, Bolívia⁹², amb una forta pugna entre l'activitat extractiva i la protecció de l'aigua i el turisme que beneficia les poblacions locals.

Figura 4.

Mapa EJOLT de conflictes ambientals. Categoria “extracció de minerals i materials per a la construcció”

Font: Environmental Justice Atlas⁹³

La vessant més dura dels conflictes socioambientals es reflecteix en l'informe “Defensant el demà”⁹⁴, de Global Witness. L'estudi revela que l'any 2019 va ser el més fatídic per als defensors del territori i el medi ambient. 212 activistes van ser assassinades i el sector més implicat va ser el de la mineria, amb 50 persones mortes. Podem trobar casos a Colòmbia, Filipines, Brasil, Mèxic, Hondures, Guatemala, Veneçuela, Índia, Nicaragua, Indonèsia, el Congo, etc. Malauradament, aquesta no és una situació puntual, sinó una dinàmica que ve de lluny i que compta amb 1.500 morts en els últims 15 anys, 230 del sector miner i agrícola⁹⁵.

Si s'analitzen les dades de la repressió desagregades per gènere, es pot veure que una de cada deu activistes és dona, encara que aquesta xifra oculta altre tipus de violències estructurals que pateixen diàriament. Sovint les dones assumeixen les tasques de cura, reproducció social i de sostenibilitat de la comunitat, i s'encarreguen de la cura de fills i persones grans, de l'alimentació, la salut i el benestar social; i són excloses i silenciades en els processos de decisió quan arriben els projectes extractius. En el cas que accedeixin a posicions de visibilitat pública, pateixen amenaces específiques que van des del descrèdit personal sobre les seves vides privades fins a la violència sexual, i se les estigmatitza per anar en contra dels rols tradicionals de gènere^{xviii}.

Foto: Dona del poble arhuac en l'ocupació d'una mina.
Juliol de 2017, Valledupar, Colòmbia.

xviii Global Witness explica les situacions viscudes per dones com Cressida Kuala (Papua Nova Guinea), Francia Márquez (Colòmbia) i Bai Bibyaon Ligkayan Bigkay (Filipines) per la seva lluita contra projectes de mineria.

Mineria i reciclatge a Europa

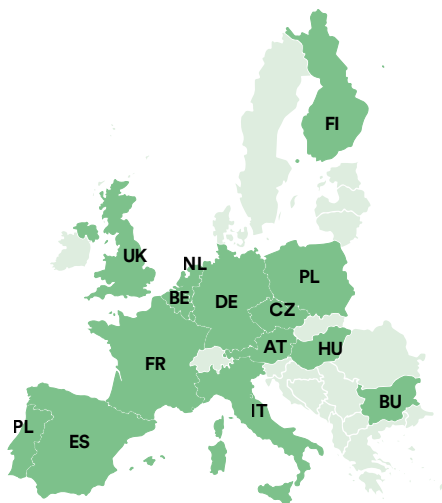
“Una percepció d’incertesa respecte a l’oferta de minerals pot incentivar alguns països a obrir mines que havien estat prèviament considerades com a poc beneficioses. Si les tensions comercials continuen i els països prefereixen ser previsors davant d’una oferta inestable, podrien invertir grans quantitats en la indústria extractiva.”

Jane Korinek, economista de l’OCDE⁹⁶

L’alta concentració geogràfica d’algunes matèries primeres crítiques, juntament amb les tensions comercials del context comercial global⁹⁷ i la dependència estructural europea d’aquests elements per al teixit industrial i energètic, ha provocat que la UE hagi girat els ulls cap a la mineria domèstica com una solució viable. No obstant això, aquest retorn a la mineria domèstica té tres punts febles que en dificulten la implementació i poden ser focus de conflictes: (1) hi ha algunes matèries primeres que o bé no es troben en territori europeu o bé van ser extretes íntegrament; (2) hi ha una gran manca d’informació sobre aquest tema, per la qual cosa alguns lobbies estan començant a empènyer la Comissió perquè incrementi la seva capacitat de recollir i mapar aquestes dades; (3) l’oposició popular a aquesta mena d’emprenedories és notable a Europa.

Figura 5.

Extracció de matèries primeres crítiques a la UE. Unitats en tones i en percentatge de provisió a la UE. 2010-2014.

Alemanya (DE)

Baritina 55.874 (9%)
Carbó de coc
5.5713.600 (9%)
Gal·li 25 (26%)
Grafit natural 179 (<1%)
Silici metàl·lic 29.519 (5%)
Vanadi 168 (2%)

Àustria (AT)

Grafit natural 382 (<0%)
Tungstè 403 (8%)
Vanadi 25 (<1%)

Bulgària (BG)

Bismut 0.8 (<1%)

Bèlgica (BE)

Indi 30 (19%)
Vanadi 927 (9%)

Espanya (ES)

Fluorita 105.685 (13%)
Silicon metal 53.500 (9%)
Tungstè 749 (15%)
Vanadi 5 (<1%)

Finlàndia (FI)

Cobalt 1.233 (66%)
Germani 13 (28%)

França (FR)

Hafni 30 (71%)
Indi 17 (11%)
Silici metàl·lic 112.000 (19%)
Vanadi 5 (<1%)

República Txeca (CZ)

Carbó de coc
4.936.774 (8%)
Vanadi 5 (<1%)

Hungria (HU)

Carbó de coc
11.855.520 (19%)
Vanadi 0.4 (<1%)

Itàlia (IT)

Vanadi 13 (<1%)

Països Baixos (NL)

Vanadi 220 (2%)

Polònia (PL)

Carbó de coc
11.855.520 (19%)
Vanadi 0.4 (<1%)

Portugal (PT)

Tungstè 843 (17%)

Regne Unit (UK)

Baritina 33.819 (5%)
Carbó de coc
263.400 (<1%)
Fluorita 34.684 (4%)
Vanadi 277 (3%)

Davant el fet que “només el 12% dels materials utilitzats (a la UE) prové del reciclatge”⁹⁹, la Comissió Europea proposa fomentar l’economia circular^{xix} per millorar el reciclatge i la reutilització de materials. No obstant això, els límits del reciclatge són evidents i la indústria n’és molt conscient. La Confederació Europea de Recursos Minerals (EUMICON) va declarar que “atès que els esforços destinats al reciclatge no seran suficients per alimentar la demanda, el subministrament de matèries primeres primàries és irreemplaçable” i va reclamar la necessitat d’un pla estratègic a llarg termini per abordar aquest problema.

El context geopolític té un pes molt important en la cerca de l’anomenada “sobirania de recursos”: “Com pot la UE estar segura que no acabarà sent una potència de segona categoria atrapada entre dues forces hegemòniques, els EUA i la Xina?”, és la pregunta que va fer Maroš Šefčovič, comissari designat per a l’estratègia a llarg termini, en la Conferència d’Estratègia Europea del passat octubre de 2019. Tanmateix, respondre a aquesta pregunta implica un pla estratègic ben estructurat al voltant d’unes premisses fermes, i això és just el que la Comissió Europea va publicar el març de 2020 en el Pla d’Estratègia Industrial¹⁰⁰. El pla exposa quins elements serien clau per a la transició verda, la transició digital i la competitivitat en l’escenari global. El breu text que l’acompanya ressalta la necessitat d’establir aliances industrials per al desenvolupament de l’hidrogen, les indústries de baix carboni, la computació en el núvol i les plataformes industrials, i les matèries primeres.

XIX La Comissió és molt insistent en les potencialitats de l’economia circular i l’esmenta 20 vegades en el text del Pacte Verd Europeu, que té 28 pàgines.

Per a aquesta última aliança, dins de la UE, ja s'estan generant dinàmiques que poden afavorir la mineria domèstica:

Banc Europeu d'Inversions (BEI): malgrat que la nova política energètica del BEI atura les seves inversions en el sector fòssil, el seu últim informe del 15 de novembre de 2019 inclou en els principis d'“elegibilitat” per a l'obtenció de finançament de projectes que aquests tinguin relació amb el “subministrament de matèries primeres crítiques necessàries per a tecnologies baixes en carboni a la UE”¹⁰¹.

Canvi en l'opinió pública: un dels principals obstacles previstos per la indústria per al retorn de la mineria domèstica és l'opinió pública. Per a això, la Confederació Europea de Recursos Minerals (EUMICON, segons la sigla en anglès) demana a la UE que la indústria extractiva de matèries primeres es percebi com una *sunrise industry*²⁰. Com a part del diagnòstic, s'han iniciat projectes com Mireu¹⁰², finançat per la UE, per conèixer les percepcions dels europeus respecte a la mineria.

Creació d'un nou mercat o desregulació de polítiques ambientals? Els costos de la mineria domèstica poden no ser competitius davant de les importacions de la Xina o Àfrica per marcs reguladors ambientals com la Xarxa Natura 2000, la Directiva d'ocells i hàbitats o la Directiva marc de l'aigua i la de biodiversitat. La nova estratègia industrial pot pressionar per afeblir aquests marcs reguladors a fi d'augmentar la competitivitat global de la indústria.

XX Una *sunrise industry* és una indústria que és nova o relativament nova i té expectatives de créixer i ser important en el futur.

L'aspecte geopolític: Ursula von der Leyen va anunciar el 10 de setembre de 2019 que lideraria la Comissió Europea “geopolítica”. Per afrontar la dependència de matèries primeres crítiques, la Comissió proposa que els acords de lliure comerç “incentivin” altres països a elevar els seus estàndards mediambientals. Concretament, la nova comissió té com a prioritat el continent africà, que posseeix grans reserves de matèries primeres crítiques com el coltan o metalls platí¹⁰³, i promoure reformes en els mecanismes de resolució de disputes de l'Organització Mundial de Comerç.¹⁰⁴

Recopilació de dades i digitalització: l'agenda verda i digital són les dues grans prioritats europees. La Comissió Europea té intenció d'augmentar la seva capacitat de sistematitzar i ampliar la informació disponible sobre recursos de matèries primeres crítiques dins de les seves fronteres. La utilització de noves tecnologies com els satèl·lits de nova generació Copernicus podria millorar les dades existents.

Encara que potser l'escull més gran per a la mineria domèstica a Europa és el rebuig social que implica aquest tipus d'activitats. Ja existeixen conflictes oberts a Bulgària, Romania i Grècia per l'extracció d'or, als Balcans pel lignit, a Catalunya per les potasses i un llarg etcètera¹⁰⁵. L'exemple més clar de rebuig popular va ser l'arribada de la fracturació hidràulica (*fracking*^{XXI}) a començament de 2010. En poc temps, es va generar una forta reacció ciutadana a diferents parts del món: Argentina, Brasil, Xile, Colòmbia, Mèxic, Tunísia, Algèria, Sud-àfrica, Canadà, EUA, Austràlia i també a Europa, on es van crear nombroses plataformes locals a Irlanda, Regne Unit, Romania, França, Polònia i l'Estat espanyol¹⁰⁶. La resposta local —juntament amb la creació de xarxes d'àmbits nacional, regional i internacional— va permetre frenar l'avanç del *fracking* i acabar amb la majoria de projectes proposats que, finalment, es van demostrar especulatius¹⁰⁷.

Accedir als recursos: deute extern i tractats de comerç i inversió

A més de les polítiques de seguretat, les disciplines macroeconòmiques, de manera més o menys subtil, també poden facilitar l'accés a matèries primeres crítiques. En primera instància, el deute extern pot forçar països a explotar i exportar matèries primeres per afrontar els pagaments. D'altra banda, els tractats de comerç i inversió són el marc perfecte per protegir les activitats extractives.

El deute extern i l'extracció de recursos tenen una llarga història de relació. En els anys 80, la brusca pujada dels tipus d'interès i la caiguda internacional del preu de les matèries primeres van comportar una crisi del

XXI El *fracking* és una tècnica agressiva que permet fracturar roques que contenen gas i/o petroli amb l'objectiu d'extreure'l. La fractura es fa a través de la injecció d'un còctel de components químics, sorra i grans quantitats d'aigua, i els seus riscos ambientals van aixecar la veu d'alarma.

deute al Sud global. Els països afectats van acudir als crèdits del Fons Monetari Internacional (FMI) i el Banc Mundial (BM) que, per les condicions que portaven associades van suposar la privatització de serveis i béns comuns, la reducció de la despesa pública, reformes fiscals i l'obertura dels mercats nacionals a l'exportació de matèries primeres a través d'empreses transnacionals majoritàriament del Nord global. Tot això, per poder pagar als creditors¹⁰⁸.

Avui dia, encara que la COVID-19 està mostrant de nou l'extrema vulnerabilitat d'aquestes economies davant de la demanda i conjuntura internacional (baixada de demanda – baixada de preus – dèficit fiscal), l'FMI continua exhortant les mateixes estratègies relacionades amb el pagament del deute extern i l'extracció de recursos naturals. Per exemple, l'abril de 2020, en plena crisi de la COVID-19, l'FMI va recomanar a Moçambic, uns dels països classificats en crisi de deute, seguir amb els plans d'exportació de gas natural per relançar el seu creixement econòmic i aconseguir un equilibri fiscal més gran¹⁰⁹. D'altra banda, la Xina ha transferit 150.000 milions de dòlars a governs africans (Angola, Ghana, Kenya, Etiòpia, Camerun, Moçambic, Costa d'Ivori, Zàmbia, Congo i Nigèria) i empreses estatals per assegurar el subministrament de matèries primeres i el seu projecte global d'infraestructures Belt and Road Initiative¹¹⁰.

En el cas de tractats de comerç i inversió (TCI), aquests preveuen sistemes de protecció i la inclusió de clàusules per a la resolució de controvèrsies entre inversores i Estats que permet als inversors eludir els tribunals nacionals i utilitzar tribunals privats d'arbitratge per presentar les seves demandes. Aquests tribunals acaben deliberant sobre temes que afecten comunitats, pobles indígenes i països sencers, i posen en risc l'autodeterminació dels pobles indígenes, els drets humans i els ecosistemes. Alguns exemples d'aquestes demandes són:

- L'empresa nord-americana Occidental Petroleum (Oxy) va exigir a l'Equador el pagament de 1.770 milions de dòlars més interessos després que aquest declarés, el 2006, la caducitat d'un contracte d'operació per la pressió dels pobles indígenes i els moviments socials del país.
- L'empresa canadenca Crystallex va iniciar un laude contra Veneçuela per aconseguir 1.202 milions de dòlars més interessos per haver cancel·lat un contracte d'operació d'una mina.
- El 2017 Zamin Ferrous, de Regne Unit, va presentar un laude contra l'Uruguai per valor de 3.535 milions de dòlars en relació amb una nova llei minera que afectava negativament la seva activitat.
- El 2019 l'empresa nord-americana Odyssey Marine Exploration va registrar una demanda contra Mèxic per una suma de 3.540 milions de dòlars per no haver pogut obtenir els permisos necessaris per avançar en el seu projecte miner de fosat a ultramar a les costes de Baixa Califòrnia Sud.
- L'empresa britànico-sud-africana Anglo American va presentar una demanda contra Veneçuela el 2014 per una suma de 400 milions de dòlars a l'entorn de la cancel·lació de les concessions d'un projecte d'extracció de níquel, atès l'incompliment de les obligacions que exigeix el contracte.

Les empreses extractives, particularment les indústries del petroli, gas i mineria, treuen un gran rendiment d'aquestes clàusules i, en l'actualitat, hi ha més de 140 demandes interposades per les empreses als Estats¹¹¹. Les negociacions del tractat UE-Mercosur¹¹²; el tractat signat a començament de 2020 amb Vietnam, un país amb reserves de cobalt¹¹³; el CETA, un acord entre el Canadà i la UE que igualment posa en risc els Estats membres davant les empreses mineres canadenques¹¹⁴, o el Tractat de la Carta de l'Energia, que ha estat l'empara de la denúncia Uniper contra Holanda¹¹⁵, són instruments que poden ser utilitzats contra qualsevol país. Els TCI atorguen a les corporacions la possibilitat de demandar els Estats que proposen una regulació més gran o lleis progressistes que poden afectar les seves activitats.

La transició postextractivista

En el text d'aquest capítol hem pogut explorar els colls d'ampolla del subministrament de matèries primeres per a la transició energètica global que pot servir com a referència per al PVE. Els escenaris van ser construïts sense qüestionar el creixement econòmic i sense una gestió de la demanda energètica que en comporti el decreixement. Amb aquestes premisses, les projeccions de demanda de matèries primeres com el cobalt, el liti o el níquel provocaran un gran augment de l'extracció que, en algun moment, es toparà amb els límits biofísics, és a dir, no hi haurà suficients matèries primeres per a la fabricació de les energies renovables o l'emmagatzematge. Això sense comptar que el sector renovable entrarà en competició amb altres sectors que es nodreixen dels mateixos elements crítics.

En aquest context d'augment del valor estratègic d'uns certs recursos, és conseqüent pensar que també s'augmentarà la pressió sobre els territoris d'extracció i sobre les comunitats que els habiten. L'endeutament o els tractats de comerç i inversió poden funcionar com a obrellaunes per accedir als recursos al costat de les polítiques de seguretat que aplanen el camí justificant la necessitat d'acaparar aquestes matèries primeres.

Amb tot això, és certament complicat proposar alternatives que vagin més enllà de la polèmica mineria responsable. De totes maneres, una bona referència i font d'inspiració és el treball “Transició amb justícia és una transició postextractivista” de War on Want i London Mining Network.¹¹⁶ Aquesta organització afirma que els estudis de projecció futura de la mineria, com comentàvem anteriorment, mai apunten a la necessitat d'un decreixement en les necessitats materials i energètiques del Nord global. Des d'aquí despleguen la seva proposta a partir de dos conceptes que es converteixen en centrals:

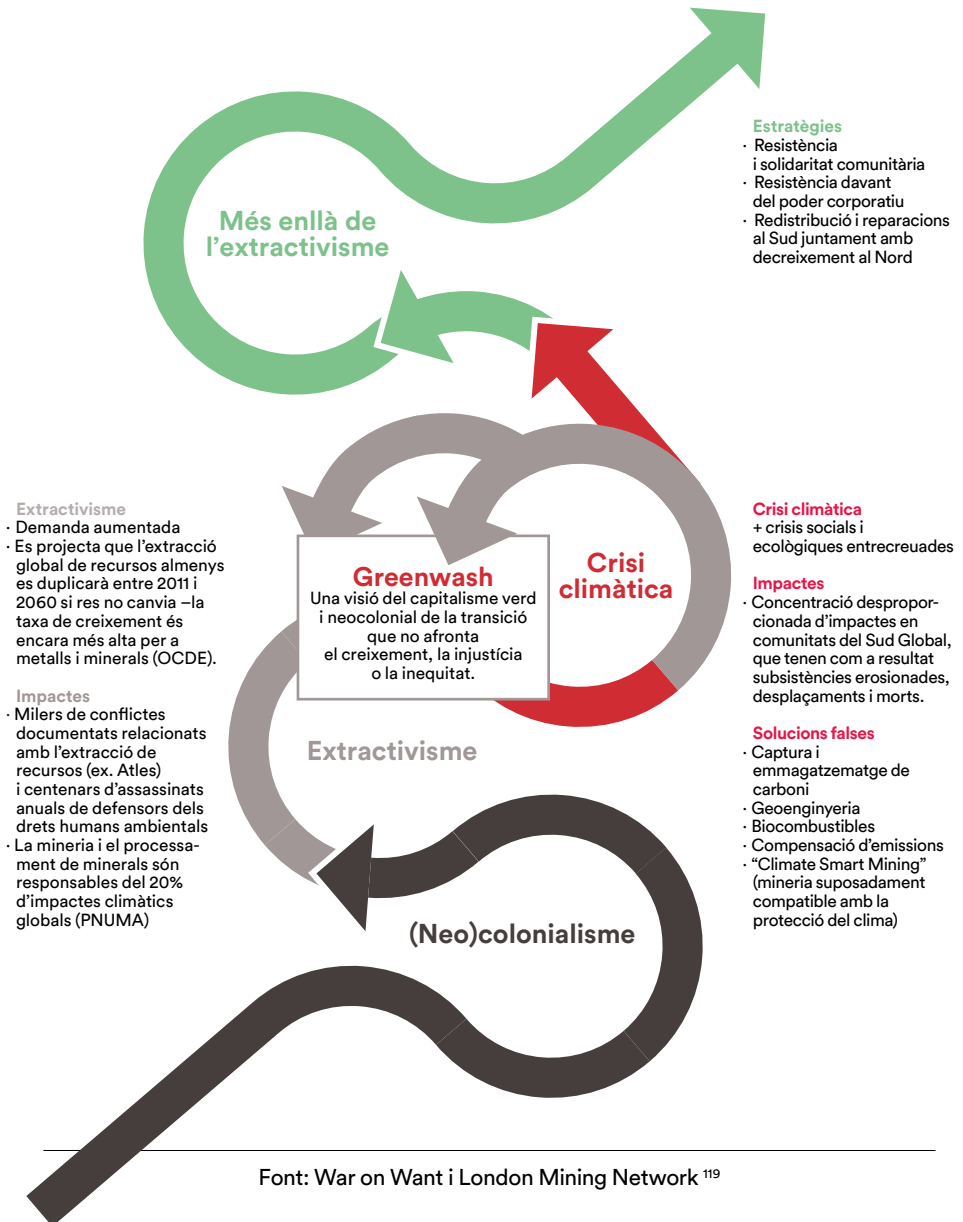
L'extracció indispensable, articulada per Eduardo Gudynas, que proposa que s'extreguin els recursos necessaris per assegurar el benestar humà dins dels límits ecològics, i la suficiència de recursos, encunyat per Friends of the Earth, que apunta a l'equitat i el benestar dins dels límits ecològics¹¹⁷.

Llavors, War on Want i London Mining Network proposen:

1. Establir límits com a referència al treball realitzat per Recourse Cap Coalition sobre “sostre energètic”¹¹⁸ o la idea de parlar de pressupostos i de com aquests haurien de ser repartits en termes de justícia social, ambiental i climàtica.
2. Demanda justa: a qui i per a què ha de servir? Això és particularment rellevant per al cas de matèries primeres crítiques com el cobalt, el níquel o el liti, amb reserves que ja es projecten insuficients per cobrir la demanda.
3. Minería urbana, que no vol utilitzar els recursos del subsòl, sinó els recursos del “sobresòl” o en superfície, els que ja havien estat extrets i es poden reutilitzar. L'estudi reconeix que no hi ha suficient informació sobre les existències de materials en superfície, però podrien reduir la demanda primària i l'afany d'extracció.
4. Economia circular i productes fora d'ús: proposa desenvolupar un marc regulador fort per responsabilitzar les empreses. El cost del reciclatge s'espera que decreixi el 15% a diferència dels costos creixents de la mineria. El problema és que el reciclatge necessita més mà d'obra i menys capital que la mineria i, per tant, és menys atractiu per als inversors²².
5. Solidaritzar-se amb les comunitats en resistència contra la megamineria: escoltar les seves demandes i visions, que són diverses i específiques per a cada context i territori.

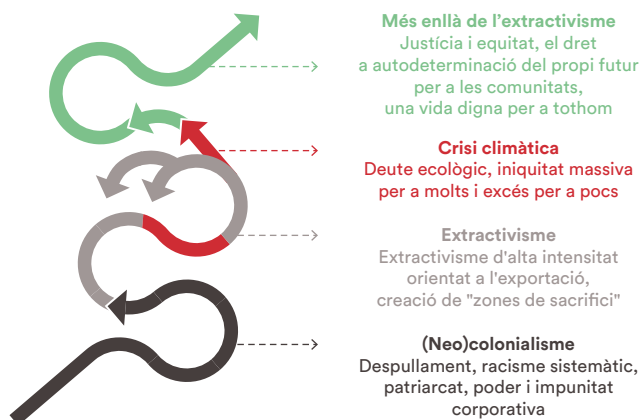
XXII La producció primària és intensiva en energia i capital, mentre que la producció secundària és molt més intensiva en mà d'obra (OCDE, 2019: 106).

Figura 6.
Transició postextractiva.

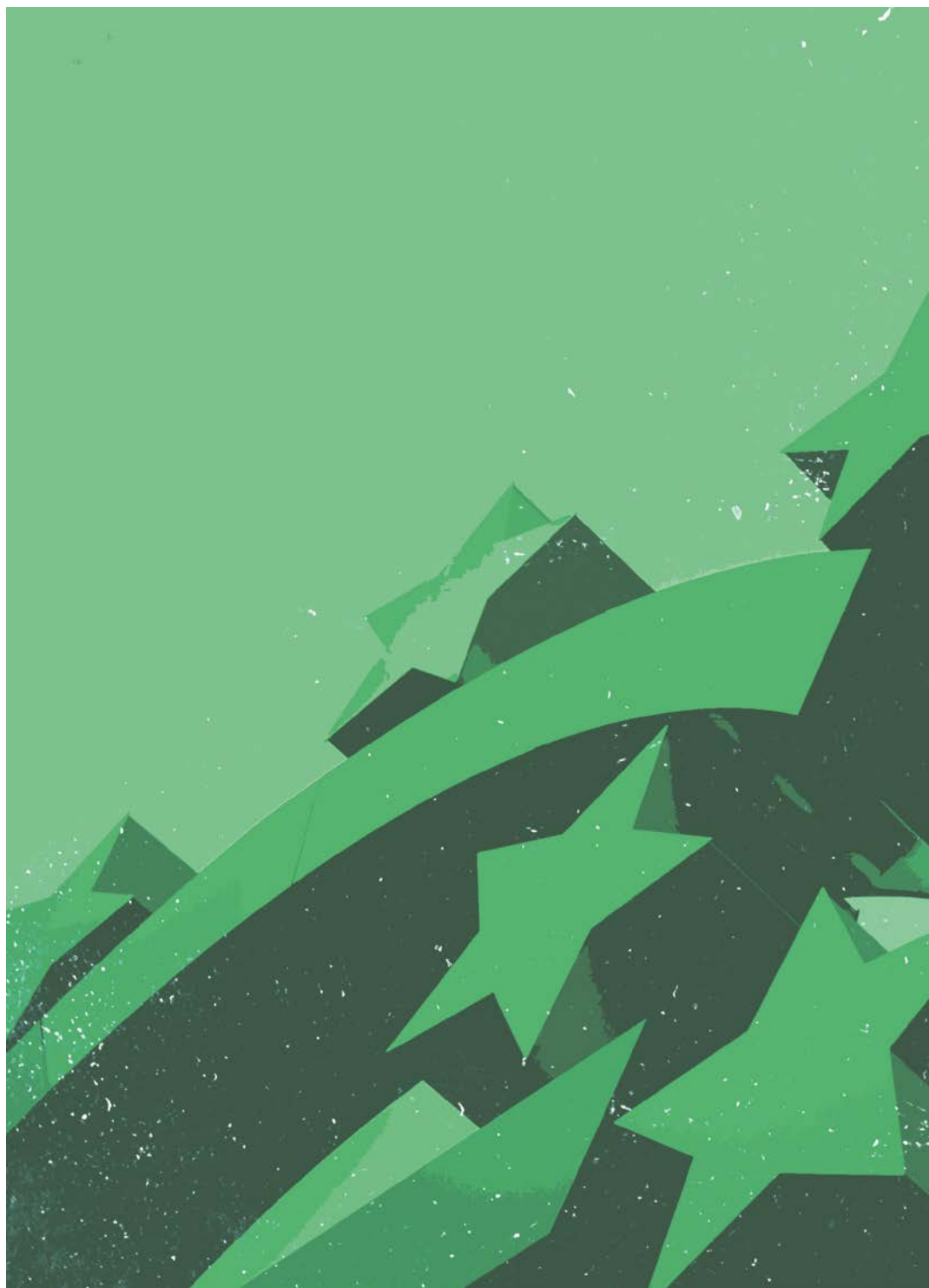

La infografia descriu la transició d'un model neocolonial, marcat per la despossessió, el racisme sistèmic, el patriarcat i el poder i la impunitat corporativa cap a un "més enllà de l'extractivisme" caracteritzat per la justícia i l'equitat, el dret de les comunitats d'autodeterminar-se per decidir el seu futur i una vida digna per a totes.

Afegiríem un últim punt, que és el treball de la Campanya Global per Reivindicar la Sobirania dels Pobles, Desmantellar el Poder de les Transnacionals i posar fi a la Impunitat, una coalició de 200 moviments socials, xarxes i organitzacions per confrontar el poder de les grans corporacions. La campanya global proposa un tractat internacional dels pobles i l'establiment d'un tractat vinculant en les Nacions Unides que reguli les operacions de les empreses transnacionals^{XXIII}.

XXIII Per més informació sobre la iniciativa, consulteu la pàgina de Dismantle Corporate Power: <https://www.stopcorporateimpunity.org/>

6.

La recuperació verda i el Pacte Verd Europeu

6. La recuperació verda i el Pacte Verd Europeu

“El pla de recuperació converteix l’immens desafiament que enfrontem en una oportunitat no sols donant suport a la recuperació, sinó també invertint en el nostre futur: el Pacte Verd Europeu i la digitalització.”

Ursula von der Leyen (27/05/20)¹²⁰

Després d’haver fet una lectura crítica del pilar estratègic del PVE, el creixement verd, i haver explorat els límits i impactes als quals ens enfrontarem si generem una demanda massiva de matèries primeres crítiques, ara toca la tasca d’explorar com finançar el PVE. Aquest és, sens dubte, un dels capítols clau per entendre la importància del que està passant en temps de pandèmia.

L’arribada i propagació de la COVID-19 en un context social i econòmic malparat per la crisi financera de 2008 no ha fet més que aflorar aquesta situació, accelerant i amplificant una nova crisi econòmica. Les quantitats astronòmiques i la velocitat en què diners i garanties són injectades

per les institucions públiques a l'economia en formats tan diversos com la compra de bons públics i corporatius, el préstec a baix interès, la compra de pagarés, la subvenció, els contractes d'emergència i les col·laboracions publicoprivades^{xxiv} no tenen precedents. A més, la UE planteja que la vocació d'una part gran d'aquestes ajudes es dirigeixin a la transformació verda i digital, la qual cosa representa una situació certament inusitada.

Dins de la resposta institucional, segurament hauríem de distingir dos tipus de polítiques: les de rescat de l'economia productiva i les de recuperació econòmica. Aquesta distinció no implica que no tinguin relació, influència i contradiccions entre elles; és més aviat una manera d'explicar que, d'una banda, les mesures que s'han implementat a curt termini per al rescat han tingut una absència manifesta de condicionalitats que permetin alinear-les amb la pretesa transició ecològica i la descarbonització, mentre que, d'altra banda, les mesures de projecció de la recuperació econòmica s'han sustentat sobre el discurs d'aprofitar l'oportunitat per impulsar una transformació i modernització verda i digital de l'economia. Com hem comentat en diferents parts del text, l'aposta per una sortida verda de la crisi és una cosa nova respecte a altres moments històrics de crisi econòmica on les polítiques ambientals se subordinaven a les polítiques de recuperació.

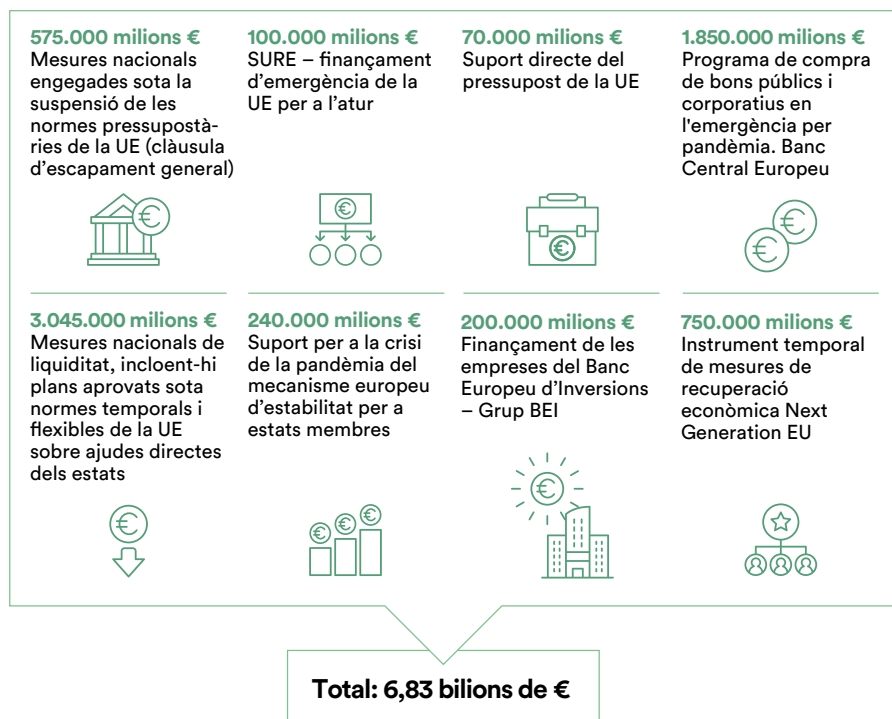
Vegem llavors en què es fonamenten aquests dos paquets de mesures de rescat i recuperació econòmica.

XXIV Són fórmules perquè el sector privat construeixi i gestioni béns i serveis tradicionalment públics, com hospitals, escoles, carreteres, vies fèrries, aigua, sanejament o energia. Amb el suport de garanties públiques, es trasllada el risc al sector públic. Més informació: <https://odg.cat/es/publicacion/cpp-herramienta-privatizacion/>

El sector públic al rescat del sector privat

Segons dades de la UE, el valor total de les mesures adoptades per fer front a la COVID-19, tant per les institucions europees com pels estats membres, puja a quasi 7 bilions d'euros¹²¹, incloent-hi el programa de compra de bons del Banc Central Europeu i l'instrument Next Generation EU (NGEU) que veurem en el punt de recuperació econòmica.

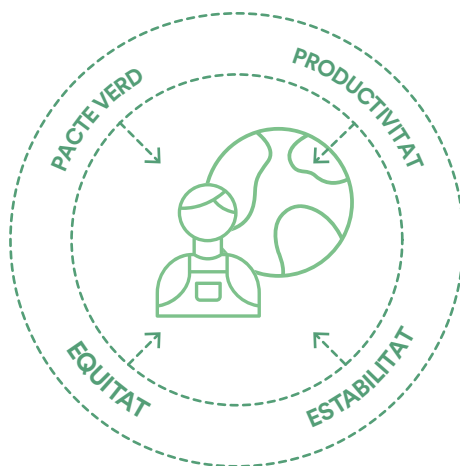
Figura 7.
Resposta europea al coronavirus.

Totes aquestes accions de reacció ràpida en relació amb el funcionament normal de les institucions europees i públiques en general han intentat rescatar l'economia en un moviment sense precedents que ha comportat, per exemple, la suspensió temporal del Pacte d'Estabilitat i Creixement (PEC)¹²³, el mecanisme central de la disciplina econòmica europea per als estats membres. El Semestre Europeu, el marc en el qual es coordinen les polítiques econòmiques dels països de la Unió Europea, també ha reenfocat la seva estratègia promovent una “sostenibilitat competitiva” per construir una economia que funcioni per a la gent i el planeta, basada en quatre dimensions: estabilitat econòmica, equitat social, Pacte Verd i productivitat i competitivitat:

Figura 8.

Sostenibilitat competitiva del Semestre Europeu..

Elaboració pròpia a partir d'infografia de la Comissió Europea¹²⁴

En els pròxims punts veurem què ha suposat tota aquesta reacció ràpida per salvar l'economia i els passos empresos per a la recuperació verda.

El paper de les institucions financeres europees

El primer actor a tenir en compte és el Banc Central Europeu (BCE). Seguint l'empremta de la Reserva Federal dels EUA, el BCE ha intensificat el seu programa de compra de deute públic i corporatiu. L'any 2014 el BCE va crear un programa de compra d'actius, conegut com Quantitative Easing (QE), per comprar deute dels països de la zona euro i, poc després, va ampliar el programa a la compra de bons corporatius, la qual cosa ha beneficiat un club selecte de 300 grans empreses com ACS, Adecco, Allianz, BASF, Bayer, BMW, Coca-Cola, Danone, E.ON, Enagás, ENEL, ENI, Michelin, Nestlé, Peugeot, Renault, Ryanair, Unilever, etc.

El passat 24 de març de 2020, arran dels impactes del coronavirus, el BCE va habilitar una ampliació del programa de compra de bons sobirans i corporatius amb 750.000 milions d'euros^{xxv}, anomenat Programa de Compres d'Emergència per a Pandèmies (Pandemic Emergency Purchase Programme, PEPP). Amb aquest moviment, el BCE pretenia facilitar encara més l'accés a crèdit per a Estats i corporacions. D'aquesta ampliació en la compra de bons s'estan beneficiant empreses com Total, Airbus, Shell, Akzo Nobel, E.ON, OMV, Carrefour, Repsol, Naturgy, Iberdrola, CEPSA, Suez i més de 50 transnacionals¹²⁵. Aquestes són algunes de les corporacions més contaminants de la UE¹²⁶.

XXV El programa es va ampliar amb 600.000 milions d'euros el passat 4 de juny de 2020 i amb 500.000 milions més el 10 de desembre de 2020.

Pel que fa a aquest tema, cal destacar el següent:

1. No existeixen condicionalitats ambientals, socials o econòmiques per ser una empresa triada per a la compra de bons. Si visitem la informació sobre el PEPP, en la part de preguntes i respostes se'n formula una de molt específica: s'inclouran criteris verds en el PEPP? La resposta és que el criteri d'elecció és el mateix que per al programa que conté el PEPP, el Programa Ampliat de Compres d'Actius (Assets Program Purchase, APP)¹²⁷. A l'APP trobem una altra pregunta clara: L'Eurosistema apunta o exclou sectors industrials? La resposta és concloent: no hi ha una discriminació positiva o negativa sobre la base de criteris mediambientals o socials¹²⁸.

2. Quan una institució pública com el BCE compra bons d'una empresa del sector fòssil o extractiu a 5 o 10 anys sense condicionalitats socials o ambientals, està creant una relació de riscos compartits entre sector públic i sector fòssil fins que els bons siguin reemborsats. És a dir, s'estableix una aliança financera que necessita que el negoci de les companyies funcioni bé perquè es puguin retornar els bons i els interessos. En altres paraules, si les empreses van malament, es poden produir impagaments que hauran de ser assumits per la institució pública i, si van bé i retornen els diners, probablement serà a costa de contaminar perquè no hi ha condicions preestablertes.

L'exemple de fins a quin punt és beneficiós el PEPP per a les grans empreses el trobem precisament en el sector dels hidrocarburs. Shell, Repsol, Total i Cepsa, entre d'altres, estaven patint una tempesta perfecta: caiguda del preu del petroli^{xxvi}, descens sense precedents del consum de petroli pels confinaments^{xxvii} i caiguda dels seus valors en borsa, en alguns casos a pràcticament el 50% respecte del valor d'inici de l'any. La compra de deute del BCE ha estat una bombona d'oxigen per a les petrolieres que, en aquestes condicions, haurien tingut serioses dificultats per finançar-se. Alhora, com comentàvem més amunt, és una operació d'alt risc per a la institució pública perquè les empreses han de retornar els diners en les dates establertes en un context molt poc favorable per a elles¹²⁹.

En el cas del BCE, les ajudes públiques s'estan dirigint principalment a l'economia productiva i industrial. En aquesta primera fase de la pandèmia, moltes grans corporacions no han pogut assegurar la liquiditat necessària per aguantar una paralització temporal de les activitats productives i han recorregut a les ajudes del sector públic. Per molt elevats costos fixos que puguin tenir, podríem dir que aquestes empreses, representades pels seus accionistes i el seu equip directiu, han viscut per sobre de les seves possibilitats. Per la seva grandària haurien d'haver estat capaces d'implementar mecanismes de previsió i protecció que, com a mínim, els hauria permès aguantar els primers mesos de la propagació del virus.

Per part seva, el BEI, el banc públic d'inversió de la Unió Europea, ha creat un paquet d'emergència de 40.000 milions d'euros¹³⁰ i un fons de garantia de 25.000 milions per mobilitzar capital privat per un valor de 200.000 milions d'euros¹³¹. Aquests dos mecanismes es destinaran a facilitar préstecs, mitjançant garanties, i avalar petites i mitjanes empreses

XXVI Aquesta caiguda va arribar a significar un preu negatiu per als futurs del barril de petroli, fet mai vist a la història. Més informació a: Walker, A., "US oil prices turn negative as demand dries up.", *BBC News.*, 20 d'abril de 2020. Recuperat de <https://www.bbc.com/news/business-52350082>

XXVII La demanda de gener a juliol va ser de 10,5 milions de barrils/dia, més petita que el 2019. Més informació a: IEA, Oil Market Report, setembre de 2020.

Recuperat de <https://www.iea.org/reports/oil-market-report-september-2020>

(PIMES). En els processos establerts només es facilita la informació de les entitats financeres si el promotor no ha presentat raons legítimes de confidencialitat, cosa que dificulta l'escrutini i la traçabilitat dels diners públics. A més, també hi ha una mancança manifesta de criteris ambientals i socials, la qual cosa contradiu la seva pròpia política energètica aprovada per als pròxims anys¹³² i la seva autoproclamació com a líder climàtic del sector de les finances públiques, mitjançant el Climate Bank Roadmap 2021-2025¹³³.

El paper dels Estats

Per fer possible aquesta enorme intervenció pública, la Unió Europea, mitjançant “el marc temporal relatiu a les mesures d'ajuda estatal destinades a donar suport a l'economia en el context de l'actual brot de COVID-19”, ha flexibilitzat i fins suspès punts molt importants de la política de competència¹³⁴, pedra angular de la mateixa UE per assegurar la lliure competència entre països. Així doncs, s'han permès les ajudes directes de l'estat a les empreses, i s'ha arribat fins i tot a permetre la recapitalització^{xxviii} per part de l'estat de companyies, que, encara que amb moltes restriccions, bàsicament significa la potestat de nacionalitzar parcialment dins de les lleis del mercat i les limitacions imposades per la Comissió Europea.

Fins al moment, cada país pot utilitzar gairebé tots els fons de la manera que consideri més encertada a través de les seves pròpies institucions¹³⁵, amb les limitacions establertes per les regulacions europees vigents. Si ens fixem en les polítiques nacionals, concretament de França, Alemanya i l'Estat espanyol, veurem que han destinat els primers

xxviii Recapitalitzar és un terme que fa referència al procés pel qual una empresa augmenta el seu capital com a conseqüència d'una necessitat més gran de garantir la seva estructura i respondre a les seves obligacions a curt o mitjà termini. El detall de les recapitalitzacions en temps de pandèmia es pot consultar aquí: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/ip_20_838.

estímul públics a tres sectors contaminants: l'automobilístic, l'aviació civil i el sector energètic^{XXIX}.

El Govern alemany, per exemple, va aconseguir que els accionistes de Lufthansa acceptessin l'entrada de l'Estat en l'accionariat de l'empresa. L'Estat va passar a ser accionista majoritari amb un 20% de les accions, a canvi d'una injecció de liquiditat de 9.000 milions d'euros entre capitalització i ajuda directa a través del banc públic KfW. El Govern francès també va haver d'auxiliar la seva companyia aèria Air France amb 7.000 milions d'euros en forma de crèdits i garanties i, amb altres mesures, a Airbus, encara que en aquests casos i de moment¹³⁶ no s'ha entrat en el capital de les empreses. No obstant això, el govern francès té ja un elevat nivell d'influència en les companyies, ja que posseeix el 14% de les accions d'Air France i el 16% d'Airbus.

En el cas espanyol, el Govern va acceptar avalar els préstecs que, en altre temps, la companyia espanyola Iberia va sol·licitar a diferents entitats bancàries, en concret, 750 milions d'euros per a Iberia^{xxx} i 260 milions per a Vueling, davant la negativa de les entitats bancàries de procedir a tal finançament sense l'aval governamental. D'aquesta manera, en cas d'impagament, el Govern espanyol, amb els impostos dels seus contribuents, haurà de cobrir aproximadament el 70% del cost. L'aval es farà efectiu a través de l'Institut de Crèdit Oficial (ICO), una espècie de banc públic, però amb poca estructura i competències li-

XXIX Aquests sectors es caracteritzen per tenir grans empreses transnacionals que prosperen gràcies a les polítiques públiques de privatització, desregulació i globalització productiva i financera dutes a terme tant a la UE com per les institucions globals i, per tant, desarrelant-se cada cop més del territori i de la responsabilitat social i ambiental que s'hi associa.

XXX No hi ha constància que el Govern espanyol hagi establert cap condició a Iberia a canvi d'atorgar-li aquest aval, ni ambiental, ni de rendibilitat, ni social. Aquest fet és sorprenent, ja que, en el cas d'Iberia, no hi ha només en qüestió la solvència. Les empreses de rating S&P i Moodys han rebaixat el grau del grup IAG a -BBB, que és el límit abans de bo escombraries, i totes dues expressen dubtes sobre la viabilitat futura de la companyia amb un horitzó fins al 2023. El cas d'Iberia és encara més complex, perquè, per operar en el mercat domèstic europeu, és requisit indispensable de la UE que més de la meitat del capital de la companyia sigui comunitari. Iberia és part del grup IAG, juntament amb British Airways i altres companyies més petites, i amb la sortida del Regne Unit de la UE després del Brexit, el capital d'IAG es troba majoritàriament en mans no comunitàries.

mitades. Al contrari que Alemanya, l'Estat espanyol no compta amb un banc públic amb funcions plenes, i deixa en mans dels seus bancs privats l'anàlisi de riscos de qui rep les ajudes. Més recentment, el Govern espanyol ha procedit al rescat de la companyia aèria Air Europa, que també considera estratègica, per 475 milions de euros¹³⁷. Per a això, s'ha servit del fons de suport a la solvència a empreses estratègiques¹³⁸, un instrument creat durant la crisi.

Un altre aspecte a tenir en compte és que la caiguda del preu de les accions en borsa de les grans empreses ha posat en relleu la possible compra d'aquestes a preu de saldo per fons d'inversió i altres actors del sistema financer. El Govern espanyol, per exemple, ha hagut de protegir les empreses estratègiques d'una possible compra de més del 10% de les accions per part de capital no comunitari^{139,140}, establint el seu dret de veto en cas de considerar-se necessari.

Totes aquestes ajudes i garanties públiques no protegeixen els drets de les persones treballadores perquè no asseguren que les corporacions puguin fer reestructuracions de plantilla a curt o mitjà termini. En aquest sentit, el president d'Iberia anunciava la necessitat de disminuir els costos fixos, entre els quals hi ha el de personal, per adaptar-se a la nova situació¹⁴¹, i a Lufthansa també estan en perill 22.000 ocupacions^{142,143}. A Air France, una de les condicions imposada pel govern francès passa per assegurar la rendibilitat de la companyia, la qual cosa, en un sistema global tan competitiu com l'actual, afectarà inevitablement el nombre de llocs de treball.

En el sector de l'automoció, els governs alemany i francès van atorgar ajudes públiques bàsicament a canvi de dues condicions: la relocalització als seus països de les activitats d'alt valor afegit i la inversió en cotxes elèctrics i bateries elèctriques. El Govern francès, a canvi, ha atorgat 7.000 milions d'euros a Renault, via garanties estatals i préstecs directes (el Govern francès posseeix el 15% de les accions de Renault). El Govern alemany destinarà fons a la inversió en cotxes elèctrics, al desenvolupament de bateries elèctriques i de l'hidrogen com ener-

gia¹⁴⁴, però la indústria alemanya demana encara més inversió a l'Estat¹⁴⁵. La intenció de tots dos països és posar al dia la seva indústria, que havia quedat endarrerida ja abans de la crisi, respecte a les indústries asiàtica i nord-americana, i probablement rivalitzar en la fabricació de cotxes elèctrics.

La situació de partida de l'Estat espanyol és molt diferent a la de França i Alemanya, ja que, encara que és el segon fabricant més gran d'automòbils d'Europa¹⁴⁶, no té cap companyia pròpia des que SEAT va ser adquirida per Volkswagen. La relocalització, que sembla que està sent tendència en la indústria automobilística, i les anàlisis únicament basades en la rendibilitat han fet que Nissan abandoni l'Estat espanyol després d'anys de desídia inversora, fins i tot sent participada per Renault en un 44% i haver rebut durant la seva vida al país diferents ajudes públiques.

No obstant això, l'Estat espanyol, sense comptar amb empreses autòctones, ha posat en marxa un pla d'incentius a la compra de vehicles tant de combustió com elèctrics, amb la finalitat o el pretext de renovar la flota, igual que ha fet el Govern francès¹⁴⁷. El Govern alemany, en canvi, només ha posat en marxa un sistema d'incentius a la compra de vehicles elèctrics¹⁴⁸.

Quadre 3.
Però... qui rescatem?
Financerització i elits extractives

De manera recurrent ens referim al nom de les empreses per assenyalar-les com a beneficiàries de les ajudes públiques, encara que la financerització^{XXXI} —és a dir, el procés a través del qual els actors, instruments i institucions financeres s'han tornat extraordinàriament poderosos— ho ha canviat tot. Així que, quan rescatem empreses, també:

1. Rescatem els seus accionistes, entre els quals trobem de manera recurrent noms com BlackRock^{XXXII}, Vanguard, Capital Group o State Street, gestors de fons que formen part de l'accionariat de pràcticament totes les grans corporacions: Banco Santander, Deutsche Bank, BNP Paribas, ING, Renault, Volkswagen, Crédite Agricole, JP Morgan, ExxonMobil, Chevron, Shell, Total, BP, Repsol, Airbus, Inditex, Lufthansa, Google, Amazon, Facebook, Apple, Microsoft i un inacabable etcètera.
2. Rescatem els seus beneficis. Si no hi ha condicions per frenar el repartiment de dividendes, es reparteixen beneficis entre els accionistes. En un recent informe d'Oxfam Intermón¹⁴⁹ s'assegurava que 20 empreses espanyoles havien repartit 9.500 milions d'euros en dividendes malgrat la pandèmia. Entre elles, Repsol i ACS, beneficiàries de la compra de bons del BCE.
3. Rescatem els seus directors generals que tenen nom i cognoms. Bernard Looney (BP), Florentino Pérez (ACS), Antoni Brufau (Repsol) o Larry Fink (BlackRock) tenen sous astronòmics (d'1 a 10 milions d'euros anuals) vinculats al valor de les accions de l'empresa. El mateix informe d'Oxfam adverteix, per exemple, que el sou més alt a ACS és 531 vegades superior al salari mitjà de l'empresa.

XXXI Per a una definició més detallada, es pot consultar: <https://odg.cat/es/financiarizacion/>

XXXII BlackRock és un gestor de fons d'inversió amb la cartera més gran del món de companyies de combustibles fòssils, amb un valor total de 87.300 milions de dòlars. BlackRock ha aconseguit un contracte de consultoria per estudiar com integrar factors ambientals, socials i de governança (ESG en anglès) en la supervisió bancària de la UE. Nombroses organitzacions han denunciat el clar conflicte d'interessos que això comporta i el risc que suposa per direccionar les inversions. BlackRock ha criticat i bloquejat el progrés de polítiques ambientals, oposant-se o abstenint-se en el 82% de les propostes fetes a les juntes d'accionistes de les empreses en què participa. Més informació: <https://www.blackrocksbigproblem.com/>

La recuperació verda i els fons europeus

La Comissió Europea va anunciar el 14 de gener de 2020 el Pla d'Inversions del Pacte Verd Europeu, anomenat Pla d'Inversions per a una Europa Sostenible (PIES). L'objectiu d'aquest pla era mobilitzar^{xxxiii} 1 bilió d'euros en "inversions sostenibles" durant els deu anys següents a través del pressupost de la UE i de diversos instruments associats, en particular InvestEU^{xxxiv}. En aquest pla també s'inclou el Mecanisme de Transició Justa que té l'objectiu de garantir una transició justa i verda per a les regions més afectades^{xxxv} per la transició en la UE^{xxxvi}.

Però el Pla d'Inversions per a una Europa Sostenible ha quedat eclipsat per l'arribada de la COVID-19 i les noves propostes de finançament per a la recuperació verda. Al maig de 2020 es va aprovar un paquet de mesures que combinen el pressupost europeu o Marc Financer Pluriennal (MFM) per als pròxims set anys i un programa específic per a la recuperació anomenat Next Generation EU (NGEU), el nou cavall de batalla contra la pandèmia. En el mateix mes de maig, també es van proposar canvis en l'InvestEU per respondre a les noves necessitats complint la seva funció de captar inversió privada amb garanties públiques¹⁵⁰.

XXXIII En aquest cas, la paraula *mobilitzar* ens indica quina part dels diners públics s'utilitzarà per captar inversions privades. És a dir, no es té 1 bilió d'euros, sinó que es pretén mobilitzar-lo oferint una sèrie d'avantatges i garanties als inversors que decideixin participar en els projectes.

XXXIV InvestEU és la continuació del Fons Europeu per a Inversions Estratègiques, conegut popularment com a Juncker Plan, una iniciativa del Banc Europeu d'Inversions i la Comissió Europea per mobilitzar capital privat per a inversions estratègiques de 2016 a 2018.

XXXV Prioritàriament per a treballadors en la producció de carbó, lignit, esquist bituminós i turba o per a regions amb grans indústries responsables d'emissions de gasos hivernacle.

XXXVI El Parlament Europeu va votar el 15 de setembre de 2020 a favor d'incloure projectes de gas en el fons de transició pocs dies abans d'ampliar la seva ambició climàtica, el 6 d'octubre, al 60% per a 2030. Més informació a: Simon, F., "Parliament vote to allow gas projects in the Just Transition Fund". Euractiv.com. Energy, 16 de setembre de 2020. Recuperat de www.euractiv.com/section/energy/news/parliament-votes-to-allow-gas-projects-in-the-just-transition-fund/

Tant el pressupost europeu com l'NGEU tenen la intenció de contribuir a la transformació de la Unió Europea a través dels seves principals polítiques, molt particularment el Pacte Verd Europeu, la revolució digital i la resiliència.

De fet, el pressupost europeu i l'NGEU contribueixen conjuntament a diferents fons com InvestEU, Horizon Europe, el fons d'agricultura i desenvolupament rural europeu i el fons de transició justa.

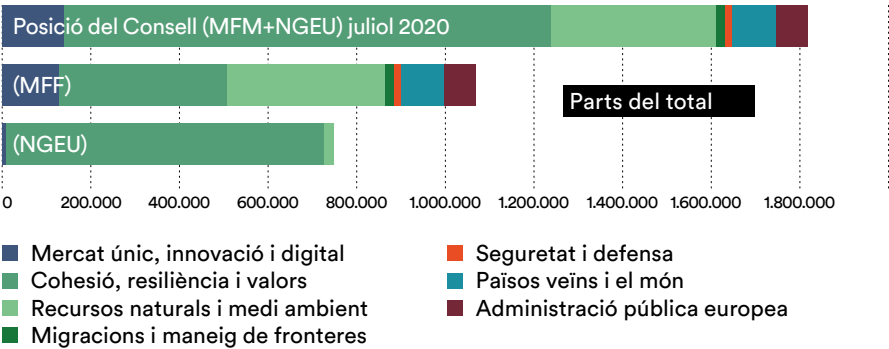
Taula 6.
Partides del pressupost europeu i
Next Generation UE en milions d'euros.

	Total MFM (milions €)	Partides MFM- Next Generation EU (milions €)	Next Generation EU (milions €)
1. Mercat únic, innovació i digital	132.781,00		
Horizon Europe		75.900,00	5.000,00
InvestEU		2.800,00	5.600,00
2. Cohesió, resiliència i valors	377.768,00		
REACT EU			47.500,00
Mecanisme de Recuperació i Resiliència			672.500,00
RescEU		1.106,00	1.900,00
Costos financers del Next Generation EU		12.914,00	
3. Recursos naturals i medi ambient	356.374,00		
Fons europeu d'agricultura pel desenvolupament rural		77.850,00	7.500,00
Fons de transició justa		7.500,00	10.000,00
4. Migracions i gestió de fronteres	22.671,00		
5. Seguretat i defensa	13.185,00		
6. Països veïns i el món	98.419,00		
7. Administració pública europea	73.102,00		
TOTAL	1.074.300,00		750.000,00
Acció climàtica 30%	322.290,00		225.000,00

Nota: les files de la taula no reflecteixen el desglossament de tots els capítols del pressupost europeu, que és molt extens. Només es dona el detall dels que tenen vinculació amb l'NGEU. D'aquí ve que la primera columna reflecteixi el total de cada capítol del pressupost. La segona, en canvi, vol mostrar la relació entre el pressupost europeu i l'NGEU, sigui perquè tots dos contribueixen a una partida, sigui perquè només el pressupost contribueix, com en el cas de les despeses financeres de l'NGEU. L'última columna reflecteix tot el detall de l'NGEU.

El total mostra 1.824.300 milions d’euros amb una dedicació a acció climàtica de 547.290 milions d’euros^{xxxvii} en els pròxims 7 anys.

Gràfic 8.
Pressupost Europeu 2021-27, Next Generation EU
i total conjunt

Suma de compromisos durant el període MFM, en milions d'euros

Nota: les set categories són els capítols del Pressupost Europeu.

Font: elaboració pròpia a partir de dades de la Comissió Europea¹⁵²

^{xxxvii} Cal recordar que les quantitats s'han de repartir de 2021 a 2027 en l'MFF i de 2021 a 2023 per al Next Generation EU.

El Next Generation EU i el Mecanisme per a la Recuperació i la Resiliència

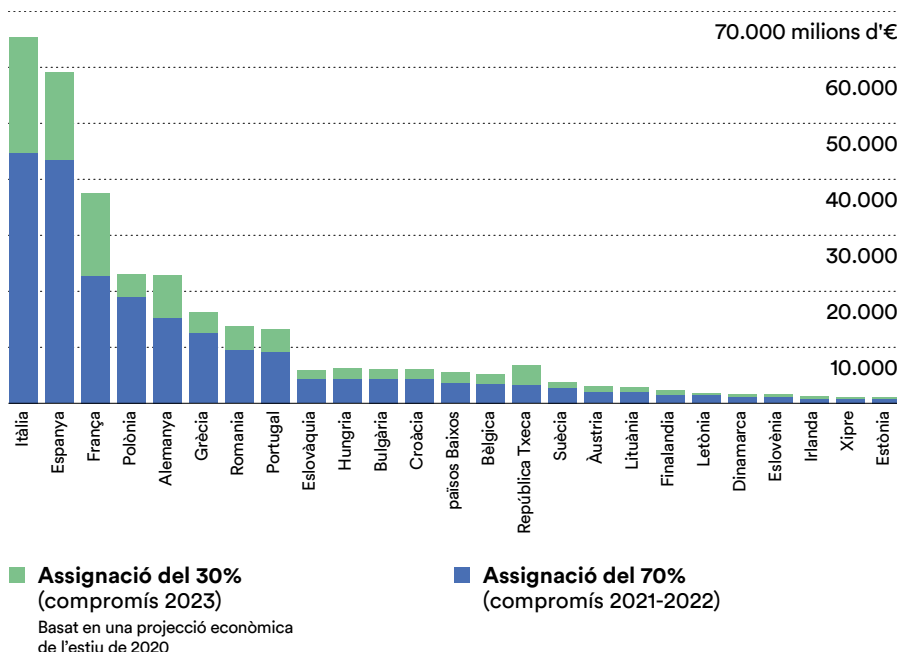
L'NGEU és l'instrument temporal que impulsarà les mesures de recuperació amb una dotació de 750.000 milions d'euros per a “una recuperació sostenible i resiliència, la creació de treball i la reparació del mal causat per la COVID-19, alhora que donarà suport a les prioritats verdes i digitals”¹⁵³. 360.000 milions es dedicaran a préstecs i 390.000 milions a subvencions a fons perdut.

A l'efecte de captar diners dels mercats de capitals, la Comissió emetrà bons per valor de 900.000 milions d'euros fins a 2026, la qual cosa convertirà la UE en l'emissor supranacional de deute més gran del món. L'emissió de bons europeus és un fet històric que sofria una dura oposició d'Alemanya, que es resistia a la mutualització del deute¹⁵⁴. La suma d'Eurobons alimentarà l'NGEU i el fons SURE, un instrument de suport per mitigar els riscos de l'atur en situació d'emergència¹⁵⁵.

Entre els diferents instruments de l'NGEU, el Mecanisme per a la Recuperació i la Resiliència (MRR) és el més destacat amb diferència perquè està dotat amb el 90% del pressupost total. Els seus 672.500 milions d'euros (312.500 milions en subvencions i 360.000 en préstecs) per a projectes i reformes seran distribuïts en un 70% entre 2021 i 2022. Això són molts diners en poc temps per contribuir al Pacte Verd Europeu i recuperar el creixement econòmic i la sostenibilitat competitiva en els termes que explicàvem anteriorment.

Gràfic 9.

Repartiment del Mecanisme per a la Recuperació i la Resiliència (MRR) per als estats membres

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de la Comissió Europea¹⁵⁶

La distribució del fons és molt desigual per als estats membres. Itàlia i Espanya, els dos països més afectats per la primera onada del coronavirus, poden sol·licitar fins al 40% del total. El procés per rebre finançament s'inicia amb la preparació dels plans de recuperació i resiliència nacional 2021-2023 que seran revisats per la Comissió Europea. El compromís és que la Comissió els pugui revisar en el termini de dos mesos i que, després d'aquesta revisió, el Consell Europeu els aprovi en el termini d'unes quatre setmanes. Seguint amb el compromís del Consell Europeu d'aconseguir un objectiu d'integració climàtica, cada pla de recuperació i resiliència haurà d'incloure un mínim de 37% inversions verdes i un 20% digitalitza-

ció^{xxxviii}. També es considera avançar cap a altres objectius mediambientals, d'acord amb el Pacte Verd Europeu¹⁵⁷.

Totes les reformes i inversions incloses en els plans de recuperació i resiliència hauran de respectar el principi de “no causar mal significatiu”, la qual cosa significa que no han d'anar en detriment dels objectius climàtics i mediambientals.

Sens dubte, els criteris d'elegibilitat, les llistes d'exclusió, les condicionalitats, la taxonomia, el principi de “no causar mal significatiu” i qualsevol element que determini què és verd o què és climàtic i què no ho és serà clau en termes de suport financer públic.

Quins són els riscos d'aquests fons?

La gran quantitat de diners que serà transferida per Brussel·les no està exempta de condicionalitats que cal prendre en consideració perquè poden suposar un llast per a les economies nacionals i, en conseqüència, per a la ciutadania.

Com comentàvem en aquest mateix capítol, el Pacte d'Estabilitat i Creixement està suspès. De fet, el pacte signat el 2011, en plena crisi financera, té dues clàusules excepcionals per a moments d'emergència a la UE: la “clàusula d'esdeveniments inusuals” i la “clàusula de fuga general”. La primera permetria als Estats utilitzar els seus pressupostos per respondre a l'emergència sense supervisió del Pacte d'Estabilitat. La “clàusula de fuga general”, segons la Comissió, permet un abast més ampli en les mesures per respondre a l'emergència, però aquestes han de seguir les regles del Pacte d'Estabilitat.

^{xxxviii} Aquests percentatges són a debat i poden tenir lleugeres modificacions.

La clàusula activada que permet als Estats superar els sostres de dèficit és la “clàusula de fuga general”. Aquesta clàusula estipula que la seva aplicació no ha de posar en risc la sostenibilitat fiscal i que les desviacions han de ser temporals. La Comissió afirma que en mantindrà l'aplicació el temps que calgui, però quan el temps s'acabi, els Estats estaran altament endeutats i el retorn a les exigències del Pacte d'Estabilitat no serà fàcil.

L'NGEU no escapa a aquesta lògica i estarà lligat al Semestre Europeu^{xxxix}, que té com a principals normes el Pacte d'Estabilitat i Creixement i ha de ser consistent amb les recomanacions específiques per a cada país. A més, es coneix que el grup dels “frugals” (Països Baixos, Suècia, Àustria i Dinamarca) i també Alemanya estan pressionant per unes condicions més dures de control que suposarien una capacitat d'intervenció més gran de les institucions europees en les sobiraniaes nacionals. La justificació per a una condicionalitat dura és que no es poden fer transferències a Estats com Hongria o Polònia sense tenir un fort control de com i per a què seran utilitzats els fons perquè no respecten l'estat de dret. Aquesta desconfiança en els governs de Viktor Orbán i Mateusz Morawiecki obre la porta a unes exigències més grans que responguin als interessos dels “frugals” i Alemanya, i que poden afectar negativament el sud d'Europa.

S'hi suma el fet que la Comissió Europea apunta, en relació amb els plans nacionals de l'MRR, que “en la circumstància excepcional que un o més estats membres considerin que existeixen desviacions greus del compliment satisfactori de les fites i objectius pertinents d'un altre estat membre, podran sol·licitar que el president del Consell Europeu sotmeti l'assumpte al Consell Europeu següent. La Comissió adoptarà la decisió de desemborsament sota el “procediment d'examen” de comitologia^{xl}. Si l'Estat membre no ha

xxxix El Semestre és el programa de control de la disciplina econòmica europea als estats membres. Té un calendari segons el qual els estats membres reben assessorament, presenten els seu plans de reformes, estabilitat i convergència per a l'avaluació de la UE. Un cop revisats, els Estats reben recomanacions per a les seves polítiques nacionals en matèria pressupostària i de reformes.

xl Es refereix al conjunt de procediments mitjançant els quals la Comissió Europea exerceix les competències d'execució atribuïdes pel legislador de la Unió Europea (UE) amb l'assistència dels comitès de representants dels països de la UE.

complet satisfactòriament les fites i objectius de la Comissió, suspensdrà la totalitat o part de la contribució financera a aquest estat membre”¹⁵⁸.

La concreció del procediment de revisió, aprovació, suspensió parcial o total del lliurament de fons serà el que n’acabarà determinant la veritable vocació. És especialment preocupant la combinació entre la màniga ampla que s’està donant a la despesa pública i la reactivació futura del Pacte d’Estabilitat. A més, aquest endeutament públic generat per l’NGEU no va principalment per a sectors que s’han visibilitzat com a essencials —cures, salut, educació, etc.—, sinó que són més un estímul econòmic per a sectors convencionals que han de transitar cap a la moderna “economia europea verda i digital” i veuen una oportunitat única de fer-ho amb diners públics. Els intensos processos burocràtics per aconseguir els fons europeus són també un obstacle per a moltes petites i mitjanes empreses, i per al sector cooperatiu i de l’economia social i solidària.

Precisament aquests obstacles burocràtics fan aparèixer altres actors rellevants en escena, les grans consultores com Deloitte, Ernst & Young, KPMG o PricewaterhouseCoopers, que estan elaborant informes per facilitar als seus clients que puguin accedir als fons europeus¹⁵⁹. El risc aquí és que els governs nacionals acabin delegant en les grans consultores, per falta de recursos o preparació, el treball d’escrutini dels projectes¹⁶⁰.

Finalment, s’ha de destacar el risc a mitjà termini de tota aquesta mobilització de diners en termes de sobreendeutament públic. D’una banda, el Banc Central Europeu continua estabilitzant la prima de risc dels països de la zona euro amb la compra de bons dels Estats, però aquests tenen una data de devolució. De la mateixa manera, hi ha un clar risc d’impagaments de la compra corporativa de bons del BCE. D’altra banda, trobem els fons articulats com a préstecs, avals o compres de pagarés a escala nacional que també poden sofrir impagaments, i part de l’NGEU, exactament 360.000 milions, seran préstecs a retornar pels Estats. A això cal sumar la mutualització del pagament dels Eurobons que, pel que sembla, assolirà una xifra astronòmica.

Per tot això, cal posar damunt de la taula les limitacions i condicionants estructurals dels fons europeus, de manera molt resumida: disciplina econòmica, grans actors, complexitat burocràtica i sobreendeutament.

Podem finançar la recuperació amb altres instruments?

Com hem comentat en aquest capítol, el finançament europeu ve carregat amb les condicions de la seva pròpia arquitectura i pot suposar un risc per a les sobiranes nacionals i per al futur sobreendeutament dels estats membres.

El moment d'urgència posiciona aquest flux de finançament ràpid i quantios com a imprescindible i insubstituïble, però hi ha altres camins per aconseguir el finançament necessari per a la recuperació econòmica. Les següents propostes estan inspirades en el treball del sindicat ELA en el seu informe “La trampa de los fondos europeos”¹⁶¹, l'informe de la Plataforma Fiscalitat Justa “RescatFiscal. Medidas de xoc i propostes de reforma estructural del sistema impositiu en temps de la COVID-19”¹⁶² i el treball històric de la Plataforma Auditoría Ciudadana de la Deuda¹⁶³.

Aquí la descripció dels punts principals de les seves propostes^{XLI}:

1. Eliminació de les condicionalitats europees per rebre fons. Que no vagin lligades a la retallada de la despesa pública, a les pensions o a l'obligació preferent de pagar el deute. A l'Estat espanyol significaria derogar l'article 135 de la Constitució, que marca el sostre de dèficit de la despesa pública i situa el pagament del deute per sobre de qualsevol altra partida pressupostària.

^{XLI} Algunes d'aquestes propostes tenen com a referència l'Estat espanyol.

2. Finançament directe del Banc Central Europeu als Estats sense passar per l'emissió i compra de bons públics i, per tant, finalització del programa de compra de bons del BCE. Per a això seria necessària la derogació de l'article 123 del Tractat de Maastricht.

3. Auditoria ciutadana del deute públic i no pagament del deute il·legítim. L'auditoria ciutadana incorpora la participació activa de la ciutadania i les associacions independents, amb l'objectiu de comprovar que l'actuació administrativa, les concessions i contractes, els préstecs i operacions financeres de la institució s'han fet per beneficiar l'interès general de la població.

4. Fiscalitat (sota el marc de l'Estat espanyol): augmentar la càrrega impositiva i limitar les bonificacions de l'impost sobre el patrimoni, sobre successions i donacions, sobre societats, sobre la Renda de les Persones Físiques (IRPF). A més, es podria apujar l'IVA per a béns de luxe i es podria crear una taxa COVID per gravar entre l'1% i el 3% els patrimonis de més d'un milió d'euros a la UE, que posseeix l'1% de la població. Això últim permetria recaptar 1,05% del PIB de la UE anualment.

També es proposa un impost sobre dipòsits de les entitats de crèdit, una taxa Google i per a les grans tecnològiques, una taxa a les transaccions financeres i la prohibició de contractació i ajudes públiques a empreses amb seus en paradisos fiscals.

Totes aquestes mesures permetrien recaptar i alliberar fons per finançar la recuperació econòmica cap a la transició ecosocial sense condicions ni endeutament per al futur i haurien de constituir l'inici d'un camí per al control publicocomunitari¹⁶⁴ de les principals estructures socioeconòmiques.

Quadre 4.

Què es considera finançament verd? La taxonomia de la UE

La taxonomia de la UE estableix un marc regulador per facilitar les inversions sostenibles sota el Pla d'Acció per Finançar un Creixement Sostenible¹⁶⁵. Aquesta proporcionarà al sector privat un coneixement bàsic sobre què és una inversió verda i estableix la base per a un sistema de classificació a escala europea per a activitats econòmiques mediambientalment sostenibles.

Per la seva importància estratègica, diferents lobbies empresarials han pressionat perquè els criteris tinguin un caràcter més lax. Les associacions de la UE que representen el sector financer, liderades per l'Associació Europea de Gestió de Fons i Actius (EFAMA en anglès), l'Associació de Mercats Financers a Europa (AFME en anglès), la Federació Bancària Europea (EBF en anglès) i EuropeanIssuers, han pressionat per a un enfocament voluntari de la taxonomia, restringida únicament als productes comercialitzats com a sostenibles. Els grups del sector del petroli i el gas, Eurogas, GasNaturally, l'Associació Internacional de Productors de Petroli i Gas i FuelsEurope han treballat intensament per afeblir els criteris climàtics i incloure-hi activitats econòmiques com la combustió de gas natural sense captura i emmagatzematge de carboni¹⁶⁶.

Si entrem una mica més en el detall del contingut, la taxonomia cobreix sis objectius mediambientals: mitigació climàtica, adaptació climàtica, protecció i ús sostenible de l'aigua i dels recursos marins, transició a una economia circular, prevenció i control de la contaminació, i protecció i restauració d'ecosistemes. A més, perquè una activitat econòmica sigui classificada com a sostenible, haurà de:

- **Contribuir substancialment a almenys un dels sis objectius mediambientals.**
- **No perjudicar significativament objectius ambientals.**
- **Complir amb unes mínimes garanties socials.**
- **Complir amb un criteri tècnic que avalui els punts u i dos d'aquesta llista.**

El procés de desenvolupament, publicació i entrada en vigor es durà a terme en dues parts: la taxonomia climàtica (mitigació i adaptació), que haurà de ser adoptada per la Comissió el 31 de desembre de 2020 i amb aplicació el 31 de desembre de 2021, i la taxonomia per a la resta d'objectius (aigua, economia circular, contaminació i biodiversitat), que serà adoptada per la Comissió el 31 de desembre de 2021 i aplicable a partir del 31 de desembre de 2022¹⁶⁷.

El contingut final, la implementació pràctica i els àmbits d'aplicació marcaran el veritable color del finançament europeu. Per a la indústria, és summament important no quedar fora d'aquest flux de finançament verd que, en temps de pandèmia, pot ser una autèntica bomba d'oxigen per als seus negocis.

7.

Treballs digitals i treballs essencials

7.

Treballs digitals i treballs essencials

“El que preocupa els europeus és mantenir el seu lloc de treball, poder escalfar la seva llar i arribar a fi de mes.

Les institucions de la UE els han d'escoltar si volen que el Pacte Verd prosperi i generi canvis duradors.”

Pacte Verd Europeu

El PVE esmenta diverses vegades en el text fundacional la importància de l'expansió de l'activitat econòmica sostenible i intensiva en la creació d'ocupació, l'economia circular per crear nous llocs de treball, la renovació d'edificis per generar ocupació local i el Mecanisme de Transició Justa per ajudar el reciclatge professional per a aquests nous sectors de l'economia.

Però la transició suau de l'ocupació proposada pel PVE ha canviat completament amb la pandèmia. Les mesures preses per pal·liar i contenir els seus efectes han tingut un fort impacte en les persones treballadores, amb l'aturada gairebé total de les activitats econòmiques no essencials i amb sectors, com el turístic, sense una sortida clara a curt termini. Una part de les polítiques i ajudes estatals, com s'esmentava al capítol anterior, s'han centrat en el rescat de grans sectors que, potencialment, havien de formar part de la reconversió productiva necessària per aconseguir els objectius de descarbonització. Desgraciadament, el reflotament del sector productiu contaminant ha estat exempt de criteris i condicionalitats que contribueixin a la transició, i les empreses han utilitzat en les negociacions, com a element de pressió, el volum de contractacions directes i indirectes que garanteixen, malgrat que algunes poden proposar en breu reestructuracions internes per atendre el nou context de baixa producció.

L'arribada de la pandèmia també ha comportat, d'una banda, la ràpida digitalització del món laboral per poder mantenir unes certes activitats productives i, de l'altra, la visibilització dels treballs essencials i socialment necessaris per al sosteniment de la vida. Sense oblidar que s'ha expulsat i s'expulsarà moltes persones del mercat laboral, i s'intueix que l'ocupació i l'atur seran dels temes més importants en aquesta dècada. D'aquí ve que el present capítol abordarà breument la digitalització i els treballs essencials i socialment necessaris, i de quina manera poden contribuir al problema de l'atur.

La digitalització del treball

Malgrat que la tractarem des de l'angle laboral, la digitalització no sols concerneix el món del treball, és un procés que pot afectar i/o transformar diferents àmbits de la vida: salut, seguretat, relacions socials, consum, oci, etc. La COVID-19 ha accelerat l'agenda de digitalització de moltes activitats, tant és així que el Mecanisme de Recuperació i Resiliència dedicarà el 20% del seu pressupost total a projectes de digitalització^{XLII}. Cal reconèixer, per exemple, que el teletreball forma part de les reivindicacions laborals d'alguns sectors que reclamen més flexibilitat en el treball presencial per tenir una millor conciliació amb la vida personal i familiar, i per l'estalvi de temps i diners en desplaçaments. Però amb l'arribada de la pandèmia no hi ha hagut temps per a una negociació sobre quina mena de compensacions i eines requereixen les persones treballadores.

Un recent estudi del Fòrum Econòmic Mundial, "El futur dels treballs"¹⁶⁸, assegura que la pandèmia ha accelerat l'arribada del futur del treball i que àrees com la computació en el núvol, big data o el comerç

^{XLII} Es refereix al procés de transformació d'una activitat d'analogica a digital, a través de la microelectrònica, les telecomunicacions, l'arquitectura d'ordinadors, la robòtica o el programari. És comú relacionar-la amb el big data, la intel·ligència artificial o la internet de les coses.

electrònic són les grans prioritats per als líders empresarials. També hi ha un interès creixent per l'encryptació, els robots no humanoids i la intel·ligència artificial. L'informe assegura que el 83% de les empreses volen escalar el teletreball, el 84% accelerar la digitalització i el 50% accelerar l'automatització.

Figura 9.

Ràtio d'automatització el 2020 i 2025.

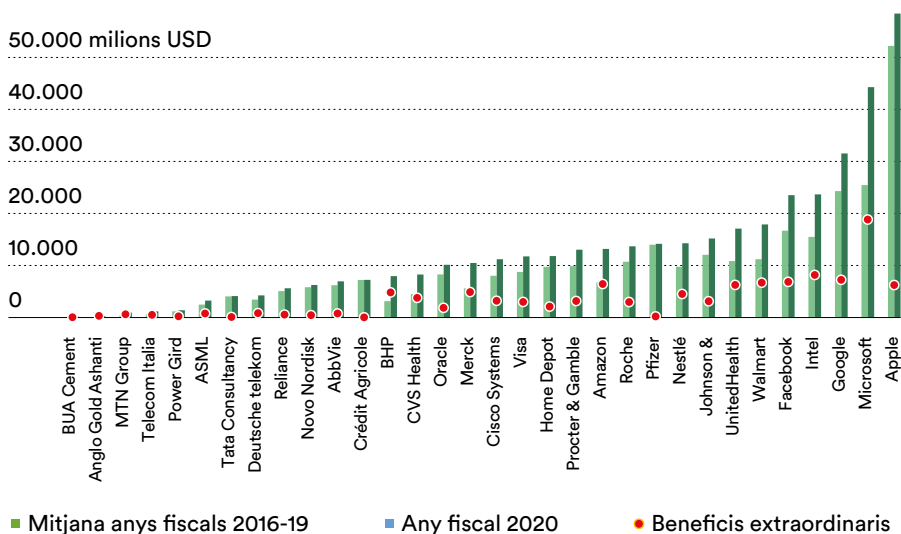
Font: Future of Jobs 2020, Fòrum Econòmic Mundial¹⁶⁹

Amb tot això, es necessitarà una reacció a les imposicions de reestructuració per la integració tecnològica que les grans empreses ja estan dissenyant i que vindran de la mà de la digitalització. El mateix informe assegura que el 43% de les empreses estan preparant una reducció de les plantilles per la integració tecnològica, el 41% planegen les subcontractacions de treball especialista i, per contra, només el 34% esperen augmentar la plantilla. Un nombre significatiu d'empreses projecten canvis de localització i en les cadenes de subministrament en els pròxims cinc anys. En el mateix informe, s'assegura que per al 2025 el treball entre màquines i humans serà el mateix. 85 milions de treballs quedaran obsolets, però es crearan 97 milions de nous rols més adaptats a una nova divisió del treball entre humans, màquines i algorismes.

D'altra banda, les guanyadores de la digitalització i la virtualització són les grans tecnològiques, les GAFAM (Google, Apple, Facebook, Amazon i Microsoft) —també anomenades Big Tech o Five Big Tech—, que han augmentat els beneficis en temps de pandèmia. Han acumulat 46.000 milions de dòlars en beneficis extrems.

Figura 10.

Mitjana de beneficis anuals pre pandèmia 2016-19 i beneficis el 2020 (extrapolats a 12 mesos)

Font: informe Oxfam ¹⁷⁰

Entre aquestes, Amazon n'és la campiona, ja que ha reportat el 95% més de beneficis nets comparat amb l'any anterior, és a dir, 6.400 milions de dòlars¹⁷¹. Amazon tenia, al juliol de 2020, 876.000 persones treballadores entre temps parcial i temps complet, la qual cosa la converteix en una de les companyies amb més empleades del món¹⁷². Amazon ha estat acusada de tractar d'impedir l'organització sindical i ha estat forçada a tancar magatzems per raons sanitàries durant la pandèmia, després d'una forta disputa amb les empleades¹⁷³.

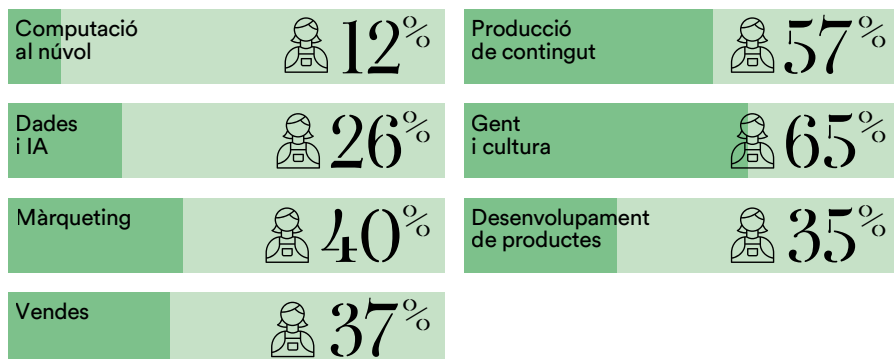
Un altre tema controvertit és el maneig digital de les cadenes de subministrament amb el creixent poder dels algorismes com a controladors i vigilants permanents de les persones assalariades¹⁷⁴. El capitalisme de plataforma^{XLIII} que caracteritza aquest model de treball ofereix la possibilitat de triar com i quan vols treballar, però el resultat és que els algorismes funcionen per mantenir l'atenció i la disponibilitat constant de la persona treballadora.

Per últim, si recuperem el text del PVE, podem veure com es repeteix constantment la idea de la transformació digital de l'economia i es posa en valor el treball tecnificat, qualificat i relacionat amb l'economia competitiva, la qual cosa suposa una especialització i tecnificació més grans per satisfer les necessitats de recerca, desenvolupament, innovació, producció, manteniment, reparació i reciclatge de les tecnologies verdes i digitals. Seguint aquest fil argumental, el mateix estudi del Fòrum Econòmic Mundial, al qual fèiem referència, reconeix un impacte en la divisió sexual del treball per la tipologia d'ocupacions que s'estan promovent, amb una presència percentual molt més baixa de les dones en els treballs relacionats amb la digitalització.

^{XLIII} Es refereix precisament a les activitats de les GAFAM i altres com Uber, Airbnb, etc. que operen a través de plataformes constituïdes amb un programari i un maquinari que condueixen el negoci.

Figura 11.

Quin és el paper de la dona en els treballs del demà?

Font: Global Gender Gap Report, 2020, Fòrum Econòmic Mundial¹⁷⁵

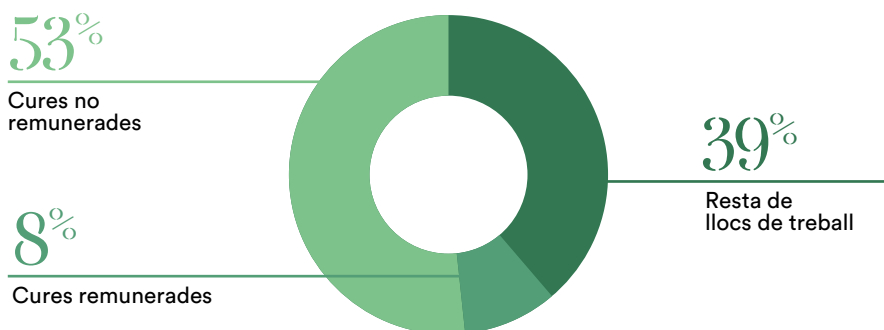
Treballs essencials i socialment necessaris

En contrast amb el punt de digitalització del treball que pot comportar una precarització i reducció de l'ocupació, i un aprofundiment de la divisió sexual del treball, el “sector” dels treballs essencials i socialment necessaris requereix de molta més participació. La tasca professional del personal sanitari sembla el més evident, però cal sumar-hi les pageses, botigueres, cuidadores, transportistes, etc. Els pactes verds haurien d'incloure de manera inequívoca i diferencial els treballs de baix impacte i que cuiden la vida, i alliberant-los de qualsevol mena d'afany mercantilista.

A més, només una part del treball socialment necessari és assalariat. El treball reproductiu, que està, en gran part, invisibilitzat i realitzat per dones, també ha de ser considerat en qualsevol pacte. Com a exemple tenim que tant a la crisi de 2008 com a l'actual emergència sanitària s'ha delegat a les llars la responsabilitat última de la gestió de la crisi i, per tant, al treball reproductiu domèstic.

Però també hi ha una gran tasca de redistribució. Hi ha sectors especialitzats, com la construcció (90% homes) i les manufactures (70% homes), que tenen una participació molt baixa de dones. En canvi, l'educació (70% dones), la salut (80% dones) i les activitats remunerades en relació amb la llar (90% dones) tenen una participació molt baixa d'homes¹⁷⁶. I cal sumar-hi la diferència d'hores de treball reproductiu que duen a terme les dones respecte als homes. Per exemple, l'índex d'igualtat de gènere indica que a la UE-28 el 38% de les dones es dediquen diàriament a tasques de cures i educació de nens i nenes i gent gran —en el cas dels homes, el percentatge baixa al 25%—, i que el 79% de les dones fan tasques domèstiques diàriament i només un 34% dels homes¹⁷⁷.

Gràfic 10.
Repartiment del total d'hores treballades
per tipus de feina

Font: informe d'escenaris de treball¹⁷⁸

Un estudi recent d'Ecologistes en Acció reforçava la importància de prendre en consideració el treball de cures no remunerat que, a l'Estat espanyol, va suposar el 53% del temps total de treball el 2017¹⁷⁹.

Sembla evident que la COVID-19 pot obrir el debat sobre quins sectors són essencials, quins són superflus i caldria reorientar i, fins i tot, quins sectors posen en risc la nostra vida, encara que la direcció de les polítiques de recuperació econòmica no apunten cap a aquest debat necessari.

En aquest context, els pactes verds haurien d'apostar per una relocalització i reconversió ecològica d'una economia territorialitzada, amb una base de recursos locals i que disminueixi al màxim les cadenes globals de subministraments. Aquesta nova economia hauria de visibilitzar, valorar^{XLIV} i redistribuir els treballs de cures no remunerats, reforçar els treballs essencials socialment necessaris, i contribuir a la transformació del treball productiu superflu i a la progressiva eliminació dels sectors nocius i/o perillous.

Quadre 5.

La recerca durant la pandèmia: un altre exemple de la divisió sexual del treball

Un exemple il·lustratiu i preocupant que explica com el patriarcat travessa qualsevol àmbit laboral i social és el descens acusat de la producció científica de les dones durant la pandèmia. Diferents estudis ressalten la baixada en la publicació d'articles científics de dones, també els relacionats amb el mateix coronavirus, per la desigualtat en la càrrega de cures¹⁸⁰. Les recerques apunten que aquest fet pot tenir implicacions per a la disponibilitat i la demanda de dades desglossades per sexe i, per tant, esbiaixar la comprensió de la COVID-19¹⁸¹. A més, les desigualtats de gènere en la recerca poden reduir la nostra capacitat d'enfrontar la pandèmia de manera sòlida i ràpida¹⁸².

XLIV Es parla de valor en terme no monetaris.

8. Rentat verd durant la pandèmia

8. Rentat verd durant la pandèmia

Un dels riscos que apareix en tots i cadascun dels capítols del llibre és que, aparentment, qualsevol acció, inversió o política pot ser verda. Tot esperant l'abast real que tingui la taxonomia a la UE, en temps de pandèmia detectem com nombroses institucions que van des de l'OCDE¹⁸³ i l'FMI¹⁸⁴ fins a grans corporacions del sector fòssil i miner com BP, Shell o Vale, SA, s'alineen més amb l'ambició climàtica i amb la recuperació verda. Serveixi com a exemple que onze dels màxims representants de grans corporacions europees es van reunir el passat 1 d'octubre de 2020 en la conferència inaugural de l'European CEO Alliance, que inclou empreses com Iberdrola, Enel o Siemens. Els presidents de les corporacions van declarar: “Donem el nostre suport al Pacte Verd Europeu. Els objectius climàtics són factibles, amb creixement sostenible i treballs de futur”. També es van comprometre a aconseguir la neutralitat climàtica per a 2050, van donar suport a l'Acord de París i l'ambició d'augmentar els objectius climàtics de la UE¹⁸⁵.

Aquesta manera de dirigir-se a l'opinió pública, enarborant una bandera verda en temps de pandèmia, bé es podria llegir com el que col·loquialment s'anomena “abraçada de l'os”: es mostren cada vegada més amables amb el discurs climàtic perquè llegeixen una oportunitat de sufragar amb diners públics una transició que els resultava massa costosa.

D'aquí ve que aquest capítol posarà alguns exemples del que es coneix com *greenwashing* o rentat d'imatge verd, és a dir, quan una companyia o organització emprà recursos per mostrar-se amable o preocupada pel medi ambient com a estratègia de màrqueting per aconseguir els seus objectius econòmics¹⁸⁶.

El sector miner

“Els nostres productes són essencials per a gairebé tots els aspectes de la vida moderna i són crítics per a l'èxit de la transició a les economies baixes en carboni. [...] L'economia baixa en carboni necessita que els miners responsables actuïn.”

Web d'Anglo American

El sector miner, igual que el sector extractiu i empresarial en general, acostuma a usar el marc de la responsabilitat social corporativa (RSC) per justificar les seves accions en benefici de la societat i el medi ambient, però es mostra hostil vers qualsevol regulació que pugui suposar un obstacle per a la seva activitat. L'RSC, voluntària, adaptable i tova, es converteix en el marc per fer més acceptable l'activitat minera a través, per exemple, d'aportacions filantròpiques a les comunitats i a la societat en general o desenvolupant i implementant un catàleg de “bones pràctiques”¹⁸⁷.

Sota aquest marc de l'RSC, les corporacions mineres com Glencore, Vale, Anglo American, BH, etc., han redoblat esforços per posicionar-se com a actors centrals de l'economia baixa en emissions. Argumenten

que només elles tenen la capacitat de dotar l'economia de totes aquelles matèries primeres crítiques que comentàvem al capítol 5.

Les mineres utilitzen dues estratègies: d'una banda, intenten minimitzar o negar que l'extracció d'elements estratègics és insostenible, injusta i que està vinculada a una impossibilitat material real per falta de reserves. De l'altra, utilitzen la transició i la necessitat de matèries primeres crítiques com el liti, el cobalt i el níquel per legitimar l'extracció de coure, ferro, alumini i altres elements que, si bé poden ser necessaris per a la transició, actualment s'utilitzen principalment per al sector de la construcció i altres indústries¹⁸⁸.

Per exemple, la corporació minera brasilera Vale, SA, va actualitzar el mes de juny de 2020 els seus objectius climàtics per ser neutral en emissions per a 2050. Vale, "alineada amb les millors pràctiques de sostenibilitat, invertirà 2.000 milions de dòlars en iniciatives per reduir les emissions de carboni de la companyia en un 33% el 2030. Aquesta és la inversió més gran realitzada per la indústria minera per fer front al canvi climàtic"¹⁸⁹. Vale, SA, té un llarg historial de desastres ambientals i humans com els casos recents de Mariana i Brumadinho.

L'empresa de Regne Unit Anglo American és encara més ambiciosa i pretén aconseguir la neutralitat climàtica per a 2040 amb un pla que té com a pilar central la renovació tecnològica de les activitats i la utilització d'energies renovables.

Tant Vale com Anglo American donen suport a l'Acord de París i fan seu el compromís de treballar per a l'escenari 1,5 °C, però no tenen cap obligació jurídica de complir el que exposen com a les seves intencions.

A més de les corporacions, també contribueixen al rentat verd del sector miner institucions com el Banc Mundial, que en una publicació anomenada "El creixent rol dels minerals i els metalls en el futur baix en carboni" incitava a un diàleg ampli entre el sector miner i la comunitat energètica i climàtica, perquè, segons les seves paraules, "el canvi a una energia baixa

en carboni dependrà d'una mineria i indústria de material robusta, sostenible i eficient". Cal recordar que com a sector industrial les mineres són grans consumidores d'energia, i l'augment de la seva activitat suposaria també un increment d'aquest consum.

El sector dels hidrocarburs

Enmig de la crisi de la COVID-19, Royal Dutch Shell va anunciar la seva intenció d'arribar a la neutralitat d'emissions el 2050¹⁹⁰ (abril de 2020), poc després Total¹⁹¹ (maig de 2020) i Oxy¹⁹² (novembre de 2020), unint-se a altres corporacions com BP¹⁹³ (febrer de 2020) o Repsol¹⁹⁴ (desembre de 2019).

El compromís de Shell, per exemple, comprèn la neutralitat climàtica de les seves activitats, però no inclou la partida més gran d'emissions, els seus productes, que principalment són petroli, en diferents formes, i gas natural. Aquests representen el 80% de les emissions. BP, per la seva banda, vol reduir la intensitat d'emissió^{XLV} dels seus productes en un 50% i Shell espera arribar al 65% el 2050. Per a la resta d'emissions, assegura que acompanyarà els seus clients perquè utilitzin diferents formes de mitigació, incloent-hi la plantació d'arbres o la captura de carboni, una activitat que encara no està disponible des del punt de vista comercial.

Les grans petrolieres ja tenien plans d'exhibir una cara més amable en un moment previ a la pandèmia on tant la classe política com els mitjans de comunicació i l'opinió pública mostraven una sensibilització ambiental i climàtica més gran, i apuntaven en molts casos als combustibles fòssils. Però la pandèmia ha accelerat la posada en "escena verda" perquè aquesta és la manera de salvar el negoci en un context certament hostil: preu baixos dels hidrocarburs, caiguda de la demanda i previsió futura poc op-

^{XLV} Es refereix a les emissions per unitat d'energia.

timista, i una recuperació verda que, si funciona la taxonomia, les podria deixar fora de les ajudes públiques.

Les petrolieres saben que els diners públics que s'està repartint ara poden reconfigurar la situació del poder corporatiu en els pròxims anys, almenys en el sector energètic. D'aquí ve que els plans de neutralitat climàtica són també, en temps de pandèmia, plans de captació de fons públics.

L'hidrogen, un sector emergent

La Unió Europea té la seva pròpia estratègia de l'hidrogen basada en els arguments d'una matèria primera que es pot emmagatzemar i és vàlida per a molts usos (indústria, transport, energia, construcció), i la considera essencial per aconseguir la neutralitat climàtica el 2050¹⁹⁵. L'hidrogen, assegura l'estratègia, pot solucionar el problema de les intermitències de la generació renovables, les dificultats d'emmagatzematge i el transport pesat elèctric, i el seu ús es pot estendre a processos industrials, l'agricultura i l'electricitat i calefacció residencials. Tant és així que, dins dels plans nacionals per presentar al Mecanisme de Recuperació i Resiliència, s'estan posicionant nombrosos projectes d'hidrogen que poden ser la base d'una presència més gran d'aquesta tecnologia¹⁹⁶.

L'hidrogen té diferents classificacions segons la font d'energia que el genera^{XLVI}:

Gris: utilitza energia de procedència fòssil, carbó o gas.

Blau: utilitza energia de procedència fòssil, carbó o gas, però amb un sistema de captura de carboni.

Rosa: utilitza energia de procedència nuclear.

Verd: utilitza energia de procedència renovable.

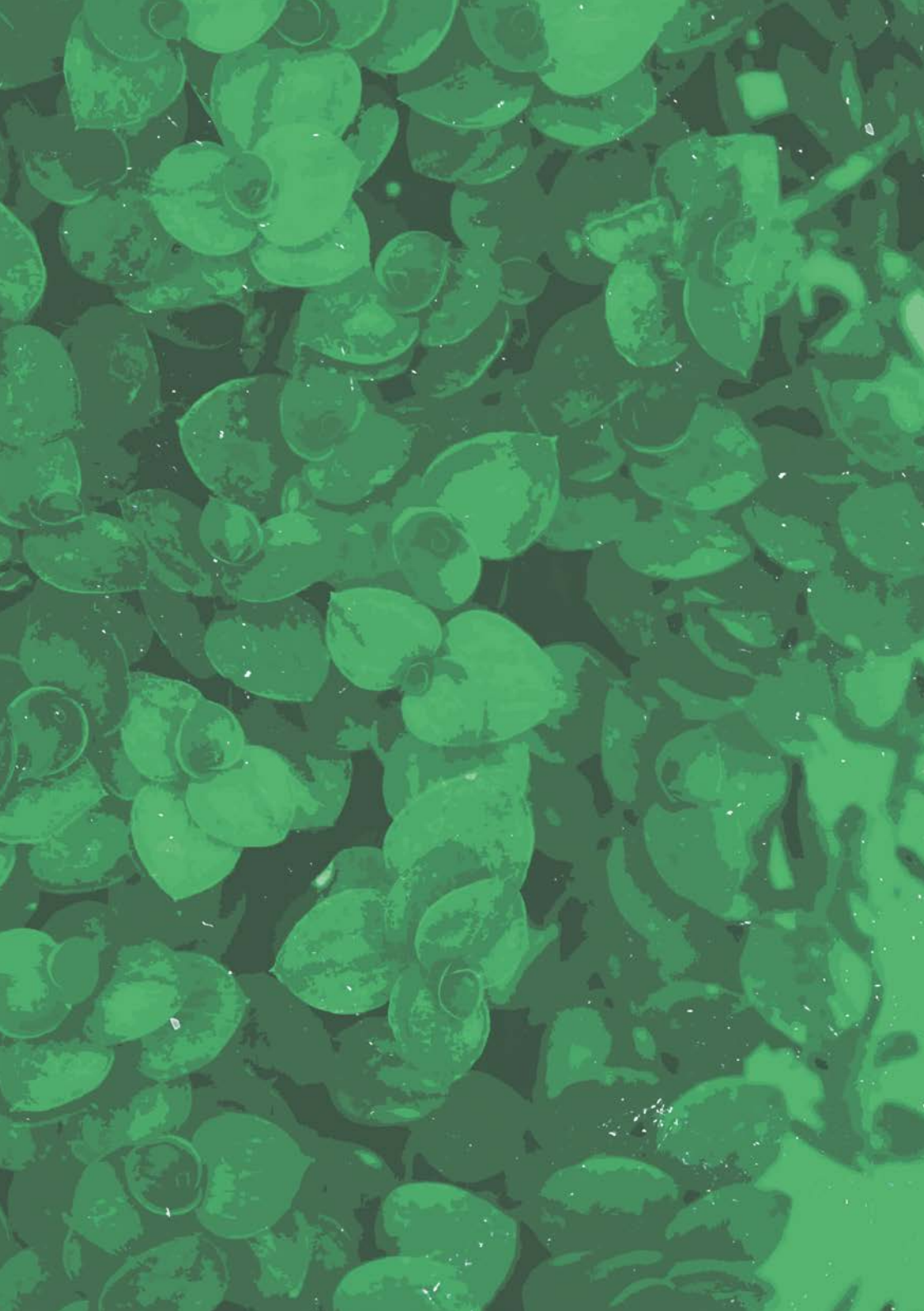
Les grans empreses gasistes volen utilitzar l'hidrogen per poder continuar amb les activitats fòssils. La seva idea és apostar per l'hidrogen blau, que comportaria la instal·lació de sistemes de captura i emmagatzematge de carboni. Aquests sistemes, anomenats comunament CCS (Carbon Capturi and Storage), s'investiguen des dels anys 90 del segle passat, però són cars i no estan disponibles a escala comercial. Els CCS no poden resoldre el problema de les fugues de metà de la cadena de subministrament del gas natural des de l'extracció fins a l'instant abans de la combustió. El metà té un gran impacte climàtic a curt termini¹⁹⁷.

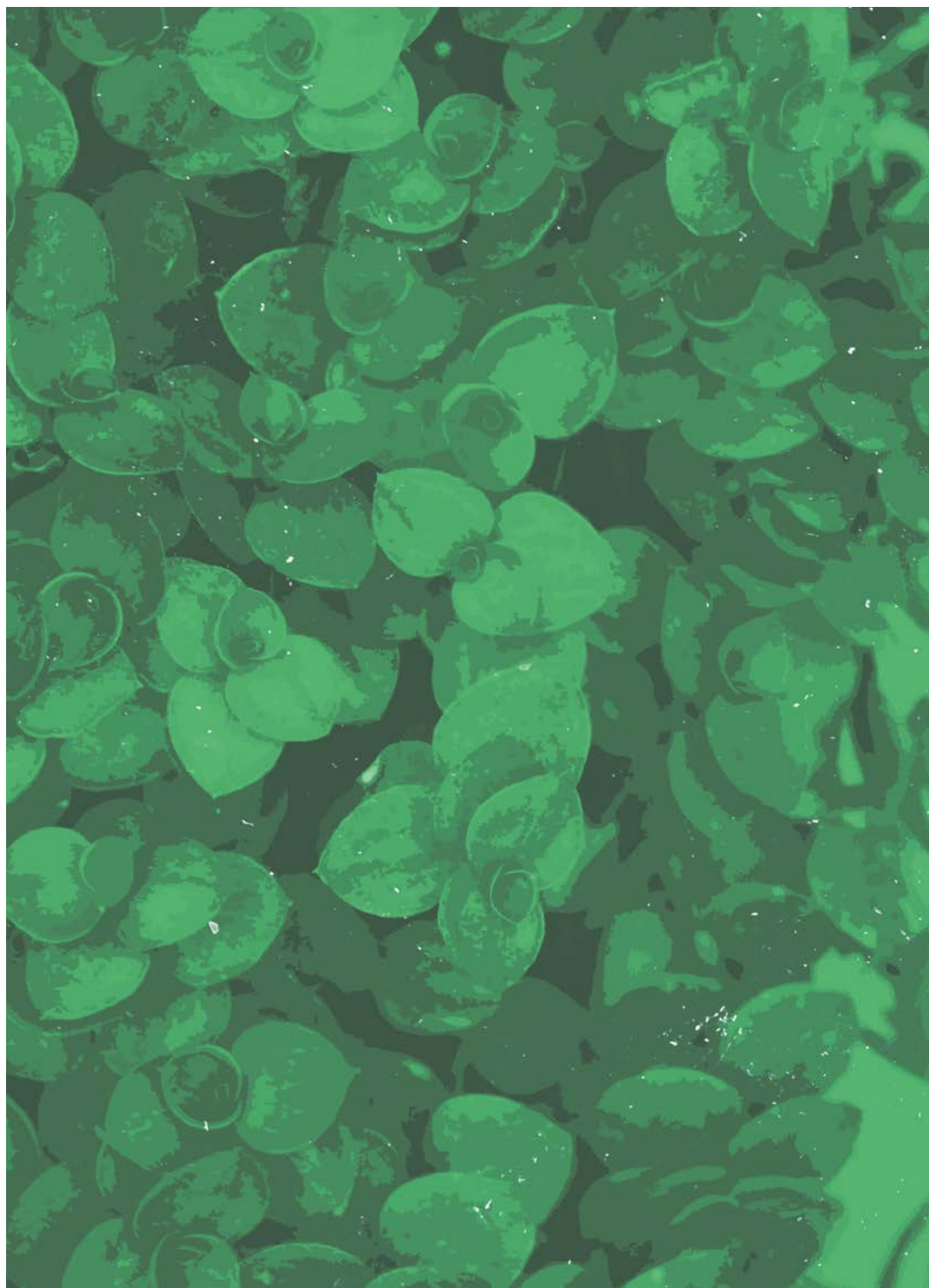
Un dels problemes principals del desenvolupament de l'hidrogen és que és una tecnologia cara que requerirà d'una gran inversió de diners públics sota l'argument que podem fer el gas natural sostenible i generar hidrogen verd. A més, les bondats explicades per la indústria i els promotors contrasten amb alguns problemes tècnics que té l'hidrogen: s'ha d'emmagatzemar a alta pressió (750 bars), els dipòsits són molt cars, és molt fugaç i altament inflamable. És corrosiu i reacciona amb l'acer, que justament és el material més utilitzat per a les grans canalitzacions de gas. I si analitzem tot el cicle de l'hidrogen veiem que necessita aportacions d'energia externa en cada etapa: producció, com-

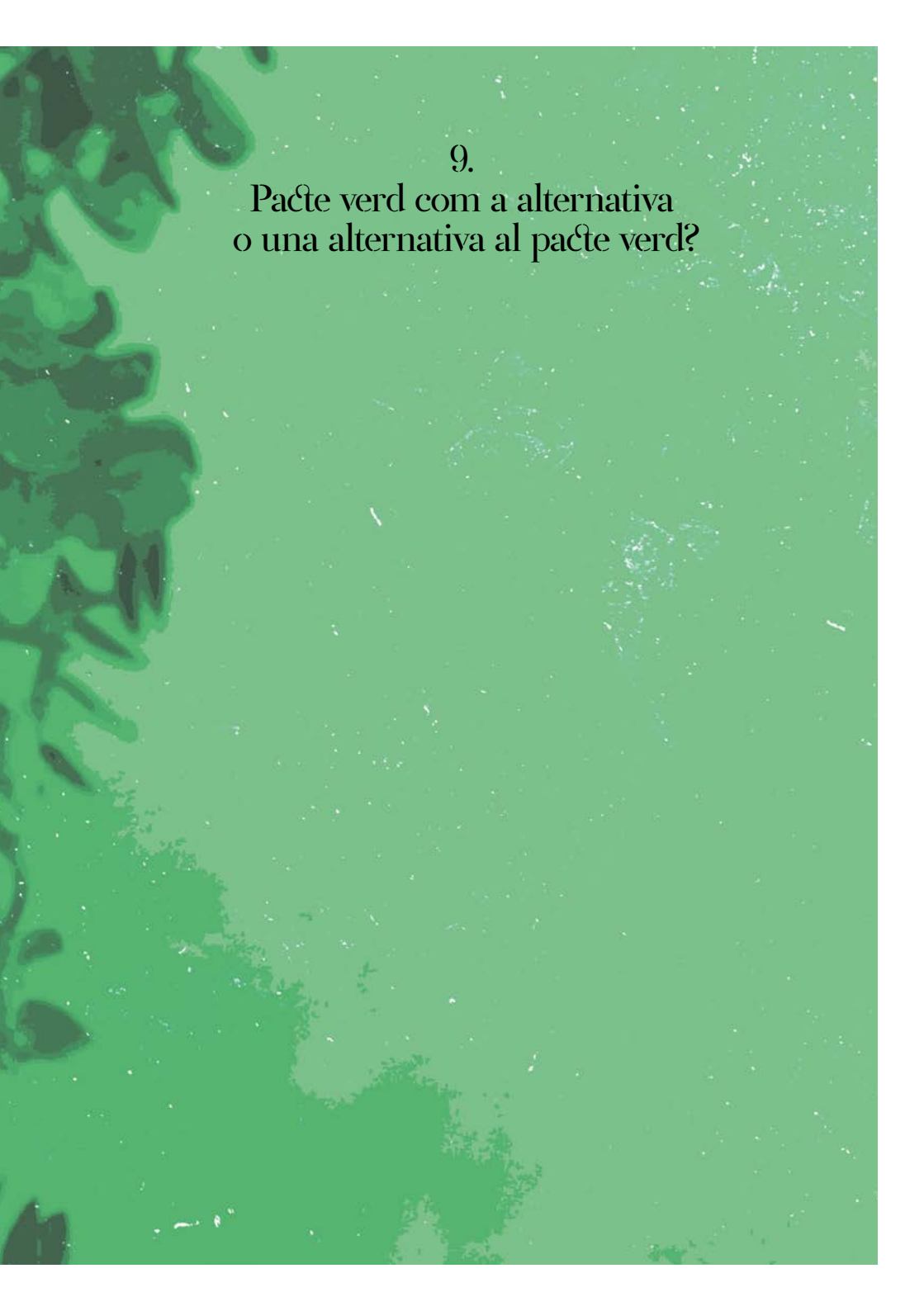
^{XLVI} Se'n poden distingir fins a set categories diferents —marró, gris, blau, turquesa, verd, rosa i groc—, però és més comú parlar d'hidrogen gris, blau i verd, incloent-hi a vegades el d'origen nuclear. Més informació a: Frontier Economics., *Green, blue hydrogen –Potentials and security of supply*. DVGW Congress Perspectives for H2 Module #1., octubre 2020. Recuperat de <https://www.frontier-economics.com/media/4258/prs-both-green-blue-hydrogen-potential-and-security-of-supply-en-stc.pdf>

pressió, liqüefacció, etc., perquè no és una font d'energia, és un vector energètic. Per tant, cal considerar tota aquesta energia que requereix el procés i que n'acaba reduint l'eficiència.

Però més enllà dels problemes tècnics que, al cap i a la fi, formen part de pràcticament totes les innovacions tecnològiques, és necessari fer lectures més estructurals de l'aposta per l'hidrogen per saber si contribueix al rentat verd de les grans corporacions. Alhora, s'ha de considerar que una massiva inversió pública en el desenvolupament de l'hidrogen comporta desplaçar altres activitats. Aquest tipus d'apostes que utilitzen el color verd per passar l'escrutini públic acaben desviant l'atenció d'una altres mesures conegudes, necessàries i amb una gran possibilitat de generació de llocs de treball, com són la renovació d'edificis amb una baixa eficiència energètica, la instal·lació de plantes de generació renovable publicocomunitàries, la creació de comunitats energètiques o la mobilitat elèctrica compartida.

9.

Pacte verd com a alternativa
o una alternativa al pacte verd?

9.

Pacte verd com a alternativa o una alternativa al pacte verd?

Havent fet una lectura crítica del Pacte Verd Europeu, queda algun marge per adoptar el concepte de “pacte verd” com a marc d’acció? Quins avantatges i inconvenients té fer-ho? Ens atraparà en una lògica contrària als nostres objectius de transició ecosocial?

Pot semblar obvi que necessitem un pacte per afrontar els reptes globals del segle XXI, un pacte que agrupi una majoria social suficient que permeti adoptar canvis estructurals profunds i que sigui capaç de fer-ho de manera urgent. També sembla inqüestionable que necessitem que sigui verd, perquè la casa comuna, la Terra, està sofrint alteracions irreversibles per l’acció de l’espècie humana, molt especialment pels grups privilegiats del Nord global, que afectaran la vida en el planeta.

El problema és que sota aquestes presumpcions, convertides en alguns casos en retòrica, encaixen tots els pactes verds, també el Pacte Verd Europeu, i, per tant, no ens serveix per respondre les preguntes amb la profunditat necessària. Potser és més interessant esbossar una possible estratègia general que, sense ser exhaustiva, permeti continuar i amplificar els camins de la transició ecosocial en temps de pandèmia. La proposta estratègica es fonamenta en diverses premisses que després seran desenvolupades:

1. A curt termini, les institucions públiques poden tenir un paper en la transició ecosocial per la seva capacitat normativa, de finançament i planificació, per molt imperfectes que siguin.
2. Aquesta capacitat institucional només contindrà demandes transformadores si hi ha una majoria social suficient que les reclama i que aconsegueixi mantenir la pressió en el temps.
3. La majoria social suficient es podria aconseguir a través de situar la multitud d'alternatives i/o demandes transformadores sota un concepte o paraigua comú que permeti presentar-les com un horitzó il·lusiónant i de desig.
4. Generar aquest paraigua aglutinador requereix d'una connexió més gran entre moviments i lluites diverses, ja sigui a través de xarxes, coordinacions, plataformes, etc.
5. Perquè l'horitzó il·lusiónant i de desig guanyi majories suficients, ha de tenir en compte els problemes als quals s'enfronta i sofreix la població en el moment en què es llança la proposta.

En primer lloc, plantejar que les institucions tinguin un paper en la transició ecosocial per a algunes persones pot semblar una cosa òbvia i per a unes altres molt controvertida, fins i tot hi pot haver qui pensi totes dues coses alhora. En aquest punt, està bé pensar en quina mena de relació o quin tipus de participació poden tenir les institucions públiques en la transició ecosocial. Normalment, la majoria de campanyes d'incidència política van dirigides a crear una pressió més gran en les institucions per generar canvis de planificació, programàtics o juridico-administratius. Acumulen força per tenir més capacitat de negociació, però, al cap i a la fi, reconeixen les institucions com a interlocutores i també la seva capacitat d'acció. Per tant, atorgar-los un paper o aquest paper no difereix gaire de la tasca d'alguns moviments. El que potser podria sumar a l'estratègia és una proposta que consisteixi en fer inci-

dència política per guanyar autonomia. Com? Pressionant per aconseguir col·laboracions publicocomunitàries de projectes concrets o canvis reguladors que les habilitin¹⁹⁸.

En un altre ordre d'idees, les institucions estan injectant una quantitat ingent de diners públics a una velocitat mai vista que marcarà l'esdevenir econòmic d'aquesta dècada clau. A diferència d'altres moments de crisi econòmica, el camí de la recuperació s'ha anomenat verd. Els arguments científics constaten les tesis del moviment ecologista: el de la ciència climàtica, que certifica la situació d'emergència i la necessitat d'una acció urgent i contundent, i l'epidemiologia, que confirma que la deterioració ambiental i l'avanç de la frontera antròpica, és a dir, la intervenció humana més gran en els ecosistemes, facilita la zoonosi, el salt de virus de les espècies salvatges a l'espècie humana, com ha passat amb la COVID-19.

En aquest tauler de joc, el moviment ecologista, juntament amb altres moviments aliats com són els feministes, antiracistes, pels drets socials i laborals, per l'habitatge, moviments veïnals, rurals, etc., hauria de jugar amb avantatge perquè atresora gran quantitat de coneixement sistèmic i tècnic. Ara que les institucions parlen de convertir-ho gairebé tot en verd, que trepitgen més que mai aquest terreny, encara que sigui una mera maniobra de maquillatge, també hauria de ser el moment on poder incidir amb més força. Sense pecar d'ingènues, perquè la correlació de forces no juga al nostre favor, és important avaluar l'oportunitat present, que podria ser una oportunitat històrica o, simplement, l'última oportunitat.

En aquest sentit, "rescatar i recuperar l'economia" es poden convertir en una carta blanca per finançar la transició de grans corporacions augmentant l'endeutament públic que acabarem de pagar la població. Per democratitzar aquest procés, necessitem posar-hi llum i taquígrafs, i guanyar espais de discussió i debat. Aquesta intervenció ha d'anar reaccionant a les propostes institucionals, però també interpel·lar les institucions per demandar-los de quina manera pensen contribuir a, diguem-ho així, un pacte ecosocial que contingui alguns consensos amplis i grans principis compartits. Això implica un posicionament tàctic, dins d'una

estratègia que reconeix la incidència política com una eina necessària i que pretén hackejar^{XLVII} el concepte de “pacte verd” o utilitzar-lo com a cavall de Troia per a la incidència i poc més. Aquest moviment tàctic se circumscriu en un moment històric on les estratègies per afrontar els reptes globals han de ser prou versàtils i flexibles, i fins i tot assumir dualitats i contradiccions, per poder adaptar-se a un context incert, canviant i d'emergències creuades. Fa ja un temps que vam declarar que “la nostra casa està en flames”^{XLVIII}.

Un dels aspectes clau, si s'embrèn la construcció del pacte ecosocial, podria ser posar el pes en el procés i no tant en el resultat final, que no serà gaire diferent de les propostes que hem analitzat en el capítol 3. Un bon mix entre el Pacte Ecosocial del Sud i el Nou Pacte Verd Europeu, amb una reinterpretació sociocultural i territorial, podrien ser més que suficients per tenir un document. La clau aquí és pensar en un procés que pugui, d'una banda, abraçar sensibilitats de moviments diferents — ecologista, feminista, antiracista, dret a l'habitatge, salut, serveis bàsics, agroecologia, treball, etc.— i, de l'altra, fer propostes que trenquin les bombolles autoreferencials dels mateixos moviments i arribar a un públic més ampli, per connectar amb les preocupacions i necessitats de la gent. No són reptes nous; de fet, són temes que sorgeixen de manera recurrent. La diferència substancial és el context on s'insereixen.

Per a la primera part, segurament es necessitaran espais per teixir simpaties i empaties. No es comença de zero, hi ha conflictes i disputes històriques que potser és millor posar damunt de la taula des del començament en espais facilitats de reparació com a part de la (re)construcció de la salut del moviment. Després, caldria pensar en trobades per avançar la

^{XLVII} En el sentit de desxifrar i utilitzar el concepte per al propòsit que es pretengui.

^{XLVIII} Aquesta frase va ser pronunciada per l'activista Greta Thunberg el gener de 2019 al Fòrum Econòmic Mundial de Davos, tal com es recull a: , G. (25 de gener de 2019). “Our house is on fire”: Greta Thunberg, 16, urges leaders to act on climate”. *The Guardian. Climate Change*. Recuperat de <https://www.theguardian.com/environment/2019/jan/25/our-house-is-on-fire-greta-thunberg16-urges-leaders-to-act-on-climate>

proposta política^{xlix}, però sense oblidar que, al cap i a la fi, no es tracta només de tenir un pacte, es tracta que el mateix procés construeixi les confiançaes suficients per generar un front divers i heterogeni amb uns grans principis comuns. D'aquí ve que sigui tan important exposar els nostres punts de vista com fer escolta activa de les propostes d'uns altres. És millor advocar més per la construcció que per l'oposició d'idees. També practicar la paciència i la generositat¹⁹⁹. Dit així, pot semblar un procés lent. De fet, ho és. Però no és lineal. Generar empatia, simpatia i confiança al principi poden ser claus per, en un moment oportú, fer un salt d'escala en la intervenció.

Sobre com guanyar la majoria social suficient s'han invertit milers d'hores en reunions, debats i assemblees, s'han escrit assajos i tesis, i no es resoldrà en aquest breu text. L'única intenció de fer visible aquesta necessitat és reconèixer que, malgrat els estralls de la pandèmia, s'obren finestres d'oportunitat per construir aliances i propostes que arribin a més persones. Per exemple, en els anys que estan per venir hi haurà dos temes que difícilment deixaran de ser notícia: la salut i el treball. Quina resposta pot donar un pacte ecosocial a aquests dos temes claus? Hi ha alguna mesura clara i concreta que pugui generar consens?

Sense l'ànim de determinar res, sinó més aviat per mostrar que aquest propòsit no és una entelèquia, una mesura que podria generar aquest consens desitjat és la reducció de la jornada laboral, per exemple, a 30 hores o a quatre dies laborables. Aquesta proposició podria generar més llocs de treball, més temps lliure per a la participació i l'oci, una oportunitat més gran per a la redistribució de tasques reproductives i un llarg etcètera. Però també comporta una infinitat de preguntes que caldria resoldre. La més repetida seria, segurament: i com quedarà el meu sou? Als països on la precarietat laboral i la classe treballadora pobre i empobrida

XLIX Existeixen algunes experiències d'assemblees ciutadanes pel clima que podrien fer aquesta funció. Més informació a: CAST., BRIEFING PAPER 03. CLIMATE CHANGE CITIZENS' ASSAMBLIES, 2020. Recuperat de <https://cast.ac.uk/wp-content/uploads/2020/03/CAST-Briefing-03-Climate-Change-Citizens-Assemblies.pdf>

augmenten sense parar, o on l'endeutament familiar és molt alt, això no és una pregunta fútil. Però, si pensem dues vegades a tenir quatre dies de treball i tres dies de festa, sense lligams sobre el que és possible immediatament, se'ns dibuixa un somriure de complicitat amb la proposta. Tirar d'aquest horitzó il·lusiónant i de desig pot ser una punta de llança per transformar moltes altres coses.

Finalment, val la pena destacar un parell de temes més. El primer és que, encara que s'han fet afirmacions que és necessària la incidència política, posar el pes en el procés de connectar més els moviments i apostar per temes com la salut o el treball, en un context tan canviant com el de la pandèmia, cal mantenir-se molt observant. En aquests moments el Pacte Verd Europeu és un marc de referència programàtica encara que la recuperació econòmica (verda i digital) és el tema d'atenció social i mediàtica. Sense perdre l'estratègia de fons, cal fer moviments tàctics que ens ajudin a poder comunicar en les finestres d'oportunitat. Per a això necessitem llegir i debatre el context, exercici que no és nou en els moviments, però que caldria intensificar en temps de pandèmia, alhora que necessitem crear marcs discursius capaços de parlar a la societat en general.

La segona consideració és que el 2018 i 2019 la població va començar a preocupar-se més per la situació d'emergència climàtica. Van néixer nous moviments internacionals, com Fridays for Future, Extinction Rebellion o By2020WeRiseUp, que cridaven a l'acció per frenar la crisi climàtica i ambiental^L. Les institucions públiques van signar una infinitat de declaracions d'emergència climàtica i els mitjans de comunicació recollien com mai les evidències científiques i les demandes dels moviments. Les manifestacions històriques pel clima realitzades en diferents ciutats del món van marcar una fita. Tota aquesta inèrcia generada sembla haver estat truncada pel virus.

^L En aquest sentit, també cal destacar el treball del Glasgow Agreement que reclama prendre la iniciativa i crear unes eines per a l'acció (inventaris i agenda climàtica) i un espai per a les estratègies i la coordinació del moviment de justícia climàtica. Més informació: <https://glasgowagreement.net/>

Segurament caldrà recuperar aquesta màxima que va portar als moviments de justícia climàtica a fer el pas a la desobediència civil: “cal escurçar la distància entre el diagnòstic i l'acció”. També cal tornar a convocar l'energia de les joves que van irrompre reclamant el seu futur²⁰⁰.

La mobilització i la desobediència en temps de pandèmia són certament difícils, però caldrà continuar experimentant des de la responsabilitat amb les mesures sanitàries, però també amb el convenciment que, ara més que mai, tocarà trepitjar els carrers.

Cap a un pacte verd?

Quan ens formulem aquesta pregunta, ho fem atenent aquesta idea de l'ús tàctic del concepte. Ni tan sols fa falta que allò que construïm col·lectivament tingui aquest nom. Pacte ecosocial, ecosocial i ecofeminista, per guanyar la vida, per la vida, per la transició justa, etc. són també noms, per què no, de pactes verds en temps de pandèmies.

Però l'anàlisi crítica abocada en aquest llibre tampoc ens pot portar a equívoc. La proposta, sota el nostre punt de vista, ha de confrontar capitalisme, patriarcat i colonialisme, tres sistemes d'opressió que han estat els grans contribuents de la intersecció d'emergències. Un pacte verd que busqui transformacions profundes de l'economia ha de tenir en l'horitzó la desmercantilització, despatriarcalització i descolonització, i es podria reconèixer dins d'aquests principis bàsics:

Reconèixer i respectar els límits biofísics: no hi ha espai per a un sistema econòmic que proposa un creixement continu vinculat al consum de grans quantitats de materials i energia. És necessari i inevitable decreïxer en l'ús, transformació i consum d'energia i materials.

Reconèixer, visibilitzar i valorar l'esfera dels treballs reproductius com a element central de la cura a la vida. La COVID-19 n'ha fet aflorar la importància i la centralitat que haurien de tenir en un nou model econòmic.

Avaluar i reconsiderar les propostes que exigeixen un aprofundiment de les relacions colonials amb tercers països o territoris per servir a la transició ecològica del Nord global. Un impuls massiu de les tecnologies verdes i la digitalització, com es proposa a Europa, tindria efectes devastadors més enllà de les pròpies fronteres.

Aquests principis, que estan interconnectats, s'han de combinar amb noves aliances prioritàries amb el sector de la salut i el treball, però també amb el món local i el municipalisme social, amb el món rural i amb sectors com el de l'economia social i solidària.

Per a algunes persones pot sorgir la pregunta de si el que aquí s'exposa té alguna cosa de nou. Segurament no gaire. Es tracta més aviat d'un exercici de recopilació, enumeració i priorització. El que és realment nou és el context que estem vivint, un context inusitat, incert i canviant en el qual les finestres d'oportunitat s'obren i es tanquen a gran velocitat. Potser alguna d'aquestes finestres és l'esquerda que buscàvem per canviar alguna cosa, i potser l'espai que obre el concepte de "pacte verd" no és més que un marc de debat polític sobre qüestionis ecologistes i de transformació social. No podem ser ni ingènues ni autocomplaents, la dificultat és màxima però, alhora, podem tenir la convicció que el diagnòstic és cada vegada més compartit i que redoblar esforços d'incidència política, articulació i mobilització en el període de recuperació econòmica pot tenir fruits. En aquest moment, cada segon compta.

Quadre 6.

Però llavors, quina és l'alternativa?

Encara que estigui una mica fora del to de la resta del llibre, ens semblava interessant i necessari dedicar unes línies a aquesta qüestió més teòrica i reflexiva: com abordar la pregunta de les alternatives, una demanda recurrent quan s'exerceix el pensament crític sobre qualsevol tema.

El col·lectiu The Corner House va publicar el 2013 *Energías alternativas: sondeando el territorio*, una font inspiradora que es pregunta aquesta mateixa qüestió. Segons els autors, la pregunta “Quina és la seva alternativa?” és llançada sovint com una pregunta trampa. En el mateix sentit, el filòsof eslovè Slavoj Žižek afirma que quan es pregunta “però quina és la seva alternativa?” es busca precisament eludir la resposta tancant una exclamació alliçonadora: “Digue-ho en els meus termes o calla!”²⁰².

Potser és veritat que els defensors del “pla A” busquen atrapar el pensament crític i deslegitimar el “pla B” com a acció d'autodefensa, de deslegitimació i d'atac interessat. Així mateix, existeixen persones que no rebutgen el missatge crític però que, travessades per la por o la sensació de vulnerabilitat, necessiten una resposta tranquil·litzadora que traci una resolució ràpida o un horitzó d'esperança. En aquest mateix grup, també hi ha les que senten la necessitat imperiosa i urgent d'actuar. Aquesta sensació d'urgència es veu acrescuda per les evidències científiques que donen un marge molt curt d'acció abans d'arribar als llindars de no retorn. L'efecte d'intranquil·litat i de necessitat de resolució ràpida pot provocar que el missatge del discurs crític s'esvaeixi com a mecanisme de defensa o supervivència, o que s'instal·li en nosaltres sense que tinguem les eines per a treballar-ho.

S'ha escrit molt de sobre l'efecte mobilitzador o paralitzador d'aquestes emocions i, per regla general, es confirma que no donem l'espai suficient a un exercici arriscat i contracultural^{LI}: deixar-nos sentir la por, la ràbia i la vulnerabilitat perquè poden ser motor de canvi i, des d'aquí, es poden construir mirades transformadores. Aquest “deixar sentir” pot ser un bon exercici per fer col·lectivament amb un acompanyament des de disciplines com la democràcia profunda o el treball de processos²⁰².

Les alternatives que ens resituïen dins dels marges dels límits biofísics i alhora ens endinsin en el canvi cultural cap a la desmercantilització, despatriarcalització i descolonització no tenen receptes màgiques, ni fórmules senzilles, ni respostes úniques, homogènies o totalment precises. I, sobretot, les alternatives a propostes com el Pacte Verd Europeu no es dibuixen tan sols en un paper o en una taula de debat. El fet de reconèixer aquesta complexitat multidimensional no resulta, en cap cas, que es vulgui eludir la resposta a “quina és l'alternativa?”. Si tenim la certesa i la consciència que la pregunta és complexa, la resposta també ho ha de ser i ha d'explorar aquesta complexitat.

LI La contracultura són els valors, tendències i formes socials oposades als establerts en una societat.

10. Reflexions finals

La redacció d'aquest llibre es va iniciar a començament de 2020 i es tanca el mateix any. Tot apuntava al fet que el 2020 havia de ser "l'any del clima" perquè el 2019 havia estat l'avantsala perfecta. Es van crear xarxes internacionals d'activistes, es van organitzar accions de tota mena i manifestacions històriques. El canvi climàtic va escalar posicions en l'agenda política, es van formular lleis i declaracions d'emergència climàtica, i els mitjans de comunicació van prestar una atenció inusitada.

Aquí va arribar el primer error de càlcul: l'any 2020 no serà recordat com l'any del clima. Al principi, ens semblava extremadament rellevant posar damunt de la taula una lectura crítica del Pacte Verd Europeu pel seu continuisme acrític amb el paradigma del creixement, pels impactes que podia generar fora de les fronteres dels estats membres i per la quantitat de diners que s'invertirien en aquesta "obra verda". De fet, posar al mateix nivell Ocasio-Cortez, Bernie Sanders o Ursula von der Leyer al costat d'altres pactes verds construïts des de baix era un exercici intencionat per mostrar propostes que anaven a les causes dels problemes del segle XXI. Però quan va arribar la pandèmia, el pacte verd va desaparèixer del mapa.

Semblava que el crit de “salvem l’economia!” seria una carta blanca per dilatar l’ambició climàtica i tornar a subordinar les necessitats ambientals i socials als rescats de l’economia. El “massa gran per caure” tornava a sobrevolar els caps de la classe política a Europa. La crítica i la denúncia, llavors, s’havien de dirigir cap al rescat d’una “economia grisa”. El text d’aquest llibre estava caducat i sentenciat.

Encara que, una altra vegada, ens vam tornar a equivocar. El 2020 no serà l’any del clima, però tampoc de la “recuperació grisa”, almenys en la retòrica institucional. Les accions preses des de les institucions europees han revitalitzat i projectat el Pacte Verd Europeu com la recuperació per a una modernització verda i digital de l’economia. A la Unió Europea, l’aposta també és un acte d’autoafirmació per tenir un lideratge més gran en el panorama internacional. Llavors sí, valia la pena treure el llibre del calaix i reinterpretar-lo en temps de pandèmia. Hi ha coses que ja s’afirmaven que continuen estant en vigor, potser amb més força: la inconsistència i incoherència del creixement verd, els límits biofísics de les matèries primeres crítiques, les estructures financeres, etc. Altres temes són més nous: els nous fons carregats de milions, el “consens verd” més ampli d’actors centrals en el capitalisme, la digitalització exprés del treball, etc. i, el més important, l’acceleració de totes les propostes.

El Pacte Verd Europeu s’ha convertit en l’estratègia per a la recuperació verda, un impuls accelerat d’una agenda verda i digital que, sorprenentment, no ha après res del que estem sofrint amb el virus. No es tractava de reforçar la salut i la sanitat? No hem experimentat els riscos de les cadenes globals de subministrament? No hem vist que hi ha treballs invisibles que són essencials i socialment necessaris? Hi ha una infinitat de preguntes a les quals no contesten ni el pacte ni la recuperació.

De fet, encara hi ha més qüestions: ens volem recuperar a costa de quina i de qui? L’eurocentrisme passa per alt els impactes del pacte en poblacions en situació de vulnerabilitat de Congo, Indonèsia, Bolívia, Xile, Argentina i un llarg etcètera. Fins i tot ignora deliberadament els límits de les reserves del cobalt, liti, níquel, neodimi o disprosi. Tampoc resol aquest

futur digital que comporta treballs especialitzats altament masculinitzats i amb grans empreses preparant la substitució de persones per màquines.

Amb tot això, i reconeixent que els anys que estan per venir no s'auguren ni fàcils ni senzills, haurem de redoblar esforços i redoblar cures. Davant de tant de verd de mirada miop i interessada, no sabem si convocar-nos sota la construcció de pactes verds, ecosocials, ecofeministes, per guanyar la vida, per la vida, per la transició justa, etc.; serà el cop d'efecte que necessitem. La tasca és enorme, però és la que ens toca emprendre. Ja sabem que el segle XXI era el segle dels grans reptes globals, però sembla que la pandèmia s'obstina a repetir-nos-ho cent vegades.

Si volem ser protagonistes del nostre futur,
la disputa comença ara.

GREEN NEW DEAL E E

Bibliografia

- 1 Beuret, N., "Containing climate change: The new governmental strategies of catastrophic environments", *Environment and Planning E: Nature and Space*, 0 (0), 2020, p. 1-20. <https://doi.org/10.1177/2514848620902384>
- 2 Rose, N. E., "Put to work: the WPA and public employment in the Great Depression", *Monthly Review Press* (2nd ed.), 2009, Nova York.
- 3 Mastini, R.; Kallis, G.; Hickel, J., "A Green New Deal without growth?", *Ecological Economics*, 179, 2021, 106832.
<https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106832>
- 4 Elliott, L.; Hines, C.; Juniper, T.; Leggett, J.; Lucas, C.; Murphy, R.; Pettifor, A.; Secrett, Ch.; Simms, A., "A Green New Deal Joined-up policies to solve the triple crunch of the credit crisis, climate change and high oil prices", *Policy*, 2008, p. 1-48. Recuperat de www.neweconomics.org
- 5 Shcepelmann, P.; Stock, M.; Koska, T.; Schüle, R.; Reutter, O., *A Green New Deal for Europe: Towards green modernization in the face of crisis*, vol. 1, 2009. Recuperat de http://archive.gef.eu/fileadmin/user_upload/GEF_GND_for_Europe_publication_web.pdf
- 6 Barbier, E. B., *Rethinking the Economic Recovery: A Global Green New Deal* (UNEP, ed.), 2009. Recuperat de <https://www.cbd.int/development/doc/UNEP-global-green-new-deal.pdf>

7 *Recognizing the duty of the Federal Government to create a Green New Deal*, H. Res.109, 116th Cong., 1st Sess., 7 de febrer de 2019.

<https://www.congress.gov/116/bills/hres109/BILLS-116hres109ih.pdf>

8 Mastini, R.; Kallis, G.; & Hickel, J., "A Green New Deal without growth?", *Ecological Economics*, 179, 2021, 106832.

<https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106832>

9 *Recognizing the duty of the Federal Government to create a Green New Deal*, H. Res.109, 116th Cong., 1st Sess., 7 de febrer de 2019.

<https://www.congress.gov/116/bills/hres109/BILLS-116hres109ih.pdf>

10 Alexandria Ocasio-Cortez for Congress, *GND. The Green New Deal*, 2019.

Recuperat de <https://www.ocasiocortez.com/green-new-deal>

11 Friends of Bernie Sanders, *Issues. The Green New Deal*, 2019.

Recuperat de <https://berniesanders.com/issues/green-new-deal>

12 Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (IPCC), *Calentamiento global de 1,5 °C*, 2019. *Resumen para responsables políticas*. Recuperat de https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/09/IPCC-Special-Report-1.5-SPM_es.pdf

13 Fridays For Future (s.d.), *Fridays For Future. Home page*.

Recuperat de <https://fridaysforfuture.org>

14 Extinction Rebellion (XR) (s.d.), *Extinction Rebellion. Home page*.

Recuperat de <https://rebellion.global>

15 By2020WeRiseUp (s.d.), *By 2020 We Rise Up. Home page*.

Recuperat de <https://by2020weriseup.net/en>

16 Comissió Europea, *A European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent*, 2020. Recuperat de https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

- 17 Labour for a Green New Deal, *The Green New Deal Explained*, 2019.
Recuperat de <https://www.labourgnd.uk/gnd-explained>
- 18 Democracy in Europe Movement (DiEM25), *Green New Deal for Europe*, abril de 2019. Recuperat de <https://www.gndforeurope.com/campaign>
- 19 Pacto Ecosocial del Sur, *Pacto Ecosocial del Sur. América Latina y Caribe*, 2020. Recuperat de <https://pactoecosocialdelsur.com>
- 20 The Red Nation, *The Red Deal: Indigenous Action to Save Our Earth*, 2020.
Recuperat de <https://therednation.org/about-maisha>
- 21 Women's Environment & Development Organization (WEDO), *Global Feminist Frameworks for Climate Justice Town Hall. Frameworks Reader*, setembre de 2020.
Recuperat de <https://wedo.org/wp-content/uploads/2020/09/Global-Feminist-Framework-Town-Hall-READER-FINAL.pdf>
- 22, 23 Mastini, R.; Kallis, G.; & Hickel, J., "A Green New Deal without growth?", *Ecological Economics*, 179, 2021, 106832.
<https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106832>
- 24 Temper, L.; Bliss, S., "A Green New Deal for an ecological economy. Introducing a series of proposals for a truly transformative GND", *Uneven Earth. Where the ecological meets the political*, 24 d'octubre de 2019.
Recuperat de <http://unevenearth.org/2019/10/a-green-new-deal-for-an-ecological-economy>
- 25 Climate Justice Alliance (s.d.), *CJA and the Green New Deal. Centering Front-line Communities in the Just Transition*.
Recuperat de <https://climatejusticealliance.org/gnd>
- 26 Feminist Green New Deal, *A Feminist Agenda for a Green New Deal*, setembre de 2019. Recuperat de <http://feministgreennewdeal.com/wp-content/uploads/2019/09/Feminist-GND-Kickstart-note-Final-Draft-9.20.2019.pdf>

- 27 Cohen, M.; MacGregor, S. Towards a Feminist Green New Deal for the UK. A Paper for the WBG Commission on Gender-Equal Economy, maig de 2020. Recuperat de <https://wbg.org.uk/wp-content/uploads/2020/05/Feminist-Green-New-Deal.pdf>
- 28 Women's Environment & Development Organization (WEDO), *Global Feminist Frameworks for Climate Justice Town Hall. Frameworks Reader*, setembre de 2020. <https://wedo.org/wp-content/uploads/2020/09/Global-Feminist-Framework-Town-Hall-READER-FINAL.pdf>
- 29 European Compost Network, EU Green Deal, 18 de desembre de 2019. Recuperat de <https://www.compostnetwork.info/eu-green-deal>
- 30 Comissió Europea, *The European Green Deal*, 2019. Recuperat de https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf
- 31 Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics (OCDE), *Quarterly GDP (indicator)*, 2020. Recuperat de <https://data.oecd.org/gdp/quarterly-gdp.htm>
- 32 Karjalainen, J.; Käkönen, M.; Luukanen, J.; Vehmas, J., *Energy models and Scenarios in era of Climate Change*. Turku: Finlan Futures Research Centre, 2014, p. 18. Recuperat de https://www.researchgate.net/figure/Absolute-and-relative-decoupling-resource-use-and-GDP-Raworth-2012b_fig4_276119218
- 33 Jackson, T.; Victor, P. A., Unraveling the claims for (and against) green growth. *Science*, 366(6468), 2019, p. 950-951. <https://doi.org/10.1126/science.aay0749>
- 34 Banc Mundial, *Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development*, 2012, Washington, D.C: Banco Mundial. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/6058>

35 Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient (PNUMA), *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication - A Synthesis for Policy Makers*, 2011. Recuperat de https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/126GER_synthesis_en.pdf

36 Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics (OCDE), *Hacia el crecimiento verde. Un resumen para los diseñadores de políticas*, maig de 2011.
Recuperat de <http://www.oecd.org/greengrowth/49709364.pdf>

37 Comissió Europea, *The European Green Deal*, 2019. Recuperat de https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf

38 Laurent, E. , “The European Green Deal: Bring back the new”, *OFCE Policy Brief*, 63, 2020. Recuperat de <https://www.ofce.sciences-po.fr/pdf/pbrief/2020/OFCEpbrief63.pdf>

39, 40 Le Quéré, C.; Andrew, R. M.; Friedlingstein, P. et. al., “Global Carbon Budget 2018”, *Earth Syst. Sci. Data*, vol. 10, 2018, p. 2141-2194.
<https://doi.org/10.5194/essd-10-2141-2018>

41 Dades de Eurostat, Extra-EU trade by partner. <https://ec.europa.eu/eurostat>

42 Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics (OCDE), *Green Growth Indicators 2017*, 2017. <https://doi.org/10.1787/9789264268586-en>

43 Wiedmann, T. O.; Schandl, H.; Lenzen, M.; Moran, D.; Suh, S.; West, J.; Kanemoto, K., “The material footprint of nations”, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 112(20), 2015, p. 6271-6276.
<https://doi.org/10.1073/pnas.1220362110>

- 44 Agència Europea de Medi Ambient, *The European environment-state and outlook 2020. Knowledge for transition to a sustainable Europe*, 2019.
Recuperat de <https://www.eea.europa.eu/publications/soer-2020>
- 45 Comissió Europea [nota de premsa], *State of the Union: Commission raises climate ambition and proposes 55% cut in emissions by 2030*, 17 de setembre de 2020. Recuperat de https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_20_1599/IP_20_1599_EN.pdf
- 46 Sánchez Nicolás, E., “EU leaders agree on 55% climate target for 2030”. *EUObserver*. Green Deal, 11 de desembre 2020. Recuperat de <https://euobserver.com/green-deal/150364>
- 47 Sadorsky, P., “Energy Related CO₂ Emissions before and after the Financial Crisis”. *Sustainability*, 12(9), 3867, maig de 2020.
Recuperat de <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/9/3867/pdf>
- 48 Le Quéré, C.; Andrew, R. M.; Friedlingstein, P. et. al., “Global Carbon Budget 2018”, *Earth Syst. Sci. Data*, vol. 10, 2018, p. 2141-2194.
<https://doi.org/10.5194/essd-10-2141-2018>
- 49 Le Quéré, C.; Jackson, R. B.; Jones, M. W.; Smith, A. J. P. et. al., “Temporary reduction in daily global CO₂ emissions during the COVID-19 forced confinement”, *Nature Climate Change*, 10(7), 2020, p. 647-653.
<https://doi.org/10.1038/s41558-020-0797-x>
- 50 Myllyvirta, L., “Analysis: Coronavirus temporarily reduced China’s CO₂ emissions by a quarter”, *CarbonBrief*. *Clear on Climate*, 19 de febrer de 2020.
<https://www.carbonbrief.org/analysis-coronavirus-has-temporarily-reduced-chinas-co2-emissions-by-a-quarter>
- 51 Ritchie, H., “Carbon intensity in China’s recent history - Politics matters a lot in achieving both prosperity and sustainability”, *Our World in Data*, 11 de maig de 2017. <https://ourworldindata.org/chinese-turbulence-how-periods-of-political-reform-affect-the-carbon-intensity-of-economies>

- 52 Global Carbon Atlas [mapa interactivo], Global Carbon Atlas Project, 2014.
<http://www.globalcarbonatlas.org/en/content/welcome-carbon-atlas>
- 53 Agencia Europea de Medio Ambiente, *The European environment-state and outlook 2020. Knowledge for transition to a sustainable Europe*, 2019.
Recuperat de <https://www.eea.europa.eu/publications/soer-2020>
- 54 Hickel, J.; Kallis, G., "Is Green Growth Possible?", *New Political Economy*, 25(7576), 2020, p. 1-18. <https://doi.org/10.1080/13563467.2019.1598964>
- 55 Schandl, H.; Hatfield-Dodds, S.; Wiedmann, T. et. al., "Decoupling global environmental pressure and economic growth: scenarios for energy use, materials use and carbon emissions", *Journal of Cleaner Production*, 132, 2016, p. 45-56.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.06.100>
- 56 Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (IPCC), *Special Report on Emission Scenarios*, 2000. Recuperat de
https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/emissions_scenarios-1.pdf
- 57 Hickel, J.; Kallis, G., "Is Green Growth Possible?", *New Political Economy*, 25(7576), 2020, p. 1-18. <https://doi.org/10.1080/13563467.2019.1598964>
- 58 Molina, M., "Propuestas post confinamiento a debate: Teletrabajo, movilidad sostenible y uso consciente de Internet", *Opciones*, 6 de juliol de 2020. Recuperat de <https://opcions.org/es/consumo/debat-teletreball-mobilitat-internet>
- 59 Villagordo, A., "El impacto ambiental de la nube", *Opciones*, 10 d'octubre de 2017. Recuperat de
<https://opcions.org/es/articulo/el-impacto-ambiental-de-la-nube>
- 60 Cook, G., *Clicking Clean: Who is Winning the Race to Build a Green Internet?*, 2017. Recuperat de
<http://www.clickclean.org/downloads/ClickClean2016%20HiRes.pdf>

- 61 Schandl, H. et al., “Decoupling global environmental pressure and economic growth: scenarios for energy use, materials use and carbon emissions”, *Journal of cleaner production*, 132, 2016, p. 4556.
- 62 Ditttrich, M. et al., *Green economies around the world: implications of resource use for development and the environment*. Viena: SERI, 2012.
- 63 Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient (PNUMA), *Assessing Global Resource Use: A systemic approach to resource efficiency and pollution reduction*, 2017. Recuperat de <https://www.resourcepanel.org/file/904/download?token=Yvoil2o6%0D%0A>
- 64 Degrowth (s.d.), *¿Qué es el decrecimiento?* Recuperat de <https://www.degrowth.info/es/que-es-el-decrecimiento>
- 65 Unceta, K. (2014). *Desarrollo, postcrecimiento y buen vivir. Debates e interrogantes*. Recuperat de <http://filosofiadeldelbuenvivir.com/wp-content/uploads/2015/02/Desarrollo-postcrecimiento-y-Buen-Vivir-2014.pdf>
- 66 Max-Neef, M. A., *Desarrollo a escala humana. Conceptos, aplicaciones y algunas reflexiones*, 1993. Recuperat de https://www.max-neef.cl/descargas/Max_Neef-Desarrollo_a_escala_humana.pdf
- 67 Boele van Hensbroek, R.; Brown, S.; Burton, T. et. al., *Our people, our country, our future. Living Standards Framework: Introducing the dashboard*, 2018. Recuperat de <https://www.treasury.govt.nz/sites/default/files/2018-11/lsf-introducing-dashboard-dec18.pdf>
- 68 Comissió Europea, *The European Green Deal*, 2019. Recuperat de https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf

69 Eurostat, “Import dependency by main material category, EU-28, 2000-2017”, Eurostat Statistics Explained, 1 d’abril de 2019. Recuperat de [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Import_dependency_by_main_material_category_EU-28_2000-2017_\(%25_of_EU_imports_in_total_materials_made_available_to_EU-28_economy\).png&oldid=395938](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Import_dependency_by_main_material_category_EU-28_2000-2017_(%25_of_EU_imports_in_total_materials_made_available_to_EU-28_economy).png&oldid=395938)

70 Comissió Europea, *Energy Union*, 20 d’octubre de 2020. Recuperat de https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/energy-union_en

71 Pérez, A., *La trampa global del gas: Un puente al desastre*, 2017. Recuperat de <https://odg.cat/publicacio/parany-gas-desastre/>

72 Pérez, A., “Las personas refugiadas frente a la seguridad energética europea”, *elDiario.es* (blogs), 26 de desembre de 2016. Recuperat de https://www.eldiario.es/ultima-llamada/personas-refugiadas-seguridad-energetica-europea_132_3665523.html

73, 74 Comissió Europea, *Report on Critical Raw Materials and the Circular Economy*, 2018. Recuperat de https://www.strategicminerals.com/38/activos/texto/strategiwdpastbd_pdf_0216-zYlwrcuN5Xt8SVnw.pdf

75 European Commission, *The European Green Deal*, 2019. Recuperat de https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf

76, 77, 78 Dominish, E.; Florin, N.; Teske, S., *Responsible Minerals Sourcing for Renewable Energy*, 2019. Recuperat de https://www.earthworks.org/cms/assets/uploads/2019/04/MCEC_UTS_Report_lowres-1.pdf

79 War on Want; London Mining Network, *A Just(ice) Transition is a Post-Extractive Transition. Centering the extractive frontier in climate justice*, 2019. Recuperat de <https://londonminingnetwork.org/wp-content/uploads/2019/09/Post-Extractivist-Transition-report-2MB.pdf>

80 U.S. Geological Survey, *Mineral Commodity Summaries 2020*, 2020.

Recuperat de <https://doi.org/10.3133/mcs2020>

81 CODELCO, *Recursos y reservas minerales*, 2016.

<https://doi.org/10.11565/oe.vi38.219>

82 Shedd, K. B., "Cobalt", U.S. Geological Survey. *Mineral Commodity Summaries*, 2020, p. 50-51. Recuperat de

<https://pubs.usgs.gov/periodicals/mcs2020/mcs2020-cobalt.pdf>

83 McRae, M. E., "Nickel". *U.S. Geological Survey, Mineral Commodity Summaries*, 2020. Recuperat de

<https://www.usgs.gov/centers/nmic/nickel-statistics-and-information>

84 Jaskula, B. W., "Lithium", U.S. Geological Survey. *Mineral Commodity Summaries*, 2020, p. 98-99. Recuperat de

<https://pubs.usgs.gov/periodicals/mcs2020/mcs2020-lithium.pdf>

85, 86 Dominish, E.; Florin, N.; Teske, S. (2019). *Responsible Minerals Sourcing for Renewable Energy*, 2019. Recuperat de https://www.earthworks.org/cms/assets/uploads/2019/04/MCEC_UTS_Report_lowres-1.pdf

87 Environmental Justice Atlas (s.d.), *EJAtlas – Global Atlas of Environmental Justice*. Recuperat de <https://ejatlas.org>

88 Maroun, C., *Cobalt Mining in Bouazar and workers' struggle, Morocco*, 18 d'agost de 2019. Recuperat de

<https://ejatlas.org/conflict/illegal-animal-trafficking-iraq>

89 Campaña Global per Desmantellar el Poder de les Transnacionals

Transnational Institute; Amigos de la Tierra Internacional, *Glencore-Katanga Mining Ltd., Democratic Republic of Congo (DRC)*, 19 de febrer de 2019. Recuperat de

<https://ejatlas.org/conflict/glencore-katanga-mining-ltd-in-the-democratic-republic-of-congo-drc>

- 90 Campaña Global per Desmantellar el Poder de les Transnacionals; Transnational Institute; Centre for Trade Policy and Development (CTPD), *PPT case: Glencore copper and cobalt mining, Zambia*, 18 d'agost de 2019. Recuperat de <https://ejatlas.org/conflict/glencore-in-zambia>
- 91 Glynn, T.; ICTA-UAB, *Karonsi'e Dongi people and Vale mine in Sorowako, Sulawesi, Indonesia*, 18 d'agost de 2019. Recuperat de <https://ejatlas.org/conflict/karonsie-dongi-people-and-vale-mine-in-sorowako-sulawesi-indonesia>
- 92 Pérez, M.A., *Extracción de Litio en el Salar de Uyuni, Bolivia*, 18 d'agost de 2019. Recuperat de <https://ejatlas.org/conflict/extraccion-de-litio-en-el-salar-de-uyuni-bolivia>
- 93 Environmental Justice Atlas (s.d.), *EJAtlas – Global Atlas of Environmental Justice*. Recuperat de <https://ejatlas.org>
- 94 Global Witness, *Defending tomorrow. The climate crisis and threats against land and environmental*, 2020. Recuperat de https://www.globalwitness.org/documents/19938/Defending_Tomorrow_EN_high_res_-_July_2020.pdf
- 95 EFE, “Más de 1.500 activistas ambientales han sido asesinados en los últimos 15 años”, *elPeriódico* (Sociedad), 6 d'agost de 2019. Recuperat de <https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20190805/mas-1500-activistas-ambientales-asesinados-15-anos-7583295>
- 96 Keating, D., “Europe looks home for new mining opportunities”, *Euractiv.com*, 8 de gener de 2020. Recuperat de <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/europe-looks-home-for-new-mining-opportunities>

- 97 Gascón Alonso, R., “Guerra comercial China-EE. UU.: ¿hacia dónde se dirige?”, *cincodias.elpais.com*, 14 d’octubre de 2020. Recuperat de https://cincodias.elpais.com/cincodias/2020/10/13/opinion/1602581668_605006.html
- 98 Comissió Europea, *Report on Critical Raw Materials in the Circular Economy*, 2018. Recuperat de <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d1be1b43-e18f-11e8-b690-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-80004733>
- 99 Comissió Europea, *The European Green Deal*, 2019. Recuperat de https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf
- 100 Comissió Europea, *European industrial strategy*, 10 de març de 2020. Recuperat de https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-industrial-strategy_en#transforming-our-industry
- 101 Banc Europeu d’Inversions, *EIB energy lending policy. Supporting the energy transformation*, 2019. Recuperat de https://www.eib.org/attachments/strategies/eib_energy_lending_policy_en.pdf
- 102 MIREU (s.d.), “Mining and Metallurgy Regions of EU”, Home page. Recuperat de <https://mireu.eu>
- 103 Cole, L., “Breaking new ground: The EU’s push for raw materials sovereignty”, *Euractiv.com*, 18 de novembre de 2019. Recuperat de <https://www.euractiv.com/section/circular-economy/news/breaking-new-ground-the-eus-push-for-raw-materials-sovereignty>
- 104 Comissió Europea [nota de premsa], *EU takes legal action against export restrictions on Chinese raw materials*, 19 de juliol de 2016. Recuperat de https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_2581

- 105 Environmental Justice Atlas (s.d.), *EJAtlas – Global Atlas of Environmental Justice*. Recuperat de <https://ejatlas.org>
- 106 Martín-Sosa, S. (coord.), *Resistencia global al fracking. El despertar ciudadano ante la crisis climática y democrática*, Madrid, Libros en Acción, 2015.
- 107 Pérez, A., *La trampa global del gas: Un puente al desastre*, 2017. Recuperat de <http://www.odg.cat/ca/publication/lilibre-parany-global-gas>
- 108 “¿Quién debe a quién?” (coord.), *Vivir en deudocracia. Iban un portugués, un irlandés, un griego y un español...* Barcelona, Icaria Editorial, 2015. Recuperat de https://odg.cat/wp-content/uploads/2014/06/vivir_en_deudocracia.pdf
- 109 Wheatley, J.; Cotterill, J., “African debt to China: ‘A major drain on the poorest countries’”, *Financial Times*, 26 d’octubre de 2020. Recuperat de <https://www.ft.com/content/bd73a115-1988-43aa-8b2b-40a449da1235>
- 110 Fons Monetari Internacional (FMI) [nota de premsa], *Republic of Mozambique : Request for Disbursement Under the Rapid Credit Facility; Staff Report; and Statement by the Executive Director for the Republic of Mozambique*, 20(141), 2020. Recuperat de <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2020/English/1MOZEA2020001.ashx>
- 111 Moore, J., & Pérez-Rocha, M., *Casino del extractivismo: las empresas mineras apuestan con la vida y la soberanía de América Latina usando el arbitraje supranacional*, 2019. Recuperat de <https://ips-dc.org/wp-content/uploads/2019/06/ISDS-Mining-Latin-America-Report-Formatted-SPANISH.pdf>
- 112 No Tratados de Comercio e Inversión, *La UE firma uno de los tratados más peligrosos tras 20 años de negociaciones*, 2 de juliol de 2019. Recuperat de <https://www.noalttip.org/firma-tratado-mercosur>

113 Emerging Europe, “What can emergint Europe expect from the EU’s Viet-nam Trade deal?”, *Emerging Europe. Business*, 14 de febrer de 2020. Recuperat de <https://emerging-europe.com/business/what-can-emerging-europe-expect-from-the-eus-vietnam-trade-deal>

114 Center for International Environmental Law (CIEL), *CETA Threatens EU Member States. Mining*, 2018. Recuperat de https://www.ciel.org/wp-content/uploads/2018/03/CIEL_CETA-mining_March2018.pdf

115 Darby, M., “Coal generator uses investment treaty to fight Netherlands coal phaseout”, *Climate Home News*, 21 de maig de 2020. Recuperat de <https://www.climatechangenews.com/2020/05/21/uniper-uses-investment-treaty-fight-net-herlands-coal-phaseout>

116 War on Want; London Mining Network, *A Just(ice) Transition is a Post-Extrative Transition. Centering the extractive frontier in climate justice*, 2019. Recuperat de <https://londonminingnetwork.org/wp-content/uploads/2019/09/Post-Extractivist-Transition-report-2MB.pdf>

117 Amigos de la Tierra Europa, *Sufficiency: Moving Beyond the Gospel of Eco-Efficiency*, 2018. Recuperat de http://www.foeeurope.org/sites/default/files/resource_use/2018/foee_sufficiency_booklet.pdf

118 CEEWeb, *Energy Budget Scheme for Europe*, 2016. Recuperat de http://www.ceeweb.org/wp-content/uploads/2017/02/EBS_2016_en.pdf

119 War on Want; London Mining Network, *A Just(ice) Transition is a Post-Extrative Transition. Centering the extractive frontier in climate justice*, 2019. Recuperat de <https://londonminingnetwork.org/wp-content/uploads/2019/09/Post-Extractivist-Transition-report-2MB.pdf>

120 Comissió Europea [nota de premsa], *Europe’s moment: Repair and prepare for the next generation*, 27 de maig de 2020. Recuperat de https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_940

121, 122 Comissió Europea, *Jobs and economy during the coronavirus pandemic*, Coronavirus response, 13 de maig de 2020. Recuperat de https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic_en

123 Comissió Europea [nota de premsa], *Coronavirus: Commission proposes to activate fiscal framework's general escape clause to respond to pandemic*, 20 de març de 2020. Recuperat de https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_499

124 War on Want; London Mining Network, *A Just(ice) Transition is a Post-Extractive Transition. Centering the extractive frontier in climate justice*, 2019. Recuperat de <https://londonminingnetwork.org/wp-content/uploads/2019/09/Post-Extractivist-Transition-report-2MB.pdf>

125 Observatori del Deute en la Globalització (ODG), *Big corporations profiting from ECB's Covid19 emergency program PEPP*, 2 de juny de 2020. Recuperat de <https://odg.cat/en/mapes/corporations-ecb-pepp>

126 Scherer, N.; Pérez, A., "La COVID19 y el rescate de las empresas del IBEX-35, 12 de maig de 2020", Crític [Opinió], 12 de maig de 2020. Recuperat de <https://www.elcritic.cat/opinio/la-covid-19-y-el-rescate-de-las-empresas-del-ibex-35-57042>

127 Banc Central Europeu, *Pandemic emergency purchase programme (PEPP) Questions & Answers*, 2 d'abril de 2020. Recuperat de <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/pepp/html/pepp-qa.en.html>

128 Banc Central Europeu, *Corporate sector purchase programme (CSPP) – Questions & Answers*, 8 d'abril de 2020. Recuperat de <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/omt/html/cspp-qa.en.html>

129 Free Fossil Politics, *Polluters profiting from pandemic bailouts:How the fossil fuel industry is using the COVID-19 crisis to capture public funds and lock in dirty energy*, octubre de 2020. Recuperat de

http://www.fossilfreepolitics.org/FFP_Covid_report_v5-pages.pdf

130 Banc Europeu d'Inversions. (2020, març 16). *EIB Group will rapidly mobilise up to EUR 40 billion to fight crisis caused by Covid-19 and calls on Member States to set up a further guarantee for SME and mid-cap support from EIB Group and national promotional Banks*. Press release. Recuperat de

<https://www.eib.org/en/press/all/2020-086-eib-group-will-rapidly-mobilise-eur-40-billion-to-fight-crisis-caused-by-covid-19>

131 Banc Europeu d'Inversions [nota de premsa], *EIB Board approves €25 billion Pan-European Guarantee Fund in response to COVID-19 crisis*, 26 de maig de 2020. Recuperat de

<https://www.eib.org/en/press/all/2020-126-eib-board-approves-eur-25-billion-pan-european-guarantee-fund-to-respond-to-covid-19-crisis>

132 Banc Europeu d'Inversions, *EIB energy lending policy. Supporting the energy transformation*, novembre de 2019. Recuperat de

https://www.eib.org/attachments/strategies/eib_energy_lending_policy_en.pdf

133 Banc Europeu d'Inversions, *EIB Group Climate Bank Roadmap 2021-2025*, 15 de juny de 2020. Recuperat de

https://www.euractiv.com/wp-content/uploads/sites/2/2020/06/final_eib_group_cbr_position_paper_15_06_2020.pdf

134 elEconomista.es. “Alemania se prepara para nacionalizar empresas si el impacto del Coronavirus se descontrola”, *elEconomista.es* [Economía], 20 de març de 2020. Recuperat de <https://www.eleconomista.es/economia/noticias/10429227/03/20/Alemania-se-prepara-para-nacionalizar-empresas-si-el-impacto-del-Coronavirus-se-descontrola.html>

- 135 Martos, A., “La producción de coches en España salva el año gracias a los nuevos modelos”, *Cinco Días* [Motor], 24 de gener de 2020. Recuperat de https://cincodias.elpais.com/cincodias/2020/01/23/companias/1579778720_044430.html
- 136 Redacció El Confidencial, “Francia anuncia un paquete de ayudas de 15.000 millones para el sector aeronáutico”, *El Confidencial*, 9 de juny de 2020. Recuperat de https://www.elconfidencial.com/economia/2020-06-09/francia-paquete-ayudas-sector-aeronautico_2631263
- 137 Queralt, R. “El Gobierno aprueba el rescate de Air Europa por 475 millones”, *La Vanguardia* [Economía], 3 de novembre de 2020. Recuperat de <https://www.lavanguardia.com/economia/20201103/49199111117/gobierno-aprueba-rescastar-air-europa.html>
- 138 Gobierno de España, *Fondo de apoyo a la solvencia a empresas estratégicas. Consejo de Ministros*, 21 de juliol de 2020. Recuperat de <https://www.lamoncloa.gob.es/consejodeministros/Paginas/enlaces/210720-fondo-empresas.aspx>
- 139 LM/Agencias, “El Gobierno impedirá que inversores extranjeros se hagan con empresas españolas por las caídas en bolsa”, *Libre Mercado*, 17 de març de 2020. Recuperat de <https://www.libremercado.com/2020-03-17/estado-de-alarma-gobierno-blindara-empresas-espanolas-opa-caida-bolsa-1276654140>
- 140 Hernández, M. (2020, març 17). El Gobierno blind a las cotizadas españolas de posibles opas por la caída de sus acciones por el virus. *El Mundo* [Economía]. Recuperat de <https://www.elmundo.es/economia/empresas/2020/03/17/5e70f4abfdddf5f1c8b4656.html>

141 Jiménez, M., “Luis Gallego: ‘Es muy impresionante ver todos los aviones en tierra’”, *El País* [Los empresarios frente a la crisis (VII)], 28 de juny de 2020. Recuperat de <https://elpais.com/economia/los-empresarios-frente-a-la-cri-sis/2020-06-27/luis-gallego-es-muy-impresionante-ver-todos-los-avio-nes-en-tierra.html>

142 *Der Tagesspiegel* [Redacció], “Verhandlungen über Corona-Sparplan. 22.000 Stellen bei der Lufthansa in Gefahr”, *Der Tagesspiegel*, 11 de juny de 2020. Recuperat de <https://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/verhandlungen-ueber-corona-sparplan-22-000-stellen-bei-der-lufthansa-in-gefahr/25906798.html>

143 EFE, “Lufthansa anuncia que peligran 22.000 puestos de trabajo debido a la pandèmia”, *elDiario.es*, 11 de juny de 2020. Recuperat de https://www.eldiario.es/economia/lufthansa-anuncia-peligran-puestos-pande-mia_1_6027384.html

144 Tejero, A., “Alemania y Francia centran sus ayudas a la automoción en el coche eléctrico”, *elEconomista.es*, 8 de juny de 2020. *Motor*. Recuperat de <https://www.eleconomista.es/ecomotor/motor/noticias/10591375/06/20/Alema-nia-y-Francia-centran-sus-ayudas-a-la-automocion-en-el-coche-electrico.html>

145 Rostek-Buetti, A., “Alemania: industria automotriz bajo presión por pandemia y transformación ecológica”, *DW. Made for Minds, El mundo*, 8 de setembre de 2020. Recuperat de <https://p.dw.com/p/3iAdH>

146 Martos, A., “La producción de coches en España salva el año gracias a los nuevos modelos”, *CincoDías* [Motor], 24 de gener de 2020. Recuperat de https://cincodias.elpais.com/cincodias/2020/01/23/compani-as/1579778720_044430.html

147 Benedito, I., “El Gobierno dará ayudas para la compra de coches de entre 800 y 5.000 euros”, *Expansión* [Banca], 16 de juny de 2020. Recuperat de <https://www.expansion.com/empresas/banca/2020/06/15/5ee719c5468aeb722f8b458b.html>

148 Cerezo, F., “Alemania no dará ayuda a la compra de coches con motor de combustión”, *El Mundo*, 4 de juny de 2020. Recuperat de <https://www.elmundo.es/motor/2020/06/04/5ed8c11cfdddfda998b464e.html>

149 Oxfam Intermón, “La hora del compromiso. Las empresas del Ibex 35 ante el reto de la pandemia”, *Informe de Oxfam Intermón*, 58, 2020. Recuperat de <https://cdn2.hubspot.net/hubfs/426027/Oxfam-Website/oi-informes/hora-compromiso-empresas-ibex-35-pandemia-covid.pdf>

150 Comissió Europea [Press Corner], *Questions and Answers: The proposed InvestUE Programme*, 29 de maig de 2020. Recuperat de https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_947

151 Climate Action Network Europe (CAN Europe), *EU Budget*, 2020. Recuperat de <http://www.caneurope.org/finance/eu-budget>

152 Parlament Europeu [European Parliament Research Service], *Visualising the proposed European Union 2021-2027 multiannual financial framework and the recovery instrument (Next Generation EU)*, novembre de 2020. Recuperat de <https://www.europarl.europa.eu/thinktank/infographics/mff2021-2027/index.html>

153 Comissió Europea, *Recovery plan for Europe*, 11 de novembre de 2020. Recuperat de https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/recovery-plan-europe/pillars-next-generation-eu_en

154 Chazan, G., “Coronavirus crisis prompts German rethink on Eurobonds”, *Financial Times. Coronavirus pandemic*, 6 d'abril de 2020. Recuperat de <https://www.ft.com/content/8da39299-b257-4e8f-9b83-a84a8930f1c1>

155 EuroEFE Bruselas, “La Comissió Europea emitará 900.000 millones de euros en bonos hasta 2026”, *Euractiv.es*, 21 d'octubre de 2020. Recuperat de <https://euractiv.es/section/economia-y-empleo/news/la-comision-europea-emiti-ra-900-000-millones-de-euros-en-bonos-hasta-2026>

156 Comissió Europea, Recovery and Resilience Facility – Grants allocation per Member State (2018 prices), juny 2020 Recuperat de: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/about_the_european_commission/eu_budget/recovery_and_resilience_facility_.pdf

157, 158 Comissió Europea [Press Corner], *Questions and answers: Commission presents next steps for €672.5 billion Recovery and Resilience Facility in 2021 Annual Sustainable Growth Strategy*, 17 de setembre de 2020. Recuperat de https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_1659

159 EY, *A Green Covid-19 Recovery and Resilience Plan for Europe Table of Contents*, 2020. Recuperat de <https://www.euractiv.com/wp-content/uploads/sites/2/2020/09/EY-Green-Recovery-Summary-report.pdf>

160 Hernanz, C., “Moncloa pide ayuda a las Big Four para llevar proyectos a Bruselas y no perder fondos UE”, *El Confidencial*, 18 de setembre de 2020. Recuperat de https://www.elconfidencial.com/empresas/2020-09-18/fondo-recuperacion-big-four-espana-moncloa_2753048

161 ELA. Euskal Sindikatua, *La trampa de los fondos europeos. Valoración del Mecanismo de Recuperación y Resiliencia*, 2020. Recuperat de <https://www.ela.eus/es/gabinete-de-estudios/noticias/el-gobierno-vasco-planea-destinar-los-fondos-europeos-a-las-multinacionales-y-oculta-que-conllevaran-recortes/20201010-mrr-gaztelaniaz.pdf>

162 Plataforma per una fiscalitat justa ambiental i solidària, *RESCATE FISCAL. Medidas de choque y propuestas de reforma estructural del sistema impositivo en tiempo de la COVID-19*, 2020. Recuperat de http://www.fiscalitajusta.cat/wp-content/uploads/Informe-mesures-fiscals-Covid-19_cast.pdf

163 Plataforma Auditoria Ciudadana de la Deuda (s.d.), *Plataforma Auditoria Ciudadana de la Deuda. Home page*. Recuperat de <https://auditoriaciudadana.net>

164 Forné, L. “La colaboración público-comunitaria para defender lo común”, La Hidra Cooperativa, 13 de març de 2020. Recuperat de <https://lahidra.net/la-colaboracion-publico-comunitaria-para-defender-lo-comun>

165 Comissió Europea, *Action Plan: Financing Sustainable Growth* COM/2018/097, 3 d'octubre de 2018. Recuperat de <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0097>

166 InfluenceMap (IM), *The EU's Sustainable Finance Taxonomy. An analysis of how business has sought to influence this key EU sustainable finance policy*, 2019. Recuperat de https://influencemap.org/site/data/000/434/IM_Taxonomy_Dec2019.pdf

167 Comissió Europea [Press Corner], *Questions and Answers: political agreement on an EU-wide classification system for sustainable investments (Taxonomy)*, 18 de desembre de 2019. Recuperat de https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_19_6804

168, 169 Fòrum Econòmic Mundial, *The Future of Jobs Report 2020*, 2020. Recuperat de http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf

170 Oxfam Intermón, “La hora del compromiso. Las empresas del Ibex 35 ante el reto de la pandemia”, *Informe de Oxfam Intermón*, 58, 2020. Recuperat de <https://cdn2.hubspot.net/hubfs/426027/Oxfam-Website/oi-informes/hora-compromiso-empresas-ibex-35-pandemia-covid.pdf>

171 The Economist [Redacció], “Leaders. The pandemic has shown that Amazon is essential –but vulnerable”, *The Economist*, 18 de juny de 2020. Recuperat de <https://www.economist.com/leaders/2020/06/18/the-pandemic-has-shown-that-amazon-is-essential-but-vulnerable>

172 Amazon [nota de premsa], *Amazon.com announces second quarter results*, 2020. Recuperat de https://s2.q4cdn.com/299287126/files/doc_financials/2020/q2/Q2-2020-Amazon-Earnings-Release.pdf

173 Herrera, S., “Fired Amazon Warehouse Workers Accuse Company of Retaliation, Which It Denies”, *Wall Street Journal*, 14 d’abril de 2020. Recuperat de <https://www.wsj.com/articles/fired-amazon-warehouse-workers-accuse-company-of-retaliation-which-it-denies-11586891334>

174 Social Register, *Beyond Digital Capitalism. New Ways of Living*, editat per Panitch, L.; Albo, G., 2021.:
<https://socialistregister.com/index.php/srv/article/view/34945>

175 Fòrum Econòmic Mundial, *Global Gender Gap Report 2020*, 2020.
Recuperat de http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf

176 Dades de: Eurostat, *Employment by sex, age and economic activity (from 2008 onwards, NACE Rev. 2) - 1 000 [lfsq_egan2]*

177 Institut Europeu de la Igualtat de Gènere, *Gender Equality Index*, 2020.
Recuperat de <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2019>

178, 179 González Reyes, L.; Almazán, A. et. al., *Escenarios de trabajo en la transición ecosocial 2020-2030*, 2019. Recuperat de <https://www.ecologistasenaccion.org/wp-content/uploads/2019/12/informe-escenarios-de-trabajo-WEB.pdf>

180 Dolan, K.; Lawless, J. L., *It Takes a Submission: Gendered patterns in the Pages of AJPS. American Journal of Political Science (AJPS)*, 20 d’abril de 2020.
Recuperat de <https://ajps.org/2020/04/20/it-takes-a-submission-gendered-patterns-in-the-pages-of-ajps>

181 Sáez, C., “¿Dónde están las científicas en la pandemia? La covid-19 las borra del mapa”, *El País* [Coronavirus], 31 d’agost de 2020. Recuperat de <https://elpais.com/ciencia/2020-08-31/donde-estan-las-cientificas-en-la-pandemia-la-covid-19-las-borra-del-mapa.html>

182 Pinho-Gomes, A. C.; Peters, S.; Thompson, K.; Hockham, C.; Ripullone, K.; Woodward, M.; Carcel, C., “Where are the women? Gender inequalities in COVID-19 research authorship”, *BMJ Global Health*, 5(7), 2020, p. 3-6. Recuperat de <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2020-002922>

183 OECD, *Focus on green recovery*, 2020. Recuperat de <https://www.oecd.org/coronavirus/en/themes/green-recovery>

184 Fons Monetari Internacional (FMI), *Climate Change. Green recovery*, 2020. Recuperat de <https://www.imf.org/en/Topics/climate-change/green-recovery>

185 Ewwind [Redacció], “European CEO Alliance emphasizes cross-industry collaboration to fight climate change”, Ewwind, 2 d'octubre de 2020. Recuperat de <https://www.ewwind.es/2020/10/02/european-ceo-alliance-emphasizes-cross-industry-collaboration-to-fight-climate-change/77539>

186 CorpWatch, *Greenwash Fact Sheet*, 2020. Recuperat de <https://corpwatch.org/article/greenwash-fact-sheet>

187 Hart, R., “Green Mining or Green Washing?: Corporate Social Responsibility and the Mining Sector in Canada”, *MiningWatch Canada*, (setembre), 1-7, 2012. Recuperat de <https://bit.ly/366udXi>

188 War on Want, London Mining Network, *A Just(ice) Transition is a Post-Extractive Transition. Centering the extractive frontier in climate justice*, 2019. Recuperat de <https://londonminingnetwork.org/wp-content/uploads/2019/09/Post-Extractivist-Transition-report-2MB.pdf>

189 Vale, *Sustainability. Carbon neutral*, 2020. Recuperat de <http://www.vale.com/brasil/EN/sustainability/Pages/carbonneutral.aspx>

190 Bousso, R.; Nasralla, S., “Shell sets emission ambition of net zero by 2050, with costumer help”, *Reuters*, 16 d'abril de 2020. Recuperat de <https://www.reuters.com/article/us-shell-emissions-idUSKCN21Y0MW>

191 Total., *Total adopts a new climate ambition to get to net zero by 2050*, 5 de maig de 2020. Recuperat de <https://www.total.com/media/news/to-tal-adopts-new-climate-ambition-get-net-zero-2050>

192 Redacció Reuters, *Occidental petroleum announces net-zero target for greenhouse gas emissions*. Reuters, 10 de novembre de 2020. Recuperat de <https://www.reuters.com/article/us-occidental-results/occidental-petroleum-caps-2021-spending-as-covid-19-hits-prices-idUSKBN27Q2NU>

193 BP [nota de premsa], *BP sets ambition for net zero by 2050, fundamentally changing organisation to deliver*, 12 de febrer de 2020. Recuperat de <https://www.bp.com/en/global/corporate/news-and-insights/press-releases/bernard-looney-announces-new-ambition-for-bp.html>

194 Repsol [nota de premsa], *Repsol will be a net zero emissions company by 2050*, 2019. Recuperat de <https://www.repsol.com/en/press-room/press-releases/2019/repsol-will-be-a-net-zero-emissions-company-by-2050.cshtml>

195 Comissió Europea, *A hydrogen strategy for a climate-neutral Europe*, 2020. Recuperat de https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/hydrogen_strategy.pdf

196 Spaes, J., “France launches tenders for hydrogen projects”, *PV Magazine*, 26 d'octubre de 2020. Recuperat de <https://www.pv-magazine.com/2020/10/26/france-launches-tenders-for-hydrogen-projects>

197 Nualart, J.; Rosas, M.; Pérez, A. *Smoke and mirrors. Why the climate promises of the Southern Gas Corridor don't add up*, 2018. Recuperat de <https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2018/02/smoke-mirrors-SGC.pdf>

198 Forné, L., “La colaboración público-comunitaria para defender lo común”, *La Hidra Cooperativa*, 13 de març de 2020. Recuperat de <https://lahidra.net/la-colaboracion-publico-comunitaria-para-defender-lo-comun>

- 199 Pérez, A.; Martín-Sosa, S., “Emergencia climática: ¿Qué activismo para la nueva década?”, *CTXT*, 9 de gener de 2020. Recuperat de <https://ctxt.es/es/20200108/Politica/30450/Alfons-Perez-Samuel-Martin-Sosa-emergencia-climatica-COP25-Cumbre-Social-por-el-Clima-2020-Rebeli%C3%B3n-por-el-Clima.htm>
- 200 Pérez, A., “Les joves, la punta de llança de la Justícia Climàtica”, *La Directa*, 3 d’octubre de 2019. Recuperat de <https://odg.cat/en/premsa/alfons-perez-joves-justicia-climatica>
- 201 Žizek, S., *Violence*, Profile Books: Londres, 2009.
- 202 Instituto Trabajo de Procesos, “Trabajo de procesos (TP)”, s.d. Recuperat de <https://www.trabajodeprocesos.net/es/trabajo-de-procesos>

Paçtes verds en temps de pandèmies

EL FUTUR ES DISPUTA ARA

La pandèmia ha accelerat l'arribada d'un nou cicle de crisi que mai no va desaparèixer del tot i que s'entrellaça i s'amplifica amb altres reptes globals de segle XXI.

La recuperació econòmica està reforçant a Europa les tesis del Green New Deal. Els perills d'apuntalar el model de creixement sota els arguments del desacoblament absolut, els impactes d'aprofundir l'extractivisme per tal d'aconseguir les matèries primeres crítiques per a la transformació verda i digital, i els riscos d'un sobreendeutament que torni a activar mesures d'austeritat són més presents que mai. En aquest context, les grans corporacions s'alineen amb les polítiques verdes i s'erigeixen com els actors imprescindibles per intentar capturar així la majoria dels recursos públics disponibles.

Aquest llibre analitza aquesta situació alhora que reconeix el treball de molts col·lectius i moviments que han conformat pactes verds alternatius a la línia oficial i que no tenen cap inconvenient a abordar una crítica estructural, sistèmica i radical al capitalisme, el patriarcat i el colonialisme.

Paçtes verds en temps de pandèmies és una invitació a convocar-nos en aquests moments difícils amb la convicció que, en aquesta dècada clau, no podem ser simples espectadors d'un futur que s'està decidint ara.